

Liv Anne Støren

**Videregående opplæring gjennom ti år blant jenter og
gutter, minoritet og majoritet**

Progresjon, søkemønster og tilgang til læreplasser

NIFU skriftserie nr. 36/2003

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Denne rapporten er en underveisrapportering fra et prosjekt NIFU utfører på oppdrag for Læringscenteret om elevers valg og gjennomstrømning i videregående opplæring. I prosjektet følger vi elever om startet i videregående opplæring høsten 1999, 2000 eller 2001. Hvert av disse kullene skal følges i fem år. Til nå er det første kullet fulgt i tre år, og det neste kullet er fulgt inn i starten av tredje opplæringsår.

Det legges hovedvekt på å rapportere om:

- Søkemønster, det vil si fordeling av elevene etter studieretning over en tiårsperiode
- Kjønnfordeling på studieretninger i en tiårsperiode og ulikt søkemønster blant gutter og jenter
- Gjennomstrømning i de tre nevnte kullene sammenliknet med det første reformkullet (1994-kullet)
- Tilbud om læreplass
- Forskjeller og likheter mellom minoritetsspråklige og etnisk norske elever når det gjelder progresjon og tilgang til læreplass
- Faktorer som kan forklare forskjeller i progresjon og tilgang til læreplass.

Siden rapporten er en underveisrapport, gir den først og fremst en situasjonsbeskrivelse, der vi har valgt å gå i bredden og presentere resultater på flere områder. Disse temaene vil bli fulgt opp i senere rapporteringer, der vi også vil gå mer i dybden på enkelte temaer.

Forsker Terje Næss har hatt ansvaret på NIFU for programmering og tilrettelegging av data innhentet fra VIGO via ErgoEnet. Analysene er utført av Liv Støren som også har skrevet rapporten. Eifred Markussen har gitt kommentarer til et tidligere utkast.

Oslo, desember 2003

Petter Aasen
Direktør

Eifred Markussen
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	9
1 Innledning	16
1.1 Bakgrunn og formål.....	16
1.2 Datamaterialet	17
1.3 Ungdomsrett, voksenrett eller uten rett til opplæring?.....	18
2 Søkere og elever med ungdomsrett.....	20
2.1 Innledning og definisjoner.....	20
2.2 To nye studieretninger fra og med 2000 – nedgang for allmennfag	22
2.3 Relativt stor stabilitet – men økning på flere yrkesfag.....	23
2.3.1 Søkertall versus elevtall	24
2.3 Nærmere om medier og kommunikasjon, helse- og sosialfag og formgivningsfag	27
2.4 Oppsummering	28
3 Søkere og elever uten ungdomsrett.....	29
3.1 Innledning.....	29
3.2 Flere veier til videregående opplæring.....	30
3.2.1 Tilbudene til voksne avhenger av hvilken voksenopplæringsvei som søkes.....	31
3.3 Et sideblikk på realkompetanse	32
3.4 Stor endring i søkertallene for voksne søkere	33
3.5 Voksne søkere har et annerledes søkemønster enn de yngre	36
3.6 Oppsummering	38
4 Er førsteønsket innfridd?.....	40
4.1 Bakgrunn	40
4.2 Forskjell mellom studieretninger og endring over tid?	42
4.3 Variasjon mellom fylkene i andel med innfridd førsteønske	46
4.4 Oppsummering	47
5 Ulike valg av studieretning blant gutter og jenter.....	49
5.1 Hvordan fordeler gutter og jenter seg på studieretningene?.....	49
5.2 Andelen jenter på de ulike studieretningene	49
5.3 Fordeling av jenter og gutter på studieretningene	51
5.4 Hva forklarer gutters og jenters valg.....	54
6 Progresjon – tre nye elevkull.....	56
6.1 Innledning.....	56
6.2 Progresjon blant elever med ungdomsrett	56
6.2.1 Progresjon fra første til andre opplæringsår.....	58

6.3	Tredje opplæringsår.....	58
6.3.1	Allmennfagelevne	58
6.3.2	Yrkesfagelevne – økt andel på allmennfaglig påbygging.....	59
6.3.3	VKII i skole i stedet for læreplass.....	59
6.4	Repetisjon.....	60
6.5	Utenfor videregående opplæring ett år etter start i grunnkurs.....	61
6.6	Elever uten ungdomsrett.....	61
6.6.1	Voksne allmennfagelever.....	62
6.6.2	Voksne yrkesfagelever.....	62
6.6.3	Svak progresjon blant de voksne – mangel på tilbud eller mangel på søkning?	65
7	Minoritets- og majoritets elever i videregående opplæring.....	67
7.1	Innledning.....	67
7.2	Definisjoner – minoritets elevene.....	67
7.3	Sammensetning av innvandrerbefolkningen – flere født i Norge og færre førstegenerasjonsinnvandrere?	69
7.4	Hvor mange går i videregående opplæring?.....	71
7.5	Elevenes valg av studieretninger	72
7.6	Andeler med optimal progresjon.....	74
7.6.1	Andel med optimal progresjon på allmennfaglige studieretninger.....	75
7.6.2	Andeler med optimal progresjon på yrkesfag.....	76
7.6.3	Forskjeller mellom gutter og jenter blant minoritets elevene?	77
7.7	Mulige årsaker til forbedring i progresjonen blant allmennfagelever med minoritetsbakgrunn.....	79
8	Karakterer.....	81
8.1	Innledning.....	81
8.2	Karakterer og kjønn.....	81
8.3	Karakterutviklingen på allmennfaglige studieretninger blant minoritets- og majoritets elever	82
8.3.1	Allmennfag – grunnkurskarakterer	82
8.3.2	Allmennfag – VKI-karakterer.....	83
8.4	Karakterutviklingen på yrkesfag blant minoritets- og majoritets elever.....	85
8.5	Strykkarakterer og karakterfordeling	86
8.5.1	Strykkarakterer.....	86
8.5.2	Karakterfordeling på allmennfag og yrkesfag	88
8.6	Svakere karakterer blant minoritetsspråklige – forklaringer og resultater fra andre undersøkelser	89
8.6.1	Botid.....	89
8.6.2	Foreldres utdanning	91
8.7	Oppsummering	92

9	Hvilke faktorer ligger bak god/dårlig progresjon?	93
9.1	Innledning.....	93
9.2	Progresjonen til 1999-kullet.....	94
9.2.1	Progresjonen til yrkesfag- og allmennfagelever i 1999-kullet.....	100
9.3	Progresjon til 2000-kullet.....	100
9.3.1	Progresjonen til yrkesfag- og allmennfagelever i 2000-kullet.....	106
9.4	Forklaringsfaktorene: sammenlikning med tidligere kull	109
9.4.1	Betydningen av alder	109
9.4.2	Førsteønsket innfridd	109
9.4.3	Effekten av karakterer.....	110
9.4.4	Effekten av kjønn.....	110
9.4.5	Effekten av det å være minoritetsspråklig	111
9.4.6	Sammenlikning med en ny norsk studie av frafall fra grunnkurs.....	111
9.4.7	En særlig sterk motivasjon blant minoritetselevne	112
10	Tilgang til læreplasser, blant minoritet og majoritet – gutter og jenter	113
10.1	Innledning.....	113
10.2	Situasjonen for de yngste læreplassøkerne i 1997–2002.....	114
10.3	Tilbud om læreplass høsten 2001	116
10.3.1	Karakterer og fraværsdager	117
10.3.2	Studieretninger	120
10.3.3	Kjønn	120
10.3.4	Alder	120
10.4	Tilbud om læreplass høsten 2002.....	121
10.4.1	Karakterer og fraværsdager	121
10.4.2	Studieretninger	121
10.4.3	Kjønn	122
10.4.4	Minoritetsbakgrunn	122
10.4.5	Alder	122
10.4.6	Å søke i Oslo gir spesielle utslag.....	124
10.5	En særegen betydning av karakterer for minoritetselevne	126
10.6	Læreplasser og progresjon.....	127
10.7	Oppsummering	131
	Referanser	133
	Vedlegg	136

Sammendrag

Et av formålene med denne rapporten er å videreføre evalueringen av Reform 94 og å overvåke utviklingen når det gjelder søkning til og gjennomføring av videregående opplæring. Rapporten er en underveisrapportering, slik at forhold som blir beskrevet her, vil bli fulgt opp i senere rapporteringer. Bakgrunnen for videreføringen av evalueringen av Reform 94 var dels et ønske å se om nye kull av elever i videregående opplæring gjorde samme type valg som de første reformkullene med hensyn til valg av studieretning, og om progresjonen i opplæringen var den samme. Et annet ønske var å følge utviklingen i og med at to nye studieretninger ble innført i 2000. Et tredje ønske var å se om en kunne avlese eventuelle virkninger av endringer i opplæringsloven som ble innført i 2000. Vi har dessuten ønsket å undersøke om vi kunne se spesielle problemer for bestemte grupper, som minoritetsspråklige elever.

Rapporten kartlegger således søkemønsteret, det vil si fordeling av elevene etter studieretning over en tiårsperiode, samt kjønnsfordeling på studieretningene i denne perioden, herunder ulikt søkemønster mellom gutter og jenter. Vi sammenlikner gjennomstrømningen til kullene som begynte i videregående opplæring i 1999, 2000 og 2001 med det første reformkullet (1994-kullet). Når det gjelder søkemønster og progresjon, beskrives situasjonen både for elever med ungdomsrett og voksne elever. Videre ser vi på tilbud om læreplass, og på forskjeller og likheter mellom minoritetsspråklige og etnisk norske elever både når det gjelder progresjon og tilgang til læreplass. Rapporten analyserer også hvilke faktorer som kan bidra til å forklare forskjeller i progresjon og tilgang til læreplasser.

Fordeling på studieretninger – nedgang for allmennfagene?

Søkemønsteret blant grunnkurselever med ungdomsrett har endret seg det siste tiåret. Ved innføringen av Reform 94 var det en økt andel som søkte seg til yrkesfag. I de senere årene er denne utviklingen forsterket, ved at andelen som begynner i allmennfaglig grunnkurs har gått ytterligere ned. Andelen av de yngste elevene som begynte i studieretningen for allmenne, økonomiske og administrative fag ("allmennfag" og "handel og kontor" før 1994), var hele 63 prosent i 1991, vel 50 prosent i 1994 og bare 39 prosent i 2002. Fra og med 2000 må nedgangen delvis ses i sammenheng med innføringen av de nye studieretningene salg og service og medier og kommunikasjon. Disse har tatt søkere og elever fra studieretningen for allmenne, økonomiske og administrative fag. Andelen i allmennfag og salg og service til sammen i 2002 var likevel bare 42 prosent, altså betydelig lavere enn tilsvarende andel for allmennfag og handel og kontor til sammen i 1991.

Mange av elevene i yrkesfaglige grunnkurs, som for eksempel den nye studieretningen medier og kommunikasjon, tar sikte på studiekompetanse. Det er for eksempel relativt stor søkning til videregående kurs innenfor medier og kommunikasjon som gir generell studiekompetanse.

Det har vært en nedgang i andelen av de unge som søker helse- og sosialfag. I 2003 ser det imidlertid ut til at denne nedgangen har stoppet opp. Formgivningsfag, byggfag og elektrofag har fått økt tilstrømning. Også når det gjelder formgivningsfag, er det viktig å være oppmerksom på at dette kan representere en alternativ vei til studiekompetanse, via de videregående kursene (I og II) i tegning, form og farge, som gir generell studiekompetanse. Økningen på formgivningsfag stoppet for øvrig opp i 2000, etter at studieretningen for medier og kommunikasjon ble innført. Formgivningsfag har deretter hatt en reduksjon i søkertallene.

Nedgangen i søkningen til allmennfag må også ses i forhold til at det er en økt andel av yrkesfagelevne som tar allmennfaglig påbygging. Det ser derfor ut til at økningen i andelen som begynner i yrkesfaglige grunnkurs, også er uttrykk for at mange unge i større grad velger alternative veier til å få studiekompetanse.

Disse tendensene gjelder førstegangssøkere med ungdomsrett, det vil si søkere/elever som ikke har vært registrert i videregående opplæring tidligere. I all hovedsak kommer disse rett fra grunnskolen. Søkere uten ungdomsrett (voksne søkere) har et annerledes søkemønster.

Voksne søkere og elever

Fra og med 2000 har voksne søkere som er født før 1978 fått en rett til videregående opplæring, og voksne som har påbegynt videregående opplæring, har fått fullføringsrett.

Det har vært en stor nedgang i tallet på voksne søkere til videregående opplæring i tiårsperioden 1994–2003. Mye av nedgangen kommer av at det blir færre voksne som ikke har hatt rett til videregående opplæring, men det er trolig også mindre interesse blant voksne for å søke ordinær videregående opplæring. Nedgangen i søkningen til det ordinære fellesinntaket kan også motsvares av en økning i søkningen til fylkeskommunale tilbud som er organisert spesielt for voksne. Hvor mange dette er, har vi ikke oversikt over, men tallet på voksne søkere gjennom denne ordningen, kan ha økt som følge av Kompetansereformen. Når vi ikke kan se en effekt av at det er blitt innført en rett for voksne til videregående opplæring i søker- og elevtall til det ordinære inntaket, kan det altså skyldes at de aktuelle søkerne etterspør andre tilbud. Vi antar at det særlig er søkere som ønsker å få vurdert sin realkompetanse og som ønsker å ta VKI eller VKII, som i særlig grad søker fylkeskommunale tilbud spesielt organisert for voksne ("voksenopplæringsveien"). De som søker videregående opplæring denne veien, får også oftere tilbud i tråd med førsteønsket, og står sjeldnere uten tilbud enn voksne som søker det ordinære inntaket.

Voksne søker langt oftere yrkesfag og sjeldnere allmennfag enn de yngre søkerne. Spesielt er det mange voksne søkere til helse- og sosialfag. Mange voksne som søker seg til en del av de yrkesfaglige studieretningene, får ikke skoleplass, og mye tyder på at mange av dem begynner på allmennfag, selv om dette ikke var deres førsteønske.

Nedgang i andelen som får innfridd førsteønsket

Søkere til videregående opplæring som har ungdomsrett, har rett til inntak på ett av tre prioriterte grunnkurs. Det har vært en nokså jevn nedgang i andelen av søkere med ungdomsrett som får innfridd sitt førsteønske i tiårsperioden 1994–2003. Dette varierer mellom studieretningene. Det har for eksempel ikke vært noen nedgang i andelen av søkerne til allmennfag som har fått innfridd sitt førsteønske, mens for eksempel søkere til elektrofag i mindre grad har fått oppfylt sitt førsteønske. Denne studieretningen har hatt økning i både søkertall og i elevtall, men økningen i elevplassene synes ikke å ha holdt helt trutt med økningen i søkertallene.

Det er høyest andel som ikke får innfridd førsteønsket sitt blant grunnkurssøkere til medier og kommunikasjon, musikk, dans og drama, elektrofag og formgivningsfag, og høyest andel som får innfridd førsteønsket på allmenne, økonomiske og administrative fag. Spesielt for medier og kommunikasjon er det stor forskjell mellom tallet på søkere og antallet som faktisk blir elever.

Det er en viss variasjon mellom fylkene i andel av søkerne som får førsteønsket innfridd, fra 87,7 prosent (Akershus) til 95,1 prosent (Nord-Trøndelag) (gjelder skoleåret 2000–2001). Forskjellen mellom fylkene varierer imidlertid mellom studieretningene. Når det gjelder de grunnkursene som har spesielt lav andel med innfridd førsteønske, skiller Oslo seg ut med å ha høyere andel med innfridd førsteønske enn fylkene ellers i landet.

Kjønnsforskjeller

Gutters og jenters søkemønster er forskjellig og endrer seg nokså lite. Det er imidlertid en *svak* tendens til noe mindre kjønnsstradisjonelle valg blant jentene, siden de mest guttedominerte utdanningene samlet sett har fått en svakt økt oppslutning blant jentene i perioden 1994–2002 sett under ett. Blant guttene har vi sett tendenser til en endring mot ”det verre” de siste årene. Etter 1997 har andelen av gutter som begynner på jentedominerte studieretninger, blitt noe redusert.

Små endringer i progresjonen blant de yngste søkerne

Det er små endringer i andelen med optimal progresjon i videregående opplæring i kullene som startet i grunnkurs ved tusenårsskiftet sammenliknet med grunnkurskull som startet fem–seks år tidligere. Dette gjelder elever med ungdomsrett. For 1999-kullet har vi sett på progresjonen fram til skoleåret 2001–2002, og for 2000-kullet har vi sett på progresjonen fram til skoleåret 2002–2003, som var disse kullenes tredje opplæringsår. Sammenliknet med 1994-kullet ser vi både for 1999-kullet og 2000-kullet en liten nedgang i andelen med optimal progresjon. Av 2000-kullet var det 82 prosent av allmennfagelevne med ungdomsrett og 57 prosent av yrkesfagelevne som hadde optimal progresjon. Yrkesfagelevne har, som i tidligere kull, svakere progresjon enn allmennfagelevne.

Nedgangen i andelen med optimal progresjon er liten (2–3 prosentpoeng), og kan neppe tolkes slik at de utvidete rettighetene til omvalg og hvileår/ventear som kom med endringen av opplæringsloven i 2000, har hatt en negativ effekt på progresjonen. Snarere har trolig et godt arbeidsmarked hatt betydning, slik at noen flere har tatt et ventear for å prøve seg i arbeidslivet. En grunn til denne tolkningen er at høsten 2002, da arbeidsmarkedssituasjonen var blitt vanskeligere, var det en økt andel som hadde optimal progresjon fra grunnkurs til VKI blant dem som startet i videregående opplæring høsten 2001. Blant disse elevene var det en mye bedre progresjon, spesielt blant yrkesfagelevne, enn vi har registrert noen gang tidligere. Hvordan dette kullet videre progresjon – fram til tredje opplæringsår – har vært, skal vi se på i neste års rapportering

Fortsatt svak progresjon blant de voksne elevene

Vi kan ikke se noen bedring i progresjonen blant voksne elever etter at de i 2000 fikk en rett til å fullføre en opplæring de har begynt på. Andelen av 2000-kullet som hadde optimal progresjon, var 15 prosent blant de voksne allmennfagelevne og 35 prosent blant yrkesfagelevne. Våre registreringer gir et nokså entydig inntrykk av at det er mangel på søkning til neste trinn (i ordinær videregående opplæring) som er hovedårsaken til mangelfull progresjon blant de voksne elevene. Mye tyder også på at mange voksne har fått plass på et allmennfaglig grunnkurs, mens de egentlig hadde prioritert et yrkesfaglig grunnkurs. Dette kan ha medvirket til svak progresjon blant de voksne allmennfagelevne.

Grunnene til at mange voksne ikke søker seg videre, kan være mange. Et relativt godt arbeidsmarked, behov for å ha en inntekt fordi en er i en livsfase der en har forsørgeransvar, eller at de voksne trives dårlig blant de yngre elevene – som teller hovedtyngden av elevene – kan være noen årsaker. Muligheter til å fullføre videregående opplæring utenfor det ordinære systemet, kan være en annen viktig årsak, som ikke kommer fram i våre tall. Dette gjelder for eksempel videregående opplæring organisert spesielt for voksne, både fylkeskommunale og private tilbud.

Forskjeller i karakterer mellom minoritetsspråklige og etniske norske elever

Det har tidligere vært målt nokså store forskjeller i gjennomsnittskarakterer i videregående opplæring mellom etnisk norske elever og elever med ikke-vestlig bakgrunn. Disse forskjellene er om lag like store i de kullene vi ser på her. I følge våre tall er det ingen endring blant minoritetselever på allmennfag, men på yrkesfag oppnår elever med ikke-vestlig bakgrunn i 2000-kullet noe bedre karakter enn tilsvarende elevgruppe i 1994-kullet. Karaktersnittet er også svært stabilt blant de etnisk norske elevene. På yrkesfag har karakterforskjellene mellom minoritet og majoritet dermed blitt noe mindre.

Stor forbedring i progresjon blant de minoritetsspråklige elevene

Flere tidligere studier har vist at de minoritetsspråklige elevene har svakere progresjon og gjennomføringsgrad enn etnisk norske elever. Bildet er vesentlig endret for kull som startet i videregående opplæring ved årtusenskiftet, sammenliknet med situasjonen for de første

reformkullene. Det er en økt andel av minoritetselevne som har optimal progresjon. Dette gjelder imidlertid bare allmennfagelevne. Blant dem som startet i et allmennfaglig grunnkurs som 16-åring i 2000, var andelen som hadde optimal progresjon like høy blant minoritetselever med ikke-vestlig bakgrunn som blant etnisk norske elever. Det er heller ikke noen nevneverdig forskjell mellom gutter og jenter, verken blant minoritets- eller majoritetselever.

På yrkesfag er imidlertid progresjonen bare svakt forbedret blant de minoritetsspråklige elevene med ikke-vestlig bakgrunn. Det er en liten økning i andelen med optimal progresjon blant gutter på yrkesfag med ikke-vestlig bakgrunn. Samtidig er det i denne gruppen vi finner at progresjonen er særlig svak. Bare 38 prosent av gutter med ikke-vestlig bakgrunn som begynte på et yrkesfaglig grunnkurs som 16-åring i 2000, hadde hatt optimal progresjon høsten 2002. Like fullt er avstanden til etnisk norske yrkesfagelever når det gjelder andelen med optimal progresjon, blitt noe mindre når en sammenlikner med 1994-kullet.

Forbedringen i forhold til 1994-kullet i progresjonen blant minoritetselever på allmennfag har altså funnet sted til tross for at det ikke har vært noen forbedring i gjennomsnittskarakterene. Dette innebærer – noe dataene bekrefter – at det er svakere seleksjon fra grunnkurs til VKI blant elever med ikke-vestlig bakgrunn på allmennfag nå enn det var tidligere. Det er omvendt for yrkesfagelevne med ikke-vestlig bakgrunn. Til tross for at vi kan se en liten forbedring i karakterene, er ikke progresjonen forbedret i denne gruppen, og seleksjonen fra grunnkurs til VKI er altså forsterket. Det er imidlertid fortsatt en høy andel som tar med seg stryk fra grunnkurs.

Flere faktorer bak forskjeller i progresjon

Analyser av hvilke faktorer som kan ha betydning for progresjonen, viser at faglig ferdighetsnivå, her målt ved karakterer, er den enkeltfaktoren som har størst betydning. Det å få førsteønsket innfridd ved start i grunnkurs har også betydning. Dette henger sammen med faglig ferdighetsnivå. De som får førsteønsket innfridd ved start i grunnkurs, har bedre karakterer fra grunnskolen enn de som ikke får førsteønsket innfridd. Det å få førsteønsket innfridd har imidlertid også en selvstendig positiv betydning for progresjonen, uavhengig av karakterer. Det er et mindretall av elevgruppen som ikke har fått førsteønsket innfridd, slik at hvorvidt en har fått førsteønsket innfridd eller ikke, bare forklarer en liten del av variasjonen i progresjonen. For dem det gjelder, kan det likevel ha stor betydning.

Dette illustrerer at motivasjon i seg selv har en egen, men ikke direkte målbar effekt i vårt materiale. Motivasjon påvirker karakterer og omvendt. Det å ha fått førsteønsket innfridd, eller spesielt – *ikke* å ha fått førsteønsket innfridd, kan påvirke både motivasjonen generelt og innsatsen spesielt, og dermed karakterene.

Betydningen av motivasjon viser seg særlig i resultatene blant de minoritetsspråklige elevene. Mens vi i tidligere analyser har funnet svakere progresjon blant minoritetselevne også etter

kontroll for karakterer, finner vi nå at de minoritetsspråklige elevene har bedre progresjon enn de etnisk norske elevene, også uavhengig av karakterer fra grunnkurs. Dette gjelder yrkesfagelever fra 1999-kullet og allmennfagelever fra både 1999- og 2000-kullet. Dette innebærer at innenfor hvert karaktersjikt har minoritets elever med ikke-vestlig bakgrunn bedre progresjon enn majoritets elevene, noe som kan vitne om en meget sterk skolemotivasjon blant minoritetsspråklige elever. Andre undersøkelser tyder også på at minoritetsspråklige elever er sterkt motivert.

Det har også stor positiv betydning å være blant de yngste elevene. Mellom gutter og jenter er det små og noe varierende forskjeller. Som i tidligere kull er det i 1999- og 2000-kullet fortsatt en tendens til at jenter har svakt bedre progresjon enn gutter på allmennfag, men etter å ha undersøkt dette i forhold til karakterer fra grunnkurs og hvorvidt førsteønsket var innfridd ved start i grunnkurs, har faktisk guttene på allmennfag noe bedre progresjon enn jentene innenfor samme karaktersjikt. På yrkesfag har gutter dårligst progresjon dersom vi ikke kontrollerer for karakterforskjeller, men samme progresjon som jentene etter kontroll for karakterer. Det vil si at gutter og jenter har samme andel med optimal progresjon innenfor hvert karaktersjikt.

Tilgang til læreplasser – forskjell mellom søkere med ikke-vestlig bakgrunn og søkere med etnisk norsk bakgrunn

De fleste læreplassøkere fra 1999-kullet og 2000-kullet som søkte læreplass i henholdsvis 2001 og 2002, fikk tilbud om læreplass (ca. 80 prosent). Det var dessuten en høyere andel som fikk tilbud om læreplass enn hva vi fant for de to første reformkullene. Noe av grunnen kan være at tallet på læreplassøkere var gått ned. Det var imidlertid store forskjeller innad i gruppen med hensyn til hvem som fikk tilbud om læreplass. Forskjellene henger sammen med karakterer, fraværsdager, etnisk bakgrunn, kjønn og hva slags fag en søkte læreplass innenfor.

Jo bedre karakterer fra videregående kurs I (VKI) læreplassøkerne hadde, dess større var sjansen for å få tilbud om læreplass. På tilsvarende måte: Jo færre fraværsdager læreplassøkerne hadde, dess større var sjansen for å få tilbud om læreplass.

Søkere med ikke-vestlig bakgrunn har mindre sjanser til å få tilbud om læreplass enn søkere med etnisk norsk bakgrunn. Dette gjelder særlig det siste kullet vi har sett på. Vi finner også klare forskjeller mellom gutter og jenter, i guttenes favør. Disse forskjellene er til stede etter at vi har undersøkt dette i forhold til karakterer, fraværsdager og hvilket fag det ble søkt læreplass innenfor. Det er altså ikke et høyere antall fraværsdager som forklarer hvorfor læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn har mindre sjanse til å få læreplass enn etnisk norske søkere i sjansen til å få læreplass. Det at læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn hadde svakere karakterer enn søkere med etnisk norsk bakgrunn, forklarer noe av forskjellen i sjansen til å få læreplass, men langt fra hele.

Karakterene har særlig stor betydning for læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn. Dette innebærer at det er blant dem som har de svakest karakterene, vi finner størst forskjell mellom søkere med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske læreplassøkere. Det innebærer også at blant læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn er det stor forskjell mellom søkere med svake karakterer og søkere med gode karakterer i sjansen til å få læreplass. Tilsvarende forskjell mellom søkere med svake karakterer og søkere med gode karakterer blant etnisk norske søkere, var langt mindre. Dette tyder på at terskelen er høyere for søkere med ikke-vestlig bakgrunn.

Forskjellene mellom læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske søkere er størst i Oslo. Dette gjelder spesielt det siste kullet vi har sett på. I Oslo er det derimot ingen forskjell mellom gutter og jenter i sjansen til å få læreplass, mens vi finner slike forskjeller ellers i landet.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

På oppdrag fra Læringscenteret startet NIFU vinteren 2000 å samle inn nye data om søkning og gjennomstrømning i videregående opplæring. Dette var en videreføring av evalueringen av Reform 94, da NIFU samlet inn og analyserte tilsvarende data i perioden 1994–1998.

Bakgrunnen for videreføringen var dels et ønske å se om nye kull av elever i videregående opplæring gjorde samme type valg som de første reformkullene med hensyn til valg av studieretning og progresjon i opplæringen, dels å følge med på fylkenes dimensjonering av studietilbud, dels å følge utviklingen i og med at to nye studieretninger ble innført i 2000, og dels å se om en kunne avlese eventuelle virkninger av endringer i opplæringsloven som ble innført i 2000. Et hovedformål kan dermed sies å være å overvåke utviklingen når det gjelder søkning til og gjennomføring av videregående opplæring. Vi vil:

- Beskrive søkemønsteret – endringer eller stabilitet. Vi vil se på fordelingen av søkere/elever på ulike studieretninger, slik at vi kan følge utviklingen over en tiårsperiode. Det vil særlig bli fokusert på de yngste søkerne, på *gutters og jenters valg*, valg av *yrkesfag versus allmennfag*, utviklingen på enkelte av yrkesfagene og utviklingen i elevtallene når det gjelder de to nye studieretningene som ble innført fra og med høsten 2000.
- Beskrive og analysere *gjennomstrømning og kompetanseoppnåelse*. De tre kullene som startet i videregående opplæring i 1999, 2000 eller 2001 vil bli sammenliknet med de første reformkullene. Hvert av kullene vil bli fulgt i fem år. Gjennomstrømning og kompetanseoppnåelse hos de første reformkullene som begynte i grunnkurs høsten 1994 og 1995, er beskrevet i en rekke rapporter fra NIFU som en del av evalueringen av Reform 94 (jf. Støren mfl. 1998, Støren og Sandberg 2001, som de to siste rapportene). Vi vil konsentrere oss om å sammenlikne med det første av disse kullene, siden de tidligere analysene viste at det var stor likhet i progresjonen til 1994- og 1995-kullet.
- Et formål med sammenlikningene av 1994-kullet på den ene siden og 1999-, 2000- og 2001-kullene, er å se om *endring i lov og forskrift* når det gjelder hvem som har rett til videregående opplæring og med hensyn hvordan retten kan tas ut, synes å ha påvirket gjennomstrømningen. Reglene er blitt mer liberale. En av NIFUs konklusjoner i reformevalueringen (Støren mfl. 1998) var at en avgrensning av uttaksrammen for den treårige retten; retten måtte tas ut i løpet av fire år (fem år for lærlinger) etter fullført grunnskole, trolig virket disiplinerende på de unge og medførte god gjennomstrømning. Samtidig kunne manglende mulighet til å fullføre videregående opplæring fordi en hadde brukt opp retten sin etter omvalg eller av andre grunner, være urimelig overfor den enkelte. Fra samfunnshensyn virker det heller ikke fornuftig *ikke* å tilby utdanningsmotivert ”forsinket” ungdom mulighet for kompetansegivende opplæring. Det er nå av interesse å se om – og eventuelt på hvilken måte – vi kan avlese virkninger av de

mer liberale reglene for uttaksrammen av retten, når det gjelder progresjon og gjennomstrømning.

- Studier av gjennomstrømning (progresjon) og kompetanseoppnåelse har også et spesielt siktemål utover det å sammenlikne med tidligere kull. Foruten å se på eventuelle *kjønnsforskjeller* og forskjeller mellom ulike typer studieretninger, vil vi fokusere særskilt på utviklingen for *minoritetsspråklige elever*. Vi vil se på *karakterer*, og vi vil se om det er forskjeller i progresjon og gjennomføring mellom majoritets- og minoritetsspråklige elever, og om situasjonen er blitt endret over tid.
- Norsk videregående opplæring innenfor yrkesfagene har en struktur som forutsetter, for en rekke av fagene, at en har *læretid i bedrift* før opplæringen avsluttes med fag- eller svenneprøve. Selv om rettselevene har rett til å få skoleplass på alternativt VKII i skole når læreplass ikke kan skaffes, er det læreplass som er normalløpet for flertallet av yrkesfagene. Evalueringen av Reform 94 viste at lærlinger hadde bedre sjanser til å stå til fagprøven enn elever ved alternativt VKII i skole (jf. Støren og Skjersli 1999, Støren og Sandberg 2001). *Det å få læreplass* er derfor et viktig spørsmål når det gjelder gjennomføring av opplæringsløpet, og en sentral del av rapporteringen omhandler derfor tilgangen til læreplasser. Også her vil det bli fokusert på *forskjeller mellom minoritetsspråklige og etnisk norske elever*, samt på *kjønnsforskjeller*.

1.2 Datamaterialet

NIFUs datamateriale er etablert på basis av data innhentet via ErgoEnet fra fylkekommunenes administrative datasystem VIGO. Databasen består av personer som har begynt på grunnkurs i videregående opplæring i 1999, 2000 og 2001. Foreløpig har vi opplysninger om, for hvert av de tre kullene:

- Fra 1999-kullet: VKI-elever høsten 2000, forsinkede VKI-elever høsten 2001, VKII-elever høsten 2001 og de som ble lærlinger høsten 2001.
- Fra 2000-kullet: VKI-elever høsten 2001, VKII-elever høsten 2002, forsinkede VKI-elever høsten 2002, lærlinger 2002.
- For 2001-kullet: VKI-elever høsten 2002.

Vi har også med data om nye grunnkurselever skoleåret 2002-2003 for å vise utviklingen i søkemønsteret, men disse vil ikke bli fulgt opp senere, siden NIFUs oppdrag er å følge de nevnte tre kullene.

Det samles høsten 2003 også inn data om kompetanseoppnåelse for de av 2000-kullet som gikk i VKII skoleåret 2002-2003, samt nye elevdata for høsten 2003 der vi følger de nevnte kullene et år videre. Analyse av disse dataene vil først gjøres neste år, siden de mottas for sent til å kunne inngå i denne rapporteringen.

Etter hvert som datainnsamlingen fortsetter, vil vi ha fulgt også 2001-kullet fram til VKII og læreplan. Når kullene følges i fem år, får vi med langt de fleste av dem som er forsinket, har hatt omvalg eller ventetår. Det skal også samles inn data om kompetanseoppnåelse, først for de av elevene fra grunnkurskullet 2000 som hadde optimal progresjon og avsluttet VKII våren 2003, dernest, i 2004, er det planlagt å samle inn data om fag/svenneprøve for de fra grunnkurskullet 2000 som var blitt lærlinger og hadde optimal progresjon. De første av 2000-kullet som følger normalløpet, kan ha gått opp til fagprøve sommeren/høsten 2004. Videre er det planen å samle inn opplysninger om kompetanseoppnåelse for "forsinkede" elever fra 2000-kullet som avsluttet VKII våren 2004, samt elever fra 2001-kullet som avsluttet VKII etter optimal progresjon våren 2004 osv. Det er planlagt at siste innsamling vil foregå sommeren 2006; da har vi fulgt 2001-kullet i fem år.

1.3 Ungdomsrett, voksenrett eller uten rett til opplæring?

For å kunne sammenlikne med data fra tidligere år legger vi vekt på å omtale dem som omfattes av *ungdomsretten* til videregående opplæring. Det vil si den gruppen som fikk rett til videregående opplæring med Reform 94, som omfattet ungdom som gikk ut av grunnskolen våren 1978 og alle senere grunnskolekull. Elevene med ungdomsrett fra og med 2000 må ta ut sin treårige rett til opplæring innen fem år etter avsluttet grunnskole (innen seks år for dem som er lærlinger). Før endringen av opplæringsloven som kom i 2000, var uttaksrammen fire år (fem år for lærlinger).

Fra og med 2000 fikk også søkere som var født før 1978 (23 år eller eldre i 2000) og som ikke hadde vært omfattet av retten til videregående opplæring, en rett til videregående opplæring dersom de har fullført grunnskolen eller tilsvarende, men ikke har fullført videregående opplæring. Voksne som er tatt inn i videregående opplæring, skal ha rett til å fullføre opplæringsløpet. I Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova), § 4A-3. *Rett til videregående opplæring for voksne*, heter det: "Voksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarende, men som ikke har fullført videregående opplæring, har etter søknad rett til videregående opplæring. Første punktum gjeld voksne som er fødte før 1. januar 1978. Opplæringa for voksne skal tilpassast behovet til den enkelte. Retten kan oppfyllest mellom anna ved fjernundervisningstilbod. Departementet gir nærmare forskrifter, mellom anna om kven retten omfattar, om inntak, rangering og førerett.

Voksne som er tekne inn til videregående opplæring, har rett til å fullføre opplæringsløpet. Dette gjeld sjølv om dei ikkje har rett til videregående opplæring etter første leddet."

Voksne søkere/elever med opplæringsrett er bare i svært begrenset omfang registrert med rett til videregående opplæring i det datamaterialet som NIFU har mottatt. Registreringen av rettighetsstatus i vårt materiale omfatter bare noen av de eldre søkerne/elevne, og registreringen framstår som noe tilfeldig og uten nytte for statistikk/analyse.

Læringscenteret offentliggjør også søkerstatistikk innhentet fra VIGO. Når det gjelder søkerstatistikkene for skoleåret 2002–2003 og 2003–2004 (Læringscenteret 2003a), opereres det med søkerkategoriene ”med voksenrett” og ”med fullføringsrett” i tillegg til ”uten rett” og ”med ungdomsrett”. Bare et mindretall av voksne søkere er registrert med voksenrett eller fullføringsrett, og registreringen framstår også der som tilfeldig og mangelfull, selv om det var noen flere som var registrert med voksenrett i 2003 enn i 2002. Når det gjaldt søkerne 2002–2003, var det ingen søkere ”med fullføringsrett” i 10 av fylkene, mens det eksempelvis var hele 208 slike søkere i Rogaland. Også kategorien ”med voksenrett” viser en variasjon mellom fylkene som neppe er reell, men som er tilfeldig og trolig i stor grad grunner seg i ulik registreringspraksis. Etter vår vurdering gir kategoriene ”med voksenrett” og ”med fullføringsrett” (foreløpig) ingen mening, på grunn av usikker registrering.

Derfor behandles alle voksne elever/søkere som har fullførings- eller voksenrett eller som er uten rett, som én gruppe i denne rapporten; det vil si kategorien ”uten ungdomsrett”. For enkelthets skyld omtales gruppen ”med ungdomsrett” av og til som ”rettselever”.

2 Søkere og elever med ungdomsrett

2.1 Innledning og definisjoner

I tabell 2.1 ser vi på hvordan utviklingen har vært i løpet av et tiår med hensyn til de yngste elevenes valg av studieretning. Tabellen omfatter elever med ungdomsrett som søkte grunnkurs for første gang; disse kom som regel rett fra grunnskolen.

Retts elever (elever med ungdomsrett) som har vært registrert som søker/elev (med rett) en eller flere ganger tidligere, er altså *ikke* inkludert i tabell 2.1. Disse er imidlertid med i tabell 2.2, der vi ser på alle elever med ungdomsrett.

Gruppen som ikke tilhører førstegangssøkerne, er stor nok til å påvirke fordelingen av søkere/elever etter studieretning. Grunnen er at det blant annengangssøkere er en større tendens til å velge yrkesfag enn blant førstegangssøkere. *Sammenlikningen av førstegangssøkerne er viktig for å se om det er nye trender i søkemønsteret.* Det kan også være nyttig å ha oversikt over totaltall for søkere/elever med ungdomsrett på de ulike studieretningene, og derfor presenteres også slike tall. Vi legger vekt på *fordelingen* av søkere/elever, for å se om søkerne/elevene på en studieretning et år utgjør en lavere/høyere andel av enn årene før.

Definisjonen og avgrensningen av førstegangssøkere med ungdomsrett i tabellene, er gjort på *noe* forskjellig måte ulike år, avhengig av hva slags type opplysninger som har vært tilgjengelige.¹ Forskjellene har i praksis ingen betydning. Avgrensningene er gjort slik: For skoleårene 1994–1995 til 1997–1998 er førstegangssøkere definert ut fra registrert rettighetsstatus, og ut fra at søkeren ikke tidligere år hadde vært registrert med rett til opplæring. For grunnkurselevne 1999 hadde vi ikke opplysninger om rettighetsstatus tidligere år. Førstegangssøkere med rett til opplæring i 1999 omfatter elever som kom rett fra grunnskolen våren 1999. Det samme gjelder elevtallene for 1991 (før det var innført noen rett til opplæring). Disse gjelder også elever som kom rett fra grunnskolen. For skoleårene 2000–2001, 2001–2002 og 2002–2003, er en kombinasjon av disse opplysningene benyttet, det vil si opplysninger om avgangår fra grunnskolen samt at elevene ikke tidligere har vært registrert i videregående opplæring.

Tabellene viser en variasjon over tid i andel ”annen/uspesifisert” studieretning som kan være tilfeldig og ikke reell, men som kan komme av varierende praksis med hensyn til bruk av

¹ For eksempel mangler opplysninger om avgangår fra grunnskolen for enkelte elever. Når disse elevene ikke tidligere har vært registrert i videregående opplæring, er de kommet med blant førstegangssøkerne. Det forekom også en del feilregistreringer av rettighetsstatus og/eller avgangår fra grunnskolen, som det så langt som mulig er korrigert for. De aller fleste førstegangssøkerne er 16 år, men en del (ca. 6 prosent) er også eldre.

”gamle koder”, egne fylkeskoder som avviker fra standardkodene i VIGO, eller varierende spesifisering av tilrettelagte kurs. Økningen i andel ”annet” de siste skoleårene er derfor muligens ikke reell. Det påvirker i så fall i noen, men liten, grad fordelingen på de ulike studieretningene.²

Tabell 2.1 Elever som kom rett fra grunnskolen 1991 og elever med ungdomsrett som var førstegangssøkere med rett til opplæring i skoleårene 1994-95 til 2002-2003, etter studieretning. Vertikalt prosentuert

	1991– 1992	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	1999– 2000	2000– 2001	2001– 2002	2002– 2003
Salg og service							0,9	3,1	3,0
Allmenn, øk.									
adm. fag	63,0	50,5	48,5	46,8	46,7	46,0	44,8	41,8	38,8
Musikk, dans,									
drama	0,9	2,1	2,4	2,6	2,7	2,7	2,9	2,8	2,8
Idrett	2,0	3,7	3,8	4,1	4,1	4,2	4,1	4,2	4,3
Helse- og									
sosialfag	5,9	10,7	10,6	9,8	9,8	8,7	8,2	8,4	8,1
Naturbruk	1,7	2,4	2,3	2,2	2,0	2,2	2,3	2,1	2,2
Formgivning	2,9	5,8	6,5	7,2	7,5	8,4	8,8	8,1	8,2
Medier og									
kommunikasjon							0,5	2,0	2,4
Hotell/næring	3,3	4,9	5,1	4,9	4,8	4,8	4,8	4,9	5,2
Byggfag	2,6	2,4	3,5	3,6	3,9	3,5	4,1	4,2	5,3
Tekn. byggfag	1,1	0,7	0,9	1,0	1,0	1,2	1,3	1,3	1,4
Elektrofag	5,0	6,6	6,7	7,1	6,8	7,1	7,5	7,7	7,5
Mekaniske fag	10,0	8,9	8,5	8,6	8,6	8,3	7,4	7,1	7,8
Kjemi/prosess	0,2	0,4	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,7
Trearbeidsfag	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	0,4	0,3
Annet/uspesif.	0,9	0,6	-	0,5	0,9	1,7	1,3	1,7	1,9
N (=100 %)	51827	49169	48449	46937	48107	49124	49305	49880	53490

² Vi har sammenliknet våre tall med SSBs tall over elever under 17 år høsten 2000 (Statistisk sentralbyrå 2002). De omfatter ca. 500 færre personer enn våre tall for skoleåret 2000-2001 i tabell 2.1. Fordelingen etter studieretning er så godt som identisk med unntak av allmennfaglig studieretning, der andelen i SSBs tall utgjør 46,6 prosent. På den annen side har vi med blant førstegangssøkerne også personer som var eldre enn 16 år, og disse har svært lav andel på allmennfag, bare 27 prosent. Holdes disse utenom, og vi ser bare på dem som var født i 1984 eller senere blant dem vi har registrert som førstegangssøkere i 2000, er andelen på allmennfag nær 46 prosent i NIFUs tall. NIFUs og SSBs tall stemmer derfor godt overens.

Tabell 2.2 Alle grunnkurselever med ungdomsrett etter studieretning. Prosent.

	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	1999– 2000	2000– 2001	2001– 2002	2002– 2003
Salg og service						0,9	3,2	3,4
Allmenne, økonomiske og adm. fag	50,5	45,7	42,5	42,3	41,3	40,9	38,1	35,9
Musikk, dans, drama	2,1	2,4	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7	2,7
Idrettsfag	3,7	3,6	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8	4,0
Helse- og sosialfag	10,7	11,4	10,9	11,2	10,4	9,5	9,5	9,3
Naturbruk	2,4	2,5	2,4	2,1	2,5	2,4	2,3	2,3
Formgivning	5,6	7,0	8,0	8,3	9,0	9,3	8,6	8,3
Medier og kommunik.						0,5	2,0	2,3
Hotell/nær.	4,9	5,5	5,8	5,5	5,6	5,5	5,5	5,7
Byggfag	2,4	3,8	4,0	4,2	4,0	4,3	4,6	5,4
Tekniske byggfag	0,7	1,0	1,2	1,2	1,3	1,5	1,5	1,6
Elektrofag	6,6	6,5	6,8	6,5	6,7	7,2	7,3	7,2
Mekaniske fag	8,9	9,2	9,7	9,4	9,3	8,3	7,9	8,4
Kjemi/posessfag	0,4	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,7
Trearbeidsf.	0,5	0,7	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,4
Annet/Uspesifisert	0,6	-	0,9	1,7	2,5	2,1	2,0	2,4
N (=100 %)	49169	53837	54645	56911	59099	57250	58198	61374

2.2 To nye studieretninger fra og med 2000 – nedgang for allmennfag

Tabellene 2.1 og 2.2 viser fordelingen av grunnkurselever med ungdomsrett; tabell 2.1 bare de som er førstegangssøkere og tabell 2.2 *alle* elever med ungdomsrett. Det er tidligere påvist (Støren 2000) at det er en betydelig stabilitet i mønsteret. Det er det fortsatt, men det er samtidig en klar tendens til at andelen som velger yrkesfag, har økt etter Reform 94. Denne økningen har fortsatt også de aller seneste årene, slik at når en sammenlikner 1994-data og 2002-data, er det stor forskjell i andelen som går på allmenne, økonomiske og administrative fag.

Nedgangen i andel av elevene som går på allmennfag de siste årene, må ses i sammenheng med opprettelsen av de nye studieretningene salg og service og medier og kommunikasjon, som trolig har trukket elever fra allmennfaglig studieretning. Også mange av elevene som har

begynt på medier og kommunikasjon, vil få studiekompetanse, avhengig av hvilke kurs de velger på VKI og VKII. Når det gjelder studieretningen salg og service, er det slik at kursene på VKI og VKII nivå tilsvarer kurs som tidligere tilhørte studieretningen allmenne, økonomiske og administrative fag, som kontorlag, butikklag etc.

Opprettelsen av studieretningen for salg og service må ses på bakgrunn av at mange savnet det gamle Handel og kontor, som ble nedlagt ved innføringen av reformen i 1994, og ses på bakgrunn av at det var relativt lav søkning til de økonomisk-administrative kursene/handel og kontor-kursene innenfor studieretningen allmenne økonomiske og administrative fag sammenliknet med tiden før reformen. Disse kursene syntes å "forsvinne" innenfor den nye sammenslåtte studieretningen som kom i 1994.

Selv om studieretningen salg og service omfattet 3 prosent av grunnkurselevne i 2001 og 2002, utgjør dette fortsatt svært få elever sammenliknet med antallet elever på Handel og kontor før Reform 94 (Støren 1998a). Det var i alt bare vel 2.000 grunnkurselever (alle aldersgrupper) på denne studieretningen i 2001 og 2002, mot vel 10.000 grunnkurselever på Handel og kontor i 1993 (medregnet vel 1.000 elever på toårig grunnkurs).

Salg og service og medier og kommunikasjon er nye studieretninger som ikke var ferdig utbygd for de første kullene vi følger i dette prosjektet. Vi ser at det var en stor økning i elevtallet på grunnkurs på disse to studieretningene fra skoleåret 2000–2001 til skoleåret 2002–2003.

2.3 Relativt stor stabilitet – men økning på flere yrkeslag

I tillegg til de virkninger som innføringen av to nye studieretninger har på søkemønsteret og fordelingen på studieretninger, er det enkelte hovedtendenser vi vil fremheve, og det gjelder utviklingen på studieretningene helse- og sosiallag, formgivningslag og bygglag.

Elevene på *helse- og sosiallag* utgjør en mindre andel av elevene enn de gjorde rett etter reforminnføringen. Da spratt søker- og elevtallene på denne studieretningen i været, ettersom studieretningen framstod med et bedre tilbud som gir full yrkeskompetanse i flere nye lag. Blant førstegangssøkere med ungdomsrett utgjør elevene på denne studieretningen en stadig mindre andel fram til og med skoleåret 2002–2003. Nedgangen for helse- og sosiallag synes nå å ha stoppet opp, jf. nyere søkertall, som vi skal komme tilbake til.

Tabell 2.2, som viser tall for alle med ungdomsrett, ikke bare førstegangssøkerne, viser en høyere andel på helse- og sosiallag enn blant førstegangssøkerne, og også en mindre nedgang på denne studieretningen enn blant førstegangssøkerne. Dette kan tyde på at helse- og sosiallag mottar en god del av elevene som gjør et omvalg, det er altså flere som velger seg *til*

denne studieretningen enn som velger seg bort *fra* den, etter omvalg. Omvendt er det for allmennfag.

Formgivningsfag fikk en sterk økning i elevtilstrømningen i årene etter reforminnføringen, og økningen fortsatte fram til og med skoleåret 2000–2001. Deretter har det vært en nedgang. *Byggfag* har hatt en nokså jevn økning i hele perioden. Elevene på denne studieretningen utgjør i skoleåret 2002–2003 en dobbelt så stor andel av elevene som de gjorde i 1994–1995. Også elektrofag har en økt andel av elevene, men her er økningen ikke så stor som for byggfag.

Det er altså endringer på de nevnte studieretningene og en stor reduksjon for allmennfag, som på sin side må ses i lys av de nye studieretningene medier og kommunikasjon og salg og service. Med unntak av disse viktige endringene, er det ellers en ganske stor stabilitet i fordelingen av elever etter studieretning.

2.3.1 Søkertall versus elevtall

Tabellene 2.1 og 2.2. gjelder elevtall. Andelen som er elever på en studieretning, kan være høyere/lavere enn andelen som søkte studieretningen, avhengig av hvor lett/vanskelig det er å komme inn på studieretningen. Et relativt stabilt mønster henger derfor ikke bare sammen med de unges søkemønster, men også av fylkenes dimensjonering av skoletilbud. Antall plasser som tilbys, begrenser naturlig nok opptaket av elever. På den annen side innretter også fylkene seg i stor grad etter søkningen.

Det er enkelte studieretninger der andelen av elevene på studieretningen avviker en del fra andelen av søkerne til studieretningen. Det er allmennfag, helse- og sosialfag og – i noe mindre grad – mekaniske fag, som alle tre har en forholdsvis for høy andel av elevene i forhold til andelen som har søkt studieretningen. Motsatt er det for musikk, dans og drama, idrettsfag og elektrofag og i særdeleshet medier og kommunikasjon. Både for elektrofag og byggfag har det vært en økning i søkningen, men det ser ut som tilbudet av skoleplasser på byggfag i større grad enn på elektrofag har holdt tritt med søkningen.

På tross av disse tendensene, framstår fordelingen av *elevene* etter studieretning (tabell 2.1 og 2.2.) som nokså lik fordelingen av *søkerne* etter studieretning (jf. tabell 2.3 og 2.4), og fordelingen av elevene gjenspeiler i stor grad søkemønsteret. Når vi – som her – ser på tallene for landet under ett, framkommer det ikke at det kan være større variasjoner over tid innenfor det enkelte fylket.

I tabell 2.3 har vi – på grunn av at NIFU har manglende eller mangelfulle søkertall for skoleårene 2001–2002 og 2002–2003 – utført beregninger på bakgrunn av (aggregerte)

søkertall fra Læringscenteret i de tre siste kolonnene.³ Søkertallene fra Læringscenteret gjelder personer som var *under 17 år*, og gjelder dermed førstegangssøkere med ungdomsrett. For å kunne sammenlikne disse med våre tall for skoleåret 2000–2001, har vi i kolonne 6 (tabell 2.3), basert på NIFUs oppgaver fra VIGO, også benyttet søkertall for personer under 17 år. Det skal gjøre tallene i kolonne 7–9 (Læringscenterets tall) og kolonne 6 (NIFU-tall) sammenliknbare. Vi tar imidlertid et forbehold om at søkertallene fra Læringscenteret gjelder registrert søkning om våren, men søker- og elevtallene NIFU kan få fra VIGO ut på høsten, er mer oppdatert og kan inneholde flere personer. (Dette spørsmålet skal vi komme tilbake til når vi ser på ”førsteønsket innfridd”.)

Kolonne 7 i tabell 2.3 (Læringscenterets tall for søkere skoleåret 2001-2002) omfatter alle søkere under 17 år, uavhengig av nivå, men nesten alle disse må antas å ha søkt grunnkurs. (De øvrige kolonnene, dvs. kolonne 8 og 9 med data fra Læringscenteret i tabell 2.3, omfatter *grunnkurs*søkere under 17 år.) I kolonne 6 har vi som nevnt benyttet NIFUs data over søkere til skoleåret 2000–2001 og sett på tilsvarende gruppe som i kolonne 7 (det vil si alle søkere under 17 år), mens kolonne 5 omfatter NIFUs data over førstegangssøkere med ungdomsrett som søkte grunnkurs skoleåret 2000–2001. Sammenlikner vi kolonne 5 og 6, ser vi at fordelingen av søkerne er svært lik, og at det ikke har noen betydning om vi ser på førstegangssøkere med ungdomsrett (herunder også personer som kan være over 16 år) til grunnkurs, eller *alle* søkere under 17 år. Dette innebærer at en sammenlikning av fordelingen av de ulike søkertallene vi presenterer i alle kolonnene i tabell 2.3, er relevant.

Vi ser at andelen av søkerne som søkte allmennfag, gikk ytterligere ned etter 2001, og at andelen som søkte medier og kommunikasjon, fortsatte å øke fra 2002 til 2002. Den store økningen i andelen som søkte medier og kommunikasjon og salg og service, kom imidlertid i 2001, da studieretningene var mer utbygd enn i 2000.

Når vi ser på *alle* grunnkursøkere med ungdomsrett (altså inkluderer de som søker for andre eller tredje gang), jf. tabell 2.4, ser vi dessuten at andelen som søker allmennfag, er lavere enn blant førstegangssøkere; for skoleåret 2000-2001 var andelen nær 42 prosent blant førstegangssøkerne mot vel 37 prosent for alle søkere med ungdomsrett.

³ NIFU har ikke data om søkere som ikke var blitt elever for skoleåret 1999–2000. For skoleåret 1998–1999 samlet ikke NIFU inn data om nye søkere eller elever, fordi det var for sent i forhold til evalueringen av Reform 94, som var i sluttfasen på det tidspunktet. For skoleårene 2001–2002 og 2002-2003 har vi mangelfulle søkeropplysninger, blant annet fordi vi – for en del av elevene – bare har opplysninger om kurs søkerne er blitt elev på og ikke kurs de opprinnelig søkte på. Derfor har vi benyttet søkertall fra Læringscenteret, som har samme kilde som NIFUs tall (VIGO). Disse aggregerte tallene er imidlertid innsamlet på et tidligere stadium i inntaksprosessen enn våre data, og de gir ikke detaljert (individ)informasjon om både alder, tidligere søkning, rettighetsstatus, kursinformasjon om både studieretning og nivå etc., slik dataene i NIFUs database gjør, og er dermed ikke like egnet til sammenlikning over tid.

Tabell 2.3 Nye rettighetssøkere til grunnkurs etter studieretning som var deres førsteønske det enkelte året separat. Prosent

	Førstegangssøkere med rett					Søkere under 17 år			
	1994-1995 ⁱ	1995-1996	1996-1997	1997-1998	2000-2001	2000-2001	2001-2002 ⁱⁱ	2002-2003 ⁱⁱⁱ	2003-2004 ⁱⁱⁱ
Salg og service					1,0	1,0	3,7	3,3	3,6
Allmenne, økonomiske og adm. fag	48,5	45,5	45,0	44,5	41,6	42,7	37,1	34,7	33,9
Musikk, dans, drama	3,1	3,3	3,6	3,7	4,4	4,6	4,9	5,1	4,8
Idrettsfag	5,0	4,6	4,8	4,8	4,5	4,7	5,1	5,6	6,2
Helse- og sosialfag	11,2	10,8	9,6	9,4	7,5	7,1	7,1	7,0	7,7
Naturbruk	2,5	2,3	2,2	2,0	2,2	2,2	1,9	2,0	2,1
Formgivning	5,5	7,0	7,9	8,6	10,0	9,8	8,3	8,4	8,2
Medier og kommunikasjon					1,1	1,1	4,9	5,4	5,3
Hotell/næring	5,0	5,5	5,0	4,8	4,8	4,5	4,5	4,9	4,8
Byggfag	2,1	3,5	3,5	3,7	3,8	3,8	4,1	5,6	6,0
Tekniske byggfag	0,6	0,7	0,8	0,9	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2
Elektrofag	7,1	7,4	7,9	7,6	9,0	9,1	8,9	9,1	7,7
Mekaniske fag	8,4	7,8	7,9	8,0	6,4	6,1	6,2	6,8	7,5
Kjemi/prosessfag	0,4	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,8	0,6
Trearbeidsfag	0,5	0,6	0,5	0,5	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Annet/uspesifisert	0,4	0,5	0,6	1,0	1,7	1,5	1,3	-	-
N (=100 %)	51379	52195	51491	51647	53401	50313	51288	51233	53409

i Alle rettssøkere er førstegangssøkere dette året

ii Uavhengig av nivå, men nesten alle må antas å ha vært grunnkurssøkere. Kilde til søkertall for 2001, Læringssenteret, http://www.ls.no/doks/2001-9-8_17.xls.

iv Grunnkurssøkere under 17 år. Kilde: Læringssenteret, <http://www.ls.no/stati/Sok/sok.html>

Tabell 2.4 Alle søkere med ungdomsrett til grunnkurs etter studieretning som var deres førsteønske det enkelte året. Prosent

	Alle søkere med ungdomsrett ⁱⁱ				
	1994-1995 ⁱ	1995-1996	1996-1997	1997-1998	2000-2001
Salg og service					1,1
Allmenne, økonomiske og administrative fag	48,5	42,3	40,2	39,6	37,3
Musikk, dans, drama	3,1	3,4	3,6	3,6	4,2
Idrettsfag	5,0	4,4	4,3	4,2	4,0
Helse- og sosialfag	11,2	11,6	10,8	10,9	8,8
Naturbruk	2,5	2,5	2,4	2,2	2,4
Formgivning	5,5	7,6	9,0	9,6	10,8
Medier og kommunikasjon					1,1
Hotell/næring	5,0	6,1	5,9	5,6	5,6
Byggfag	2,1	3,8	3,9	4,1	4,1
Tekniske byggfag	0,6	0,7	0,9	1,0	1,4
Elektrofag	7,1	7,1	7,5	7,2	8,5
Mekaniske fag	8,4	8,6	9,0	9,0	7,5
Kjemi/prosessfag	0,4	0,5	0,6	0,6	0,5
Trearbeidsfag	0,5	0,7	0,7	0,7	0,4
Annet/uspesifisert	0,4	0,6	1,0	1,7	2,4
N (=100 %)	51379	58644	61664	62401	63616

ⁱ Alle rettssøkere er førstegangssøkere dette året.

ⁱⁱ For denne gruppen har vi sammenliknbare, pålitelige søkertall bare fram til 2000.

2.3 Nærmere om medier og kommunikasjon, helse- og sosialfag og formgivningsfag

Som nevnt foran, er det spesielt søkertallene til medier og kommunikasjon som synes å ha gjort innhogg i søkertallene til allmenne, økonomiske og administrative fag, samt at vi ellers finner størst endringer for helse- og sosialfag og formgivningsfag.

Når det gjelder søkertallene for medier og kommunikasjon, ser vi at søkerne til denne studieretningen utgjør en langt større andel av *søkerne* (5,4 prosent i 2002, jf. tabell 2.3) enn andelen som *elevene* på studieretningen (2,4 prosent samme år) utgjør av elevene, jf. tabell 2.1. Dette gjenspeiler at det på landsbasis er en betydelig andel av søkerne til denne studieretningen som ikke får førsteønsket sitt innfridd. Det skal vi komme tilbake til i kapittel 4.

Sammenlikner vi tabellene for søkere (tabell 2.3 og 2.4) med tabellene for elever (tabell 2.1 og 2.2), ser vi også at elevtallene på helse- og sosialfag har en mindre nedgang enn søkertallene til denne studieretningen. Dette henger sammen med at det er blitt lettere å komme inn på denne studieretningen. En kan for øvrig merke seg at søkningen til denne studieretningen gikk opp i 2003, jf. tabell 2.3.

Omvendt ser vi at søkertallene til formgivningsfag har en noe større økning (fram til 2000) enn elevtallene på samme studieretning, noe som gjenspeiler at det er blitt noe vanskeligere å komme inn på denne studieretningen. Økningen for formgivningsfagene stoppet imidlertid opp i 2000 (jf. tabell 2.3), noe som sannsynligvis henger sammen med søkningen til den nye studieretningen medier og kommunikasjon.

2.4 Oppsummering

Søkemønsteret blant grunnkurselever med ungdomsrett har endret seg det siste tiåret. Ved innføringen av Reform 94 var det en økt andel som søkte seg til yrkesfag. I de senere årene er denne utviklingen forsterket, ved at andelen som begynner i allmennfaglig grunnkurs er redusert. Andelen av de yngste elevene som begynte i studieretningen for allmenne, økonomiske og administrative fag ("allmennfag" og "handel og kontor" før 1994), var i 1991 hele 63 prosent, i 1994 vel 50 prosent og i 2002 bare 39 prosent. Fra og med 2000 må dette ses i sammenheng med de nye studieretningene salg og service og medier og kommunikasjon, som har tatt søkere og elever fra studieretningen for allmenne, økonomiske og administrative fag. Medregnet salg og service, var andelen i allmennfag og salg og service til sammen i 2002 likevel bare 42 prosent, altså betydelig lavere enn tilsvarende andel i 1991.

Mange av elevene i yrkesfaglige grunnkurs, som for eksempel den nye studieretningen medier og kommunikasjon, tar sikte på studiekompetanse, for eksempel er det relativt stor søkning til videregående kurs innenfor medier og kommunikasjon som gir generell studiekompetanse.

Det har vært en nedgang i andelen av de unge som søker helse- og sosialfag. I 2003 ser det imidlertid ut som denne nedgangen har stoppet opp. Formgivningsfag, byggfag og elektrofag har fått økt tilstrømning. Også når det gjelder formgivningsfag, er det viktig å være oppmerksom på at dette kan være en alternativ vei til studiekompetanse, gjennom det videregående kurset tegning, form og farge, som gir generell studiekompetanse. Økningen på formgivningsfag stoppet for øvrig opp i 2000, etter at studieretningen for medier og kommunikasjon ble innført, og har siden hatt en nedgang.

3 Søkere og elever uten ungdomsrett

3.1 Innledning

Voksne som er født før 1978, fikk i 2000 rett til videregående opplæring hvis de ikke tidligere har fullført videregående opplæring. Voksne søkere som er tatt inn i videregående opplæring, skal ha rett til å fullføre, jf. lovteksten slik den er gjengitt i avsnitt 1.3. Vi omtalte der også at registreringen av eventuell ”voksenrett” eller ”fullføringsrett for voksne” ikke er gjennomført på en god måte, slik at vi her omtaler alle som ikke omfattes av ungdomsretten samlet, som *søkere/elever uten ungdomsrett*.

De som verken har ungdomsrett eller voksenrett til opplæring, vil ofte si personer som er født i 1978 eller senere og som har hatt tre års rett til opplæring, men som har brukt opp denne retten. Voksne søkere som har fullføringsrett må antas først og fremst å søke VKI eller VKII, slik at de i liten grad er aktuelle for vår omtale her. Her ser vi på *grunnskurssøkere/elever*.

Rettighetene til opplæring er ikke like klart definert for voksne som for søkere med ungdomsrett, på den måten at retten for voksne ikke synes å være gjenspeilet i en tilsvarende plikt for fylkene til å oppfylle en individuell rett til opplæring, som den de har for søkere med ungdomsrett. Dette er trolig et tolknings spørsmål; ordet ”plikt” er benyttet flere ganger i teksten i lov og forskrift også om voksne søkere.

Det heter i opplæringslova § 4A-3 blant annet at ”opplæringa er gratis”. I forskrift til opplæringslova (forskrift 1999-06-28-722, med senere tillegg og endringer), heter det også: ”§ 13-3. *Plikt for fylkeskommunen til å sørge for vidaregåande opplæring*

Fylkeskommunen skal oppfylle retten til vidaregåande opplæring etter denne lova for alle som er busette i fylkeskommunen.

Fylkeskommunen skal gi tilbud til søkjarar utan rett etter § 3-1 eller § 4A-3.

Departementet gir forskrifter eller pålegg i enkelttilfelle om kven som skal reknast som busett i fylkeskommunen, og om refusjon av utgifter andre fylkeskommunar har til vidaregåande opplæring. Departementet kan påleggje fylkeskommunen å setje i gang vidaregåande opplæringstilbod som omfattar søkjarar frå andre fylke.”

Samtidig heter det i opplæringslova § 4A-4 at ”Kommunen og fylkeskommunen kan nytte studieforbund, fjernundervisningsinstitusjonar og andre som gir tilbud om grunnskoleopplæring og vidaregåande opplæring for å oppfylle plikta til å gi opplæring til vaksne.”

Fylkeskommunen kan altså benytte ulike tilbydere som studieforbund og andre private tilbydere for å oppfylle plikten (fylkets plikt) til å gi opplæring til voksne. Vi er ikke kjent med hvordan dette forholder seg til gratisprinsippet som er nevnt i opplæringslov §4A-3 (fjerde ledd), men vi antar at det gjelder den opplæringa som fylkeskommunen selv står for, eller eventuelt at fylkeskommunen kan kjøpe tjenester av private tilbydere. Samtidig er det også mange voksne som selv betaler for sin utdanning. Et spørsmål er imidlertid: Hvordan kan fylkeskommunen oppfylle en plikt til å gi videregående opplæring til voksne når det ikke finnes noen sentral oversikt i fylkene om hvor mange som søker de ulike formene for videregående opplæring, og dermed heller ingen sentral oversikt hvor mange som får ulike typer tilbud? Vi antar at dette kan være *medvirkende* til at mange voksne ikke får oppfylt sine ønsker om videregående opplæring.

Et annet spørsmål gjelder ventetid eller eventuelle ”ventelister”. Verken når det gjelder ungdomsretten eller voksenretten står det presisert i loven at opplæringsretten skal oppfylles det skoleåret det søkes plass for, men det har vært en selvsagt forståelse at når det gjelder ungdomsretten, gjelder det skoleåret som starter høsten samme år som søknaden er levert. Det kan være et spørsmål om forståelsen er den samme når det gjelder de voksnes rett. ”Ventelister” kan for øvrig være i tråd med § 6-28 i opplæringslovas forskrift (1999-06-28-722), der blant annet heter om voksne søkere: ” I tilfelle fylkeskommunen har oppretta eit kurs med eit avgrensa tal på plassar, skal plassane tildelast søkjarar med rett etter tidspunktet for registreringa av søknaden.” I samme paragraf er det også klargjort at voksne som søker ordinær opplæring i videregående skole, skal prioriteres etter søkere med ungdomsrett.

3.2 Flere veier til videregående opplæring

I tillegg til det ordinære fellesinntaket i fylkene, som denne rapporten baserer sine data på, er det andre fylkeskommunale opplæringstilbud som er organisert spesielt for voksne, foruten som nevnt private tilbud, herunder opplæring i regi av studieforbund. Det betyr at dataene om de voksne søkerne som blir presentert her, bare omfatter en del av de voksne søkerne til videregående opplæring. Vi skal derfor nedenfor forsøke å gi et bilde av hvor stor andel voksne søkere til fellesinntaket utgjør av (et mulig) antall voksne søkere totalt i fylkene.

En egen studie ved NIFU (Børte 2003) har forsøkt å skaffe oversikt over de ulike opplæringsveiene. Innenfor rammen for prosjektet, var det bare mulig så se på noen fylker. I utgangspunktet var sju østlandsfylker valgt ut, men det var bare mulig å få fram opplysninger fra fem av disse. Voksne søkere er her definert som søkere som er 20 år eller mer. Dette gjelder søkere registrert høsten 2002, og omfatter søkere til alle nivåer i videregående opplæring, både grunnkurs, videregående kurs I og II.

Det er sett spesielt på den fylkeskommunale ”voksenopplæringsveien” som er organisert spesielt for voksne. Så godt som alle fylker har en egen organisasjon for å ta imot voksne søkere (Skjersli 2002). Det varierer hva den kalles og hvordan den er organisert. Av de fem

fylkene som ble inkludert i prosjektet nevnt over (Børte 2003), var det bare to fylker som kunne gi egne data om søkere til denne ”voksenopplæringsveien”. Dette var Akershus, som kunne gi data på individnivå, og Hedmark, som hadde aggregerte data (en oppsummeringsfil). I Akershus var det høsten 2002 registrert 1084 voksne søkere gjennom det ordinære fellesinntaket, og 860 i Hedmark (Børte 2003:25). Til den fylkeskommunale voksenopplæringsveien var det registrert 1739 voksne søkere i Akershus og 550 i Hedmark (Børte s. 29, 31). Dette tilsier at voksne søkere til det ordinære inntaket utgjør 38 prosent av alle voksne søkere til fylkeskommunal videregående opplæring i Akershus, mot 61 prosent i Hedmark, i gjennomsnitt for begge fylker 45 prosent. Tallene for disse fylkene er svært forskjellige, og det er vanskelig å vurdere hvilket fylke som er mest representativt på landsbasis. Men det er muligens ikke urimelig å anta at voksne søkere til det ordinære inntaket utgjør ca. halvparten av alle voksne søkere til fylkeskommunal videregående opplæring. Trolig vil dette variere mye mellom fylkene, blant annet av hvor godt den særskilt organiserte opplæringen for voksne er utbygd og kjent. Dette avhenger også av hvor mange som ønsker å få vurdert sin *realkompetanse* og som søker på grunnlag av vurdert realkompetanse. Det omtales i avsnitt 3.3.

Når det gjelder andre tilbud enn de fylkeskommunale, har det vært vanskelig å få oversikt. Det kan nevnes at Børte (2003) viser at ved en stor tilbyder som NKI fjernundervisning, som er landets største fjernundervisningsinstitusjon, var det 1045 voksne som tok videregående opplæring gjennom deres undervisning fra høsten 2002 til mars 2003, ved NKS fjernundervisning var det bare 51 personer i videregående opplæring i samme tidsrom.

3.2.1 Tilbudene til voksne avhenger av hvilken voksenopplæringsvei som søkes

Det ble påvist av Børte (2003) at voksne søkere, enten de er registrert ”med rett til opplæring” eller ikke, i meget stort omfang ikke får oppfylt sine ønsker om videregående opplæring, i hvert fall ikke på det tidspunkt de søker videregående opplæring. I det fylket der tilbud i forhold til søkning kunne undersøkes blant dem som søkte voksenopplæringsveien, nemlig Akershus, var det 77 prosent av de voksne søkerne som fikk et tilbud i tråd med førsteønsket, 10 prosent fikk ikke noe tilbud. Andelen med tilbud av voksne søkere til det ordinære fellesinntaket var langt lavere, i gjennomsnitt for de fem østlandsfylkene fikk 45 prosent av disse søkerne et tilbud i tråd med førsteønsket, mens 30 prosent ikke fikk noe tilbud. Når de sistnevnte søkerne ble delt inn etter om de hadde voksenrett eller ikke, viste det seg at av dem som var født før 1978 (voksenrett), var det 38 prosent som ikke fikk tilbud, og av voksne søkere med tidligere ungdomsrett var det 26 prosent som ikke fikk tilbud.

De som søker den fylkeskommunale voksenopplæringsveien får oftere tilbud, og dette kan sies å være i tråd med opplæringslovas forskrift (1999-06-28-722) § 6-28: ”Inntak og rangering av voksne med og utan rett til vidaregåande opplæring:

Vaksne søkjarar skal primært takast inn til opplæringstilbod som er organiserte for vaksne.

Vaksne kan søkje om inntak til ordinær opplæring i vidaregåande skole. Vaksne søkjarar skal da prioriterast etter ungdom med rett etter opplæringslova § 3-1.”

3.3 Et sideblikk på realkompetanse

Det heter i opplæringslova § 4A-3 blant annet: ”Vaksne som har rett til vidaregåande opplæring har rett til vurdering av realkompetansen sin og til kompetansebevis. Personar som ikkje har rett til vidaregåande opplæring, skal få vurdert realkompetansen sin om dei blir vist til dette av kommune, arbeidsmarknadsetaten eller trygdeetaten. Departementet kan gi nærmare forskrifter.

Fylkeskommunen skal gi kompetansebevis på grunnlag av realkompetansevurdering på vidaregåande opplærings nivå. Departementet kan gi nærmare forskrifter.”

Denne rettigheten, som kom i 2000, ble innført som en del av Kompetansereformen (jf. Utdannings- og forskningsdepartementet, 2003).

Det er gitt nærmere bestemmelser i forskriften: ”§ 6-27. Kartlegging og vurdering av realkompetanse for vaksne med rett til vidaregåande opplæring.

Fylkeskommunen har plikt til å sørge for at vaksne søkjarar med rett til vidaregåande opplæring etter § 4A-3 får kartlagt og vurdert realkompetansen sin, slik at denne kompetansen kan danne grunnlag for søknad om inntak, jf. § 6-10, § 6-22 og § 6-23. Kartlegginga og vurderinga av realkompetansen skal oppsummerast skriftleg.

Med realkompetanse er meint den formelle og uformelle kompetansen den vaksne har.”⁴

Videre heter det (samme paragraf): ”Vaksne søkjarar med rett til vidaregåande opplæring etter § 4A-3, skal til vanleg få tilbod om opplæring i samsvar med den sluttkompetansen dei ønskjer.”

Det er på denne bakgrunn at fylkeskommunene nå har administrative ordninger for vurdering og dokumentasjon av realkompetanse. Mange søkere til den fylkeskommunale voksenopplæringsveien benytter derfor denne muligheten. En del av de vaksne som søker gjennom det ordinære inntaket, gjør trolig også det. Våre tall for progresjonen blant vaksne innenfor det ordinære inntaket kan tyde på det, noe vi skal komme tilbake til i kapittel 6.

⁴ Henvisningen til § 6-10, § 6-22 og § 6-23 i forskriften gjelder bestemmelser i disse paragrafene om rett til inntak på henholdsvis grunnkurs, vidaregåande kurs I og II på grunnlag av dokumentert realkompetanse.

3.4 Stor endring i søkertallene for voksne søkere

SSBs statistikk (Statistisk sentralbyrå 2002) for søkere over 20 år viser nedgang i tallene for voksne søkere til videregående opplæring. Det var en nedgang i søkertallene blant personer som var 21 år eller eldre i årene 1997–2001 på vel 42 prosent; fra ca. 14000 søkere ned til 8120 søkere som var 21 år eller mer. Disse tallene omfatter ikke bare søkere til grunnkurs, men også søkere til VKI, VII og læreplass. SSB bemerker at selv om voksne søkere i 2001 hadde rett til videregående opplæring, fortsatte tallene på søkere 21 år eller mer (overraskende) å gå ned.

Vi vil legge til: Tallene for dem som var 21 år eller mer i de ulike årene i perioden 1997–2001 er ikke direkte sammenliknbare. Én grunn er at en del av dem som var 21 år i årene 1999–2001, hadde rett til opplæring hvis de var litt forsinket i skoleløpet uten å ha brukt opp retten sin. Et viktigere forhold er at *i 2001 hadde nesten alle 21-åringene og 22-åringene hatt rett til opplæring*, og mange flere av dem hadde fått anledning til å fullføre videregående opplæring enn for eksempel 21- og 22-åringene i 1997. Så godt som ingen av dem som var 21 år eller mer i 1997 eller 1998, hadde hatt rett til opplæring. I 1999 hadde 21-åringene hatt rett til opplæring, mens de som var 22 eller mer, ikke hadde hatt rett. I 2000 hadde både de som var 21 år og de som var 22 år, hatt rett, mens de som var 23 år eller mer, ikke hadde hatt rett osv. Søkergrunnet blant voksne er altså redusert fordi flere har hatt tilbud om videregående opplæring tidligere, siden flere hadde hatt rett til opplæring.

I tabell 3.1 viser vi søkertall til *grunnkurs* ulike år i ordinær fylkeskommunal opplæring for ulike aldersgrupper av voksne søkere, basert på NIFUs tall. Vi ser en nedgang fra 1994 til 1997 i søkningen innenfor aldersgruppen 20–24 år, det vil si en aldersgruppe som både i 1994 og 1997 var over rettighetsalder. I 1994 var det 7923 primærsøkere til grunnkurs i alderen 20–24 år, mot 4296 i 1997.

I aldersgruppen som var 25 år eller mer, var det imidlertid noe flere grunnkurssøkere i 1997 enn i 1994, 5083 i 1997 mot 4747 primærsøkere til grunnkurs i 1994, jf. tabell 3.1.

De som var i aldersgruppen 20–24 år i 2000, var født i årene 1976–1980, og tre av disse fem årskullene har altså hatt rett til videregående opplæring etter Reform 94. I 2000 var det i denne aldersgruppen bare 1979 grunnkurssøkere uten rett til opplæring, samt 607 grunnkurssøkere fortsatt registrert med (ungdoms)rett,⁵ altså i alt 2586 grunnkurssøkere i alderen 20–24 år. Det var registrert 3354 grunnkurssøkere til ordinært opptak i fylkeskommunal videregående opplæring i alderen 25 år eller mer i 2000, altså ca. 1700 færre enn i 1997.

⁵ Dette kan være mulig for personer som har fem års rett til opplæring fordi de har rett til spesialundervisning etter sakkyndig vurdering, eller for personer som var født i for eksempel 1980 eller 1979, og som gikk ut av grunnskolen som 18–19 åringer i årene 1997–1999. Disse kan fortsatt ha rett til opplæring i 2000 dersom de ikke har brukt opp de tre årene med opplæringsrett.

Tabell 3.1 Søkere til grunnkurs 20 år eller mer. Absolutte tall

	20–24 år	25 år eldre
1994-1995	7923	4747
1997-1998	4296	5083
2000-2001	2586	3354

Den store nedgangen i søkertallene blant dem som er uten ungdomsrett, kan altså langt på vei forklares med at stadig flere kull fikk rett til opplæring, og at tallet på aktuelle søkere uten rett til opplæring dermed stadig var blitt redusert. Tallene gir imidlertid også for uttrykk for en reell nedgang i interessen for å søke ordinær fylkeskommunal videregående opplæring blant voksne søkere. Som nevnt tidligere, omfatter det ordinære fylkeskommunale inntaket bare en del av de voksne søkerne til videregående opplæring.

I tabell 3.2 ser vi på alle voksne søkere til grunnkurs i ordinær fylkeskommunal opplæring over flere år.⁶

Tabell 3.2 Uten ungdomsrett. Søkere til grunnkurs etter studieretning som var førsteønsket. Prosent

	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	2000– 2001	2002– 2003	2003– 2004
Salg og service					0,5	5,2	6,5
Allmenne, økonomiske og adm. fag	15,5	11,7	15,7	24,8	25,7	8,3	8,1
Musikk, dans og drama	2,4	1,6	1,3	0,7	0,3	1,6	1,2
Idrettsfag	1,7	1,0	0,8	0,5	0,2	0,4	0,5
Helse- og sosialfag	30,4	31,3	28,8	25,8	26,9	27,4	26,6
Naturbruk	3,3	3,6	4,0	3,1	3,4	2,2	2,7
Formgivning	15,3	17,9	15,8	11,6	7,1	11,5	10,4
Medier og kommunikasjon					0,2	3,9	3,3
Hotell/næring	10,1	10,2	9,2	6,8	4,5	10,0	9,9
Byggfag	3,0	3,6	3,4	2,8	2,2	6,0	6,8
Tekniske byggfag	1,4	1,4	1,5	1,3	1,6	2,8	2,4
Elektrofag	5,1	5,4	5,1	4,7	3,7	7,2	7,0
Mekaniske fag	8,9	7,9	7,1	5,5	4,8	9,4	11,5
Kjemi/prosessfag	0,8	1,3	1,6	1,8	1,5	2,5	2,0
Trearbeidsfag	1,5	2,0	2,4	1,8	1,6	1,7	1,1
Annet/uspesifisert	0,7	1,2	3,2	8,8	15,8		
N (=100 %)	28420	16511	12310	10275	5459	4773 ¹	4921 ¹

¹ Gjelder søkere som er 19 år eller mer. Kilde: Læringscenteret (2003a). Her foreligger ikke søkertall for 2001 fordelt på alder, studieretning og kurstrinn, bare for 2002 og 2003.

⁶ NIFUs data (fra VIGO) dekker i all hovedsak fylkeskommunal videregående opplæring (ca. 95 prosent av grunnkurselevne), men også enkelte private og andre tilbud er likevel representert i materialet. De private skolene omfatter ca. 3,5–4 prosent av grunnkurselevne i vårt materiale, og en høyere andel blant de voksne søkerne enn blant dem med ungdomsrett (ca. 10 mot vel 3 prosent).

Det er viktig å være oppmerksom på at det høye tallet på søkere uten rett til opplæring i 1994 også omfattet 17-, 18- og 19-åringer som ikke var omfattet av Reform 94, og at det samme gjelder 18- og 19-åringer i søkertallet for 1995.

I tabell 3.2 har vi også inkludert søkertall til det ordinære fylkeskommunale inntaket for skoleårene 2002–2003 og 2003–2004, som vi har hentet fra Læringscenterets hjemmeside, for å komplettere bildet. (Som omtalt i kapittel 2, er NIFUs søkerdata for årene etter 2000 mangelfulle.) Tallene over voksne søkere fra Læringscenteret er muligens ikke helt sammenliknbare med NIFUs data, trolig er NIFUs noe mer omfattende. På denne bakgrunn ser det imidlertid ut som at søkertallene var på om lag samme nivå i 2003 som i 2000, og at den store nedgangen skjedde i årene etter innføringen av Reform 94 (se vurdering over, om betydningen av at stadig flere årskull var blitt omfattet av ungdomsretten).

Nedgangen viser seg også i tallet på voksne *elever* basert på NIFUs data, jf tabell 3.3. Fra og med 2000–2001 gikk tallet på voksne elever i grunnkurs i det ordinære inntaket kraftig ned. De nye rettighetene til videregående opplæring for søkere født før 1978 og som ikke har fullført videregående tidligere, har altså ikke medført økning i tallet på voksne elever på grunnkurs i det ordinære inntaket. I hvilken grad dette kommer av at mange søker andre opplæringsveier, av mangel på behov og interesse eller av fylkenes dimensjonering av plasser, kan vi ikke si sikkert. Trolig er årsaken en kombinasjon; det ordinære skoletilbudet er ikke dimensjonert for å ta inn særlig mange flere enn de elever som følger av ungdomsretten. Om de nye rettighetene fører til at flere av de eldre søkerne har god progresjon og fortsetter på VKI og VKII, skal vi komme tilbake til i kapittel 6. I vår statistikk følger vi dessuten grunnkurskull, og har ikke mulighet for å se på eldre søkere som kommer inn på VKI eller VKII på grunnlag av realkompetanse, eller som søker den fylkeskommunale ”voksenopplæringsveien”, som vi har omtalt foran.

Tabell 3.3 Grunnkurselever uten ungdomsrett etter studieretning. Prosent

	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	1999– 2000	2000– 2001	2001– 2002	2002– 2003
Salg og service						0,3	1,7	1,3
Allmenne, økonomiske og administrative fag	27,7	27,5	27,0	37,8	34,5	31,5	26,6	24,9
Musikk, dans, drama	1,2	1,3	0,8	0,6	0,4	0,2	0,1	0,1
Idrettsfag	1,6	1,1	1,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,5
Helse- og sosialfag	19,1	22,8	23,1	18,9	21,7	24,8	27,4	33,3
Naturbruk	4,1	4,3	5,2	3,5	3,2	2,9	3,6	4,2
Formgivning	8,7	8,1	8,4	6,5	5,7	4,6	5,9	5,1
Medier og kommunikasjon						0,1	0,1	0,2
Hotell/næring	8,3	8,0	6,7	4,7	3,8	3,4	4,6	5,0
Byggfag	4,8	4,5	3,4	2,3	2,4	1,9	2,4	2,7
Tekniske byggfag	2,8	3,0	2,1	1,4	1,0	1,6	1,2	1,2
Elektrofag	4,0	3,8	4,0	3,3	2,6	2,5	3,2	6,3
Mekaniske fag	11,6	11,4	8,4	5,2	4,3	4,4	7,2	4,8
Kjemi/prosessfag	1,1	1,5	1,3	1,6	1,1	1,6	1,9	2,0
Trearbeidsfag	2,3	2,7	2,9	1,9	2,1	1,7	2,4	1,9
Annet/uspesifisert	2,7	-	5,2	12,2	17,0	18,5	11,5	6,6
N (=100 %)	15178	7495	5568	5818	5105	3944	2789	3309

3.5 Voksne søkere har et annerledes søkemønster enn de yngre

Det er langt mindre stabilitet i fordelingen av voksne søkere etter studieretning enn det vi så når det gjaldt de yngste søkerne, jf. tabell 3.2 og 3.3. For å vurdere stabilitet eller endringer i søkemønsteret er det et problem at vi har fått en betydelig andel eldre elever som faller i kategorien ”annet/uspesifisert” enkelte år, noe som tyder på at denne gruppen ofte er elever på en annen type kurs, som fylkene av ulike grunner gir spesialkoder, enn elevene med ungdomsrett. En annen grunn som gjør det problematisk å sammenlikne søkertallene, er at endringene *kan* komme av at en økende andel voksne søkere søker videregående opplæring utenom det ordinære inntaket. En tredje grunn er at NIFU har mangelfulle søkeropplysninger de siste årene, slik at vi har benyttet data fra Læringscenteret om søkere som er 19 år og eldre for de to siste årene. Dette er trolig grunnen til at vi har lavere tall for voksne søkere i 2002 og 2003 enn hva vi hadde i 2000, uten at vi kan være sikre på det eller hvor mye det betyr. Viktigere er det imidlertid at vi ikke kan være sikre på om endringene i søkemønsteret fra 2000 til de siste årene, er reell. Vi tenker her på den store nedgangen i andel som søkte allmennfag, jf. tabell 3.2.

Generelt søker voksne mye sjeldnere allmennfag enn de unge søkerne, men vi så i 1997 en stor økning i andelen av de voksne som søkte allmennfag, jf. tabell 3.2. Tre år etter, i 2000, var andelen like høy (26 prosent). Også da registrerte vi mange søkere til såkalt ”andre kurs”. Det er sannsynlig at mange av søknadene til ”andre kurs” i 1997 og 2000 gjaldt ulike

yrkesfaglige studieretninger. En grunn til en slik antakelse, er at også søker tallene fra Læringscenteret viser en meget stor nedgang i andelen av voksne som søker allmennfag de to siste årene. Her er denne andelen meget lav, jf. de to siste kolonnene i tabell 3.2, og her er ingen registrert på såkalte ”andre kurs”.

Ser vi på fordelingen av *elevne* (tabell 3.3), bekreftes en nedgang i andelen av voksne som går på allmennfag etter 1997, men her er nedgangen langt fra så stor som blant søkerne. Generelt ligger andelen av voksne *elever* som går på allmennfag høyere enn andelen av voksne *søkere* som søker seg til allmennfag. Dette innebærer at det er vanskeligere for voksne søkere å få plass på yrkesfag enn på allmennfag. Imidlertid er den store forskjellen mellom søker- og elevtall i 2002 neppe reell; disse tallene viser at 25 prosent av voksne elever går på allmennfag i følge NIFUs tall, og at bare vel 8 prosent av de voksne søkte allmennfag ifølge Læringscenterets tall. På den annen side: En god del voksne søkte salg og service i 2002 og 2003, og dette har medvirket til en reell nedgang i søkningen til allmennfag blant voksne søkere disse årene. Mye tyder på at søkere med ungdomsrett er blitt prioritert her, slik at en del av de voksne som søkte salg og service, er blitt plassert på allmennfag.

Andelen som søkte *helse- og sosialfag* er den samme i NIFUs søkerdata for 2000 og Læringscenterets søkerdata for 2002 og 2003, med 27 prosent alle de tre årene. Generelt i hele perioden har andelen av voksne som søker denne studieretningen, vært stabil og høy. Det gjelder til en viss grad også andelen av elevene. Men her ser vi at mens andelen av voksne som *søkte* helse- og sosialfag, var lavere enn andelen av voksne som ble *elever* i første del av perioden, så ble forskjellen mindre utover i perioden og andelen var om lag jevnstore ved årtusenskiftet. I 2002 var (med et visst forbehold om sammenliknbarhet i tallene) andelen av elevene på studieretningen større enn andelen av søkerne. Dette gjenspeiler at interessen for denne utdanningen har vært stor blant voksne søkere i hele tiårsperioden, men at i første del av perioden etter innføringen av Reform 94, var det vanskelig for voksne søkere til helse- og sosialfag å komme inn, på grunn av konkurranse med rettssøkerne. Etter hvert som interessen blant de yngre søkerne ble mindre, ble det også lettere for voksne søkere å komme inn. I tillegg var det jo også – i absolutte tall – en nedgang i søkningen blant de voksne.

Det er altså en mye større interesse for helse- og sosialfag blant voksne enn blant søkere med ungdomsrett. Voksne elever er derimot sjeldnere enn de yngre å finne på for eksempel formgivningsfag. Dette kan ha å gjøre med ulike interesser, men også ulik prioritering av elever fra fylkeskolemyndighetenes side. Det siste medfører at fordelingen av de voksne elevene i noe mindre grad avspeiler søkningen og interessen enn tilsvarende for de yngste elevene. Ser en på henholdsvis søker- og elevfordelingen i 2000, der vi har samme datakilde og sammenliknbare tall, ser vi at for nesten alle yrkesfaglige studieretninger uten om helse- og sosialfag, utgjør andelen av voksne elever som går på den aktuelle studieretningen, en lavere andel en tilsvarende andel av søkerne.

Ser vi på tre studieretninger utvalgte år, finner vi et spesielt mønster for de voksne elevene sammenliknet med førstegangssøkere med ungdomsrett, jf. tabell 3.4.

Tabell 3.4 Fordeling av grunnkursøkere og -elever som var førstegangssøkere med ungdomsrett og søkere uten ungdomsrett, etter studieretning. Prosent.

	1997-1998				2000-2001			
	Førstegangs- søkere med rett		Uten ungdomsrett		Førstegangs- søkere med rett		Uten ungdomsrett	
	Andel av søkerne	Andel av elevene	Andel av søkerne	Andel av elevene	Andel av søkerne	Andel av elevene	Andel av søkerne	Andel av elevene
Allmenne, økonomiske og administr. fag	44,5	46,7	24,8	37,8	41,6	44,8	25,7	31,5
Helse- og sosialfag	9,4	9,8	25,8	18,9	7,5	8,2	26,9	24,8
Formgivnings- fag	8,6	7,5	11,6	6,5	10,0	8,8	7,1	4,6
Rest, andre studieretninger	37,5	36	37,8	36,8	40,9	38,2	40,3	39,1
N (=100 %)	51647	48107	10275	5818	53374	49288	5459	3943

I skoleåret 1997–1998 ser det ut til at det har vært mye lettere for voksne å komme inn på allmennfag enn på andre studieretninger, i og med at allmennfag utgjør en langt større andel av de voksne elevene enn av de voksne søkerne. Tallene for denne studieretningen i 2000–2001 når det gjelder de voksne elevene/søkerne, viser samme tendens, men noe mindre sterk enn i 1997.

Det var mye større interesse for helse- og sosialfag blant de voksne søkerne både i 1997 og i 2000 enn blant de yngste søkerne. Men i 1997 tyder tallene på at det fortsatt var mange voksne søkere som ikke fikk plass denne studieretningen. Dette er annerledes i 2000.

I 1997 var det enda større interesse for formgivningsfag blant de voksne søkerne enn blant de yngste, men færre av de eldste fikk plass. Tallene for 2000 kan tyde på at interessen for formgivningsfag har falt noe blant de eldste søkerne, men langt fra så mye som deres lave andel av elevene kunne tilsi dette året.

3.6 Oppsummering

Det har vært en stor nedgang i tallet på voksne søkere til videregående opplæring i tiårsperioden 1994–2003. Mye av nedgangen kommer av at det blir færre voksne som ikke har hatt rett til videregående opplæring. Samtidig er det trolig også mindre interesse blant voksne for å søke ordinær videregående opplæring. Nedgangen i søkingen til det ordinære

fellesinntaket kan også motsvares av en økning i søkningen til fylkeskommunale tilbud som er organisert spesielt for voksne. Hvor mange dette er, har vi ikke oversikt over, men tallet på voksne søkere gjennom denne ordningen, kan ha økt som følge av Kompetansereformen. Når vi ikke kan se en effekt av at det i 2000 ble innført en rett for voksne til videregående opplæring i søker- og elevtall til det ordinære inntaket, kan dette altså skyldes at de aktuelle søkerne etterspør andre tilbud. Vi antar at det særlig er søkere som ønsker å få vurdert sin realkompetanse og som ønsker å ta VKI eller VKII, som i særlig grad søker fylkeskommunale tilbud spesielt organisert for voksne ("voksenopplæringsveien"). De som søker videregående opplæring denne veien, får også oftere tilbud i tråd med førsteønsket og står sjeldnere uten tilbud enn voksne som søker det ordinære inntaket.

Voksne søker langt oftere yrkesfag og sjeldnere allmennfag enn de yngre søkerne. Spesielt er det mange voksne søkere til helse- og sosialfag. Mange voksne som søker seg til en del av de yrkesfaglige studieretningene, får ikke skoleplass, og mye tyder på at mange av dem begynner på allmennfag, selv om dette ikke var deres førsteønske.

4 Er førsteønsket innfridd?

4.1 Bakgrunn

Søkere til videregående opplæring som har ungdomsrett, det vil si de som omfattes av § 3-1 i Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova), har rett til inntak på ett av tre prioriterte grunnkurs: ”Søkjarar har rett til inntak på eitt av tre alternative eittårige grunnkurs som dei har søkt på, og til to års videregående opplæring som byggjer på grunnkurset” (fra § 3-1 i opplæringslova).

Retten til å komme inn på et av tre prioriterte kurs gjelder altså søkere som er omfattet av ungdomsretten, og ikke de voksne som fra og med 2000 har fått rett til videregående opplæring ifølge § 4A-3 i opplæringslova (se kapittel 3). Vi skal i dette kapitlet bare omtale personer som omfattes av ungdomsretten.

Søkere til videregående kurs har ikke rett til å komme inn på ett av tre prioriterte kurs, men et kurs som bygger på det grunnkurset de har tatt. I forskrift til opplæringslova (forskrift 1999-06-28-722, med senere tillegg og endringer), er inntaksrekkefølgen fastsatt. I forskriftens kapittel 6, under overskriften ”Grunnkurs: Inntaksrekkefølge for søkjarar med lovfesta rett til videregående opplæring etter opplæringslova § 3-1”, heter det blant annet:

”§ 6-13. Søkjar med rett til videregående opplæring etter opplæringslova § 3-1

Søkjar med rett til videregående opplæring har rett til inntak til eitt av tre valde grunnkurs, jf. opplæringslova § 3-1.

Søkjar som har rett til spesialundervisning etter opplæringslova § 5-1, har rett til inntak til eit særskilt prioritert grunnkurs når vilkåra i forskrifta § 6-19 til § 6-21 er oppfylte.

Dersom det til eit kurs melder seg fleire søkjarar enn talet på elevplassar som fylkeskommunen tilbyr denne gruppa, skal elevplassane fordelast etter poengsum utrekna på grunnlag av forskrifta § 6-14 til § 6-17, og slik at søkjar med høgare poengsum blir teken inn framfor søkjar med lågare poengsum.

Når fleire søkjarar står likt i konkurransen om den/dei siste plassen/plassane, blir rekkjefølgja mellom dei avgjord ved loddtrekning.”

Dette innebærer at det er karakterene fra grunnskolen som, i all hovedsak, vil avgjøre om søkeren kommer inn på ønsket grunnkurs, dersom det er flere søkere enn plasser. Når det gjelder søkere til videregående kurs, er det også karakterene som vil gjelde om det er konkurranse om plassene. Under overskriften ”Videregående kurs: Inntaksrekkefølge,

poengutrekning for søkjarar med lovfesta rett til vidaregåande opplæring etter opplæringslova § 3-1” sier forskriften:

”§ 6-25. Søkjar med lovfesta rett etter opplæringslova § 3-1

Søkjar med lovfesta rett til vidaregåande opplæring, jf. opplæringslova § 3-1, har rett til inntak på vidaregåande kurs som byggjer på det grunnkurs eller det vidaregåande kurs søkjaren har gjennomgått.

Dersom det til eit vidaregåande kurs melder seg fleire enn det er elevplassar i fylkeskommunen sitt tilbod, skal elevplassane fordelast etter poengsum utrekna på grunnlag av forskrifta § 6-26. Søkjar med høgare poengsum blir teken inn framfor søkjar med lågare poengsum. Så langt mogleg skal ein ta omsyn til søkjaren si prioritering av kurs, jf. forskrifta § 6-8. Står fleire søkjarar likt i konkurransen om den/dei siste plassen/plassane på eit kurs, blir rekkjefølgja mellom dei avgjord ved loddtrekning.”

Evalueringen av Reform 94 viste at det kunne ha betydning for progresjonen om førsteønsket ble innfridd eller ikke, enten dette gjaldt på grunnkurset eller på vidaregåande kurs. De fleste elever hadde imidlertid fått innfridd førsteønsket; det gjaldt både grunnkurs- og VKI-elever, slik at de som ikke hadde fått innfridd førsteønsket og som senere ikke hørte med blant dem som hadde fullført opplæringen i løpet av fire år, utgjorde en relativt liten andel av totalantallet elever som ikke hadde fullført (Støren mfl. 1998:157-160). Likevel, for dem det gjaldt, kan det likevel hatt stor betydning. Eksempelvis viste en nærmere undersøkelse av tallene: Av *søkere* til VKI, altså medregnet de som ikke ble VKI-elever, var andelen av rettselevne fra 1994 som fire år etter start i grunnkurs hadde fullført VKII, eller var ”i rute for å fullføre” VKII eller lære (ikke medregnet eventuelle stryk), 72 prosent blant dem som ikke hadde fått førsteønsket innfridd på VKI, mot hele 92 prosent⁷ av dem som hadde fått innfridd førsteønsket på VKI (Støren mfl. 1998:159).

I analyser av progresjonen fant vi likevel *ikke* at innfrielse av førsteønsket på grunnkurs⁸ hadde *stor* betydning som forklaring av det totale frafallet. Som nevnt har dette blant annet sin bakgrunn i at andelen som ikke fikk innfridd førsteønsket, var lav. Betydningen av innfrielse av førsteønsket kan bli større om andelen som ikke får innfridd førsteønsket øker. Hvor viktig det å få innfridd førsteønsket på grunnkurs er for progresjonen i vidaregåande opplæring, skal vi komme tilbake til i kapittel 9.

⁷ At denne andelen var så høy som 92 prosent, kommer av at vi her ikke har med elever som falt fra grunnkurset og/eller ikke søkte VKI.

⁸ I disse analysene ble ikke opplysning om innfrielse av førsteønsket på VKI inkludert, fordi vi da hadde måttet utelate elever som ikke ble VKI-elever i analysegrunnlaget, noe som ville medført at en vesentlig del av frafall/forsinkelser som analysene hadde til formål å skulle forklare, ikke ville vært med.

Det har – naturlig nok – aldri vært mulig for fylkene å dimensjonere antall skoleplasser på de ulike studieretningene slik at alle har fått innfridd førsteønsket. Det er imidlertid av interesse å se om andelen har vært stabil, om det er forskjeller mellom studieretningene, og om det er forskjeller mellom fylkene. Dette skal vi se på i dette kapitlet. Vi konsentrerer oss i all hovedsak om søkere til grunnkurs, siden det er på grunnkurs søkerne har rett til å komme inn på ett av tre prioriterte ønsker.

4.2 Forskjell mellom studieretninger og endring over tid?

Andelen av søkere med ungdomsrett til ulike studieretninger som fikk innfridd førsteønsket i skoleårene 1994–1995 til 2000–2001, vises i tabell 4.1. Skoleårene 1998–1999 og 1999–2000 er ikke inkludert, fordi NIFU ikke har data om dette for disse årene. For skoleårene 2001–2002 og senere har NIFU mangelfulle søkerdata (eller de er ikke samlet inn fordi de ligger utenfor prosjektets ramme), men for disse årene har vi foretatt beregninger på basis av statistikk presentert på Læringssenterets hjemmeside. Disse vil bli presentert i tabell 4.4.

Tabell 4.1 Prosentandel av grunnkurssøkere med rett til opplæring i skoleårene 1994–1995 til 2000–2001 som fikk innfridd førsteønsket sitt etter studieretning som var deres førsteønske

	1994–1995	1995–1996	1996–1997	1997–1998	2000–2001
Salg og service					79,3
Allmenne, økon. og adm. fag	98,8	98,7	97,4	98,6	98,2
Musikk, dans og drama	74,0	68,6	70,3	70,0	63,5
Idrettsfag	74,7	79,9	84,0	82,4	85,3
Helse- og sosialfag	93,1	92,8	94,9	95,3	97,5
Naturbruk	96,2	96,7	96,9	97,1	97,2
Formgivningsfag	95,1	87,1	86,2	84,0	83,9
Medier og kommunikasjon					46,7
Hotell- og næringsmiddelfag	90,4	84,7	90,3	90,4	91,3
Byggfag	95,1	89,5	92,2	93,4	91,6
Tekniske byggfag	97,0	95,7	98,2	92,8	92,1
Elektrofag	89,8	84,2	83,4	84,2	77,0
Mekaniske fag	95,9	94,5	94,8	95,2	95,4
Kjemi- og prosessfag	92,8	95,1	95,5	92,5	96,4
Trearbeidsfag	92,4	93,0	95,5	92,0	92,6
Annet/uspesifisert	90,4	85,0	83,9	90,1	79,6
Sum (gjennomsnitt)	94,4	92,5	92,5	92,8	90,6

Studieretningene musikk, dans og drama, formgivningsfag, elektrofag og idrettsfag hadde en lavere andel av grunnkurssøkerne som fikk innfridd førsteønsket enn andre studieretninger når vi ser perioden under ett (tabell 4.1). Motsatt har allmenne, økonomiske og administrative fag, mekaniske fag, naturbruk, kjemi- og prosessfag og helse- og sosialfag en høyere andel enn gjennomsnittet, for de to sistnevnte studieretningen gjelder dette slutten av perioden.

Dette gjenspeiler at forholdet mellom søker tall og tallet på skoleplasser gjør at konkurransen om plassene er større på noen studieretninger enn på andre. Vi ser også at andelen som fikk innfridd førsteønsket, gikk nokså jevnt nedover i perioden når vi ser på totaltallene. Dette gjelder ikke allmenne, økonomiske og administrative fag, slik at det i særlig grad gjelder mange av yrkesfagene i tillegg til musikk, dans og drama. På yrkesfagene har det særlig vært en nedgang i andelen som får innfridd førsteønsket blant søkere til *elektrofag*, *formgivningsfag*, *tekniske byggfag* og *byggfag*. I særstilling kommer den nye studieretningen medier og kommunikasjon, med en spesielt lav andel med innfridd førsteønske. Selv om denne studieretningen var ny og ikke fullt ut utbygd i 2000, tyder forholdstallene mellom søkere og elever i tabell 2.1 og 2.3 (se kapittel 2) på at andelen som fikk innfridd førsteønsket på denne studieretningen, var spesielt lave også i 2001 og 2002.

Nedgangen fra 1997 til 2000 kommer til dels av at de to nye studieretningene medier og kommunikasjon og salg og service trekker andelen med innfridd førsteønske ned. På den annen side var det totalt få søkere til disse to studieretningene i 2000, slik at de likevel ikke hadde særlig mye å si for totalen. Viktigere er nok nedgangen i andelen med førsteønsket innfridd på en stor studieretning som elektrofag, en studieretning som har hatt økning i både søker tallene og i elevtallene, men økningen i elevplassene synes ikke å ha holdt helt tritt med økningen i søker tallene.

Når andelen med innfridd førsteønske av søkerne til helse- og sosialfag økte på slutten av perioden og ble redusert blant søkerne til formgivningsfag, har dette selvsagt sammenheng med økt søkning til sistnevnte studieretning og redusert søkning til helse- og sosialfag.

Kjemi- og prosessfag og trearbeidsfag er små studieretninger som ikke finnes over alt, og der en høy andel får innfridd førsteønsket. Trolig er dette studieretninger som samler spesielt interesserte, ofte med lokal tilknytning (for eksempel kjemisk industri i Porsgrunn).

Lavest andel med innfridd førsteønske har, foruten elektrofag, studieretninger som utdanner til det som ofte kalles *creative yrker*, som formgivningsfag, musikk, dans og drama, medier og kommunikasjon.

Som nevnt foran, vil vi benytte Læringscenterets statistikk, også de basert på data fra VIGO, til å gi et bilde av utviklingen også for de seneste årene. Disse tallene er ikke direkte sammenliknbare med tallene som er presentert i tabell 4.1. Vi har derfor med tall fra Læringscenterets tall for årene 1997 og 2000, som også er med i tabell 4.1, slik at tallene kan vurderes og utviklingen de seneste årene kan sammenliknes med situasjonen på 90-tallet.

Nedenfor har vi systematisert noe av tallmaterialet fra Læringscenteret (Læringscenteret 2003b). Vi har på basis av disse tallene ikke muligheter for å skille mellom kurstrinn eller studieretninger når det gjelder andel med førsteønsket innfridd. Læringscenteret presiseres også om sin statistikk, som gjelder førsteinntaket i juli:

- "Med tilbud" betyr Med tilbud i eget fylke.
- Tallene er hentet fra fylkenes "fellesinntak". Det innebærer at private og statlige skoler, tekniske fagskoler og enkelte andre tilbud ikke er inkludert.
- Noen fylker praktiserer "oppflytting", det vil si at på noen kurs flyttes elevene opp til neste kurstrinn uten at de må søke om det. Disse elevene kommer da heller ikke med i inntaket, og tallene for de aktuelle fylkene er derfor lavere enn elevtallene skulle tilsi.

Tabell 4.2 Søkere til videregående opplæring uten tilbud ved førsteinntaket (juli) etter kurstrinn og skoleår. Søkere til læreplass ikke medregnet

	1997	2000	2001	2002	2003
Grunnkurs	6472	5655	6832	7409	6793
VKI	4625	3613	3796	4346	4193
VKII	3549	3038	3062	3465	3997
Annet	81	152	101	58	99
I alt uten tilbud	14727	12458	13791	15278	15082

Kilde: Læringssenteret (2003b).

Tabell 4.3 Søkere med og uten tilbud og etter om de fikk førsteønsket innfridd. Førsteinntaket (juli) ulike år. Søkere til læreplass ikke medregnet.

	1997	2000	2001	2002	2003
1. ønske	129511	125903	124868	127993	126894
2. ønske	6 281	10 303	11 271	11 099	10 214
3. ønske	6 516	3359	3877	3611	11657
Sum søkere med tilbud	142308	139565	140016	142703	148765
Søkere uten tilbud	14 727	12 458	13 791	15 278	15048
Søkere i alt	157 035	152023	153807	157981	163813

Kilde: Læringssenteret (2003b).

Basert på opplysningene i tabell 4.2 og 4.3, kan vi altså se utviklingen i andelen med førsteønsket innfridd og andelen uten tilbud ved førsteinntaket:

Tabell 4.4 Prosentandel søkere med førsteønsket innfridd eller uten tilbud. Førsteinntaket, juli, ulike år. Læreplassøkere ikke medregnet.

	1997	2000	2001	2002	2003
Prosentandel med førsteønsket innfridd av alle søkere ⁱ	82,5	82,8	81,2	81,0	77,5
Prosentandel med førsteønsket innfridd av alle med tilbud ⁱ	91,0	90,2	89,2	89,7	85,3
Prosentandel uten tilbud av alle søkere ⁱ	9,4	8,2	9,0	9,7	9,2
Prosentandel uten tilbud av alle søkere som var 16 år eller yngre ⁱⁱ	2,7	4,2	5,3	5,3	4,2

ⁱ Kilde: Beregninger ved NIFU, basert på statistikk fra Læringssenteret (2003b).

ⁱⁱ Kilde: Læringssenteret, <http://www.ls.no/stati/inn1/xl/1-inntak1997-2003.xls>, tabell TS11

Vi har her ikke kunnet skille mellom søkere med ungdomsrett og andre søkere, eller mellom søkere etter kurstrinn. Dermed vil andelen som får førsteønsket innfridd, være lavere enn om vi bare hadde med søkere med ungdomsrett. Når det gjelder andel *uten tilbud*, har vi imidlertid lagt til en rad for 16-åringene nederst i tabell 4.4, og vi ser at denne andelen er langt lavere enn for totalen.

Læringssenteret presiserer også i omtalen av sin statistikk at dette er søkere med tilbud i eget fylke. Siden det også er søkere med tilbud ved førsteinntaket, vil andelen uten tilbud ligge lavere i august/september. NIFUs tall over søkere som har fått tilbud, ligger også vesentlig høyere enn tallene som presenteres på Læringssenterets hjemmeside (mellom 3000 og 10.000 flere). På den annen side vil nok mange av søkerne som får tilbud ved andreinntaket, ikke få sitt førsteønske innfridd, slik at andelen med tilbud som samsvarer med førsteønsket, ikke nødvendigvis øker (eller øker mye) ved andreinntaket. Andelen uten tilbud vil derimot bli redusert.

Med disse forbeholdene, vil vi likevel peke på at situasjonen synes å ha vært nokså stabil fra 1997 til 2002, men med en tendens til nedgang, og en større nedgang i 2003. Tabell 4.4 utfyller bildet vi presenterte foran (jf. tabell 4.1), som viste en nedgang blant søkere med ungdomsrett i andel som fikk førsteønsket innfridd i årene 1994–2000.

Når andelen med innfridd førsteønsket av søkerne i 1997 og 2000 ligger vesentlig lavere i tabell 4.4 enn i tabell 4.1, må det ses på bakgrunn av at tabell 4.1 bare omfatter søkere med ungdomsrett,⁹ mens tabell 4.4 gjelder *alle* søkere.

⁹ Selv når vi undersøker andelen med innfridd førsteønske blant alle søkerne i NIFUs data, ligger andelen noe høyere enn i Læringssenterets statistikk, noe som trolig kommer av at Læringssenterets tall gjelder søkere med tilbud i eget fylke.

Samtidig med at det har vært en nedgang i andelen med innfridd førsteønske, har imidlertid andelen som var uten tilbud (ved førsteinntaket) vært nokså stabil i perioden 1997–2003. For de yngste var det en økning i 2001 og 2002 i andelen som stod uten tilbud (ved førsteinntaket), men denne andelen fortsatte ikke å øke i 2003. Dette er overraskende på bakgrunn av at nettopp sommeren 2003 var det svært mange oppslag i media om et stort antall søkere som stod uten plass ved førsteinntaket. Derimot økte som nevnt andelen som ikke fikk førsteønsket innfridd, dette året.

NIFUs tall viste en nedgang i andelen med innfridd førsteønske fra 1994–2000, og en analyse av Læringssenterets tall viser at nedgangen fortsatte fra 2000–2003. Alt i alt må en derfor kunne slå fast at det har vært en nokså jevn nedgang i andelen som fikk innfridd førsteønsket i tiårsperioden 1994 til 2003, selv om dette varierer mellom studieretningene.

4.3 Variasjon mellom fylkene i andel med innfridd førsteønske

I dette avsnittet skal vi se om det er forskjeller mellom fylkene i andel med innfridd førsteønske blant grunnkursøkere med ungdomsrett. Vi konsentrerer oss da om ett år, nemlig skoleåret 2000–2001, siden dette er det siste året vi har fullgode data om dette.

Det er en viss variasjon mellom fylkene i andel av søkerne (med ungdomsrett) som får innfridd førsteønsket, jf. tabell 4.5. Her ser vi spesielt på de studieretningene som har lavest andel med innfridd førsteønske, samt på alle søkere uansett studieretning i hvert av fylkene.

Gjennomsnittsandelen som har fått innfridd førsteønsket i fylkene varierer mellom 87,7 og 95,1 prosent i 2000. Hvis vi ser på fylker der mer enn 94 prosent har fått innfridd førsteønsket, finner vi fire fylker: Nord-Trøndelag, Oppland, Vest-Agder og Nordland. Lavest andel, og under 89 prosent, har de fire fylkene Akershus, Rogaland, Sør-Trøndelag og Hedmark.

Oslo utmerker seg ved at en høyere andel av søkerne til de studieretningene som er framhevet i tabell 4.5, fikk innfridd førsteønske enn hva som var situasjonen i så godt som alle andre fylker. Vi ser generelt meget store variasjoner mellom fylkene på disse fire studieretningene, variasjoner som er langt større enn når vi ser alle studieretninger under ett (jf. siste kolonne i tabell 4.5). I enkelte fylker var det også få søkere, for eksempel til medier og kommunikasjon i 2000, en studieretning som da var ny og ikke utbygd, slik at en høy *andel* som ikke fikk innfridd sitt førsteønske ikke behøver innebære høye *absolutte* tall. I Sør-Trøndelag var det imidlertid (hele) 95 rettssøkere til grunnkurs i medier og kommunikasjon i 2000.

Det kan være interessant å se nærmere på for eksempel Sør-Trøndelag. Av de 95 grunnkursøkerne med ungdomsrett som hadde medier og kommunikasjon som sitt førsteønske i 2000, var det bare en firedel (24 personer) som fikk innfridd førsteønsket. Av disse begynte 20 på denne studieretningen, mens 4 sa nei til tilbud. I tillegg sa ytterligere 11 nei til tilbud blant

personer som ikke hadde fått førsteønsket om medier og kommunikasjon innfridd, og 1 person fikk ikke noe tilbud, ifølge våre registreringer. De resterende – 59 personer som ikke fikk innfridd førsteønsket sitt om å begynne på medier og kommunikasjon – ble elever, men begynte altså på andre studieretninger enn det som var deres førsteønske. Den største gruppen begynte på allmennfag (16 personer), dernest kom elektrofag (11 personer) og formgivningsfag (10 personer). Året etter, skoleåret 2001–2002, var imidlertid studieretningen utbygd i fylket, slik at hele 73 grunnkurselever med ungdomsrett begynte på medier og kommunikasjon dette skoleåret.

Tabell 4.5 Prosentandel av grunnkurssøkere i ulike fylker med rett til opplæring i skoleåret 2000–2001 som fikk innfridd førsteønsket. Primærønsket, med ungdomsrett, til utvalgte studieretninger

	Musikk, dans og drama	Form- givningsfag	Medier og kommuni- kasjon	Elektrofag	Alle studie- retninger
Østfold	82,9	77,1	39,0	91,2	89,5
Akershus	43,9	74,0	38,8	80,6	87,7
Oslo	72,0	93,4	88,1	92,3	92,8
Hedmark	58,5	85,1	.	65,4	88,3
Oppland	63,6	92,2	.	78,1	94,4
Buskerud	67,8	89,7	42,5	78,6	89,6
Vestfold	69,5	86,8	62,7	81,4	92,0
Telemark	67,0	93,4	33,3	70,3	93,7
Vest-Agder	68,9	87,0	.	75,4	94,3
Aust-Agder	58,6	93,0	.	62,8	91,7
Rogaland	69,7	84,8	.	63,9	88,1
Hordaland	54,2	70,9	.	86,9	90,0
Sogn og Fjordane	55,7	83,9	.	77,3	92,0
Møre og Romsdal	67,0	78,4	68,2	61,6	89,7
Sør-Trøndelag	60,5	80,7	25,3	63,7	88,2
Nord-Trøndelag	66,9	96,4	.	90,9	95,1
Nordland	79,4	92,8	65,2	90,2	94,1
Troms	64,4	80,4	.	71,2	89,7
Finnmark	68,4	76,0	33,3	85,6	89,9
Sum (gjennomsnitt)	63,5	83,9	46,7	77,0	90,6

4.4 Oppsummering

Det er høyest andel som ikke får innfridd førsteønsket sitt av grunnkurssøkere til medier og kommunikasjon, musikk, dans og drama, elektrofag og formgivningsfag, og høyest andel som får innfridd førsteønsket på allmenne, økonomiske og administrative fag.

Det er en viss variasjon mellom fylkene i andel av søkerne som får førsteønsket innfridd, fra 87,7 prosent (Akershus) til 95,1 prosent (Nord-Trøndelag) (gjelder skoleåret 2000–2001). Forskjellen mellom fylkene varierer imidlertid mellom studieretningene. Når det gjelder de

grunnkursene som har spesielt lav andel med innfridd førsteønske, skiller Oslo seg ut med å ha høyere andel med innfridd førsteønske enn fylkene ellers i landet.

Når fylkene og studieretningene ses under ett, har det totalt vært en nokså jevn nedgang i andelen som får innfridd førsteønsket i tiårsperioden 1994–2003.

5 Ulike valg av studieretning blant gutter og jenter

5.1 Hvordan fordeler gutter og jenter seg på studieretningene?

Det er relativt velkjent at det er forskjeller mellom hva slags utdanningsvalg gutter og jenter gjør. I dette kapitlet skal vi dokumentere forskjellene, og vi skal vise hvordan utviklingen har vært i en tiårsperiode når det gjelder valg av studieretninger i videregående opplæring. Til slutt i kapitlet skal vi presentere hovedfunn fra en analyse der vi har forsøkt å se hvilke faktorer som ligger bak gutters og jenters valg.

5.2 Andelen jenter på de ulike studieretningene

I tabellene 5.1, 5.2 og 5.3 som følger, er grunnkursene i 1991 så langt det har vært mulig omkodet til å passe strukturen for Reform 94. Vi har her basert oss på Sandberg og Vibe (1995). De endringene i tilbud som Reform 94 medførte, kan ha påvirket kjønnsfordelingen på studieretningene. Vi kan imidlertid ikke være sikre på at selve kategoriseringen – der vi har tilpasset tallene for 1991 til den grunnkursstrukturen som eksisterte i 1994 – ikke også har påvirket andelen gutter og jenter. Endringer fra 1991 til 1994 i kjønnsfordelingen må derfor tas med forbehold.

Andelen som jenter og gutter utgjør på de ulike studieretningene, er relativt stabil, i hvert fall for de fleste studieretningene, jf. tabell 5.1. Studieretningen *naturbruk* har fått økt jenteandel, og er blitt ”kjønnsnøytral” ved årtusenskiftet. *Allmennfag* er også nokså kjønnsnøytral, og har ved årtusenskiftet bare en liten overvekt av jenter. *Musikk, dans og drama* er i økende grad blitt jentedominert i løpet av perioden, mens *idrettsfag* har hatt en viss overvekt av gutter, og en stabil jenteandel på oppunder 40 prosent det meste av perioden (over 40 prosent på midten av perioden). *Helse- og sosialfag* har hatt en tung overvekt av jenter i hele perioden. *Formgivningsfag* er nesten like jentedominert som helse- og sosialfag, og er blitt det i økende grad. *Hotell- og næringsmiddelfag* var jevnt fordelt mellom gutter og jenter i første del av perioden, men har nå en viss overvekt av jenter.

Nederst i tabell 5.1 ser vi de klart guttedominerte studieretningene innenfor håndverk og industri. Her var jenteandelen på sitt høyeste i 1997–1998, men er siden blitt redusert igjen. Det var særlig *kjemi- og prosessfag, trearbeidsfag og tekniske byggfag* som hadde en økning i jenteandelen dette året. Dette er imidlertid små studieretninger, slik at jenteandelen på disse studieretningene ikke betyr særlig mye for den totale andelen jenter på de guttedominerte studieretningene. Ellers er det interessant at den industrirettede studieretningen *kjemi- og prosessfag* har en jenteandel av en viss størrelse.

Tabell 5.1 Andelen jenter av elevene på ulike studieretninger blant førstegangssøkere med rett til opplæring. Grunnkurs skoleårene 1991–1992 til 2002–2002

	1991– 1992	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	1999– 2000	2000– 2001	2001– 2002	2002– 2003
Salg og service							60,1	57,2	61,7
Allmenne, økonomiske og administrative fag	56,1	54,0	54,8	54,6	51,9	52,6	52,9	52,7	53,0
Musikk, dans og drama	58,7	67,0	64,4	67,0	69,4	73,7	76,9	74,9	74,8
Iddrettsfag	37,5	38,8	37,6	42,2	40,0	37,7	38,3	39,0	43,0
Helse- og sosialfag	95,2	92,0	92,8	92,6	92,4	93,3	92,9	93,1	93,1
Naturbruk	28,0	31,9	35,9	34,5	38,4	46,0	47,1	49,7	54,6
Formgivningsfag	87,1	80,5	80,6	81,3	83,4	84,0	85,4	85,5	86,4
Medier og kommunikasjon							61,1	61,0	59,2
Hotell/næring	59,3	48,9	52,9	54,0	53,4	54,4	57,9	59,4	57,7
Byggfag	3,4	0,4	1,2	2,5	1,6	1,5	1,8	1,5	1,8
Tekniske byggfag	12,8	6,1	5,1	5,9	8,8	6,1	7,6	5,8	6,4
Elektrofag	3,4	2,0	2,6	2,7	3,5	3,4	3,7	3,4	3,8
Mekaniske fag	3,8	2,4	2,4	3,9	3,8	3,8	2,9	3,7	3,8
Kjemi- og prosessfag	26,4	24,5	24,8	28,1	39,9	27,8	34,5	28,1	30,1
Trearbeidsfag	14,3	10,0	10,8	9,7	20,7	11,6	8,1	13,4	9,6
Annet/uspesifisert	38,6	39,2	-	37,6	40,5	51,8	47,7	41,3	41,9
Gjennomsnitt	48,4	48,4	48,9	48,6	49,2	48,4	49,0	48,8	48,4

Vi definerer guttedominerte studieretninger som de som har en andel gutter som utgjør 65 prosent eller mer av elevene, og tilsvarende for jentedominate utdanninger.

Regner vi allmenne, økonomiske og administrative fag, salg og service, naturbruk og hotell- og næringsmiddelfag som kjønnsnøytrale (eller tilnærmet kjønnsnøytrale) studieretninger, finner vi at disse studieretningene omfatter vel halvparten av elever som var førstegangssøkere med rett (jf. tabell 2.1). Den resterende halvparten går altså på studieretninger der det ene kjønn utgjør hovedtyngden av elevene, i noen tilfeller over to tredeler av elevene på studieretningen.

Kjønnssegregering kan illustreres på flere måter. Her benytter vi to enkle måter å framstille det på. Å vise andelen som jenter (gutter) utgjør på hver studieretning, slik det er gjort i tabell 5.1, er én måte. Den gir nødvendigvis ikke noe bilde av hvor mange av guttene/jentene som velger utradisjonelt, siden det vil avhenge av hvor mange elever som går på den aktuelle studieretningen. Det kan derfor være interessant å se hvor mange av henholdsvis guttene og jentene som velger de ulike studieretningene. Det framkommer i tabell 5.2 og 5.3.

5.3 Fordeling av jenter og gutter på studieretningene

Andelen av jenter som begynte på ulike studieretninger er, som en ser i tabell 5.2, nokså stabil, særlig fra 1999–2001, men to av studieretningene som favner de største andelen av jentene, har fått redusert oppslutning utover i perioden. Det er allmenne, økonomiske og administrative fag og helse- og sosialfag. På den annen side har formgivningsfag fått økt tilstrømning av jentene, det samme gjelder hotell- og næringsmiddel fag og musikk, dans og drama. Dermed er det visse endringer i jentenes valg, men vi kan ikke trekke noen klar konklusjon om at jentene i mindre grad velger kjønnstradisjonelt enn tidligere, selv om det altså er en nedgang i andelen på helse- og sosialfag etter 1994.

Tabell 5.2 Jenter med ungdomsrett som var førstegangssøkere etter type grunnkurs (studieretning) de ble elev på. Skoleårene 1991–1992 til 2002–2003. Prosent

	1991– 1992	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	1999– 2000	2000– 2001	2001– 2002	2002– 2003
Salg og service							1,1	3,6	3,9
Allmenne, økonomiske og administrative fag	73,0	56,4	54,4	52,7	54,8	49,9	48,4	45,1	42,5
Musikk, dans og drama	1,1	3,0	3,2	3,6	3,9	4,2	4,6	4,3	4,4
Idrettsfag	1,6	2,9	2,9	3,6	3,4	3,3	3,2	3,3	3,8
Helse- og sosialfag	11,1	20,3	20,2	18,7	18,5	16,9	15,6	15,9	15,6
Naturbruk	1	1,6	1,7	1,6	1,6	2,1	2,2	2,2	2,4
Formgivningsfag	5,2	9,3	10,7	12,1	12,7	14,6	15,4	14,1	14,6
Medier og kommunikasjon							0,6	2,5	3,0
Hotell/næring	4,5	4,9	5,5	5,5	5,2	5,4	5,7	5,9	6,1
Byggfag	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Tekniske byggfag	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
Elektrofag	0,4	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,6
Mekaniske fag	0,8	0,4	0,4	0,7	0,7	0,7	0,4	0,5	0,6
Kjemi- og prosessfag	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4
Trearbeidsfag	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Annet/uspesifisert	0,7	0,5	-	0,4	0,7	1,9	1,3	1,3	1,6
N (=100 %)	25083	23795	23672	22814	23680	23785	24154	24353	25914

På den annen side er det visse (svake) holdepunkter for en tendens til mindre kjønnstradisjonelle valg blant jentene: De guttedominerte utdanningene sett samlet, har fått en økt oppslutning av jentene når perioden ses under ett. Det vises i figur 5.1. Toppen var imidlertid i 1997. Siden har det vært en nedgang fram til andelen igjen økte i skoleåret 2002–2003. Andelen av jentene som begynner på de strengt guttedominerte fagene, er fortsatt *meget lav*.

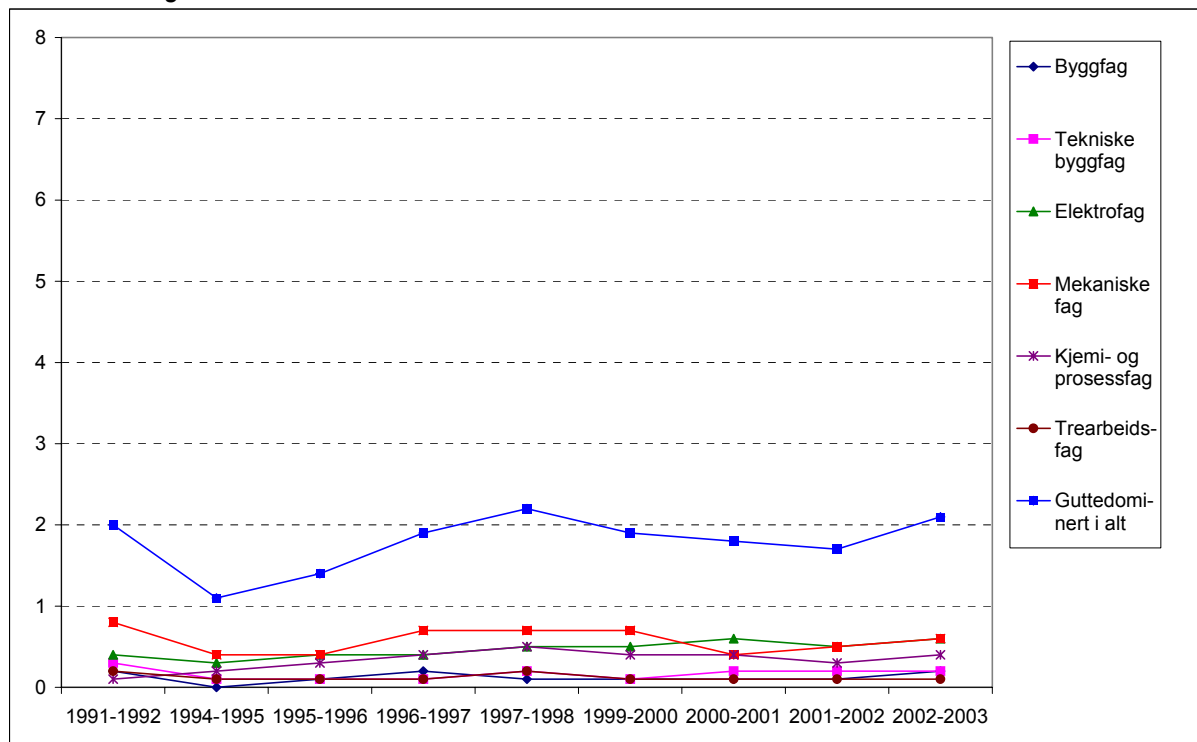
Tabell 5.3 Gutter med ungdomsrett som var førstegangssøkere etter type grunnkurs (studieretning) de ble elev på Skoleårene 1991–1992 til 2002–2003. Prosent

	1991– 1992	1994– 1995	1995– 1996	1996– 1997	1997– 1998	1999– 2000	2000– 2001	2001– 2002	2002– 2003
Salg og service							0,7	2,6	2,3
Allmenne, økonomiske og administrative fag	53,6	45,0	42,8	41,3	41,6	42,3	41,4	38,6	35,4
Musikk, dans og drama	0,7	1,4	1,7	1,7	1,6	1,4	1,3	1,3	1,4
Idrettsfag	2,4	4,3	4,6	4,6	4,9	5,1	5,0	5,0	4,8
Helse- og sosialfag	0,4	1,7	1,5	1,4	1,5	1,1	1,1	1,1	1,1
Naturbruk	2,4	3,1	2,9	2,8	2,4	2,3	2,4	2,1	1,9
Formgivningsfag	0,7	2,1	2,5	2,6	2,5	2,6	2,5	2,3	2,2
Medier og kommunikasjon							0,4	1,5	1,9
Hotell/næring	2,7	4,8	4,7	4,4	4,4	4,2	4,0	3,9	4,2
Byggfag	4,9	4,6	6,7	6,9	7,5	6,7	7,8	8,1	10,0
Tekniske byggfag	1,9	1,3	1,7	1,9	1,9	2,1	2,4	2,3	2,6
Elektrofag	9,4	12,6	12,8	13,4	12,9	13,3	14,2	14,5	14,0
Mekaniske fag	18,6	16,9	16,2	16,2	16,3	15,5	14,0	13,5	14,6
Kjemi- og prosessfag	0,3	0,6	0,9	1,0	0,7	0,9	0,7	0,7	0,9
Trearbeidsfag	1,0	0,9	1,1	1,1	0,9	0,7	0,8	0,6	0,6
Annet/uspesifisert	1,1	0,7	-	0,7	1,1	1,6	1,4	1,8	2,1
N (=100 %)	26744	25374	24777	24123	24427	25339	25151	25527	27576

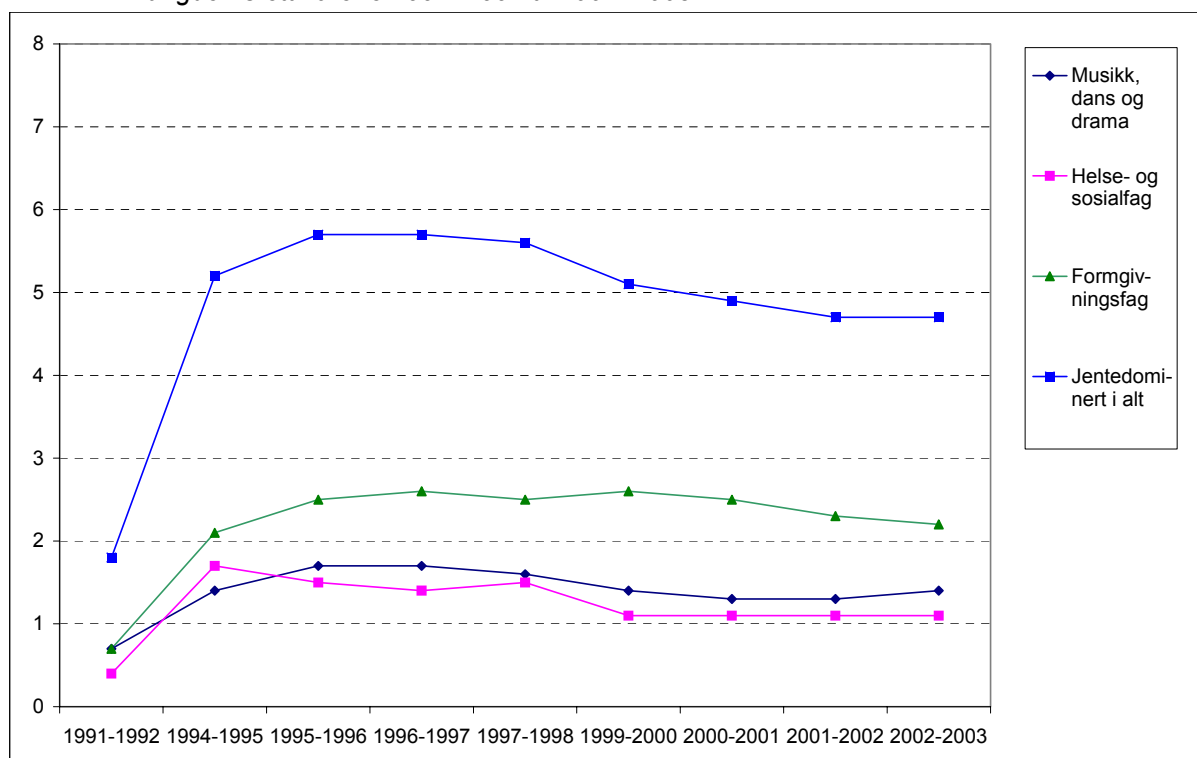
Både blant gutter og jenter økte andelen som begynte på de jentedominerte studieretningene helse- og sosialfag, formgivningsfag og musikk, dans og drama etter innføringen av Reform 94, da disse utdanningene framstod som mer attraktive enn tidligere. På helse- og sosialfag er imidlertid andelen blitt redusert igjen i årene som fulgte, både blant gutter og jenter. Andelen av gutter som begynner på musikk, dans og drama har imidlertid holdt seg, og blant jentene har også andelen vært stabil de siste årene. Det er særlig formgivningsfag som har fått en stor økning i oppslutningen blant jentene, når vi ser hele perioden under ett. Blant guttene har andelen på formgivningsfag ligget stabilt, om enn svært mye lavere enn blant jentene, etter den første økningen i gutters søkning til formgivningsfag som kom rett etter innføringen av Reform 94.

Andelen av jentene som begynner på de mest guttedominerte grunnkursene, er lavere enn andelen av guttene som begynner på de mest jentedominerte fagene, jf. figur 5.1 og figur 5.2. På den annen side er det ingen økning i andelen av guttene som begynner på de jentedominerte fagene i perioden (slik vi omvendt så det for jentene) etter 1994, snarere er det en nedgang. Andelen av guttene som begynner på helse- og sosialfag, er dessuten minimal, bare en prosent, og andelen er blitt redusert i perioden.

Figur 5.1 Prosentandel av jenter som begynte på guttedominerte fag. Førstegangssøkere med ungdomsrett i årene 1991–1992 til 2002–2003

Figur 5.2 Prosentandel av gutter som begynte på jentedominte fag. Førstegangssøkere med ungdomsrett i årene 1991–1992 til 2002–2003

Etter en økning i andelen gutter som begynte på jentedominerte grunnkurs ved innføringen av Reform 94, kan en slå fast at kjønnssegregeringen i videregående opplæring er stabil og stor. Det gjelder yrkesfagene, i tillegg til musikk, dans og drama.

5.4 Hva forklarer gutters og jenters valg

Det har vært utført flere analyser og blitt lansert flere teorier om hvordan en kan forklare hvorfor gutter og jenter i stor grad fortsetter å velge tradisjonelt. Vi viser i den forbindelse til artikkelen ”Et kjønnsdelt utdanningssystem” (Støren og Arnesen 2003), som presenterer resultater ulike studier, og der vi også har analysert et eget norsk datamateriale¹⁰ som kan bidra til en forklaring. Nedenfor redegjøres det kort for hovedresultatene i den sistnevnte studien. I vedlegg (tabellene V.1–V.3) i foreliggende rapport, presenteres analysene som hovedresultatene som omtales nedenfor, er basert på.

Kjønnssegregeringen er høyere i videregående opplæring enn i høyere utdanning. Innenfor høyere utdanning er skjevheten størst på høgskoleutdanningene. Dette kan henge sammen med en frykt for å skulle være det underrepresenterte kjønn: I yrker der utdanning på videregående skoles nivå eller der tre/fireårige høgskoleskoleutdanninger er det vanlige (hjelpepleier, industri- og håndverksutdanninger, sykepleier, lærer, ingeniør), er yrket ofte enten klart kvinne- eller mannsdominert. Dette kan altså være selvforsterkende.

Kjønnsforskjellen i utdanningsvalg er fortsatt meget høy om vi i analyser kontrollerer for foreldrenes utdanning og yrke og de unges karakterer. Når vi kontrollerer for det å ha relative fortrinn i matematikk i forhold til andre fag, er det en ørliten (meget svak) tendens til at den målte kjønnsforskjellen reduseres, noe som kan innebære at det til en viss grad er guttenes relative fortrinn i matematikk som medvirker til kjønnsforskjell i utdanningsvalg (jf. tabell V.3.b). Dette har imidlertid svært liten betydning (Støren og Arnesen 2003). Et viktigere resultat er det trolig at separate analyser av gutter og jenter viser at gutter i større grad enn jenter synes å legge vekt på egne ferdigheter når de foretar utdanningsvalg, for eksempel ferdigheter i matematikk, i det minste når det gjelder valg av høyere utdanning. Ferdigheter i matematikk har betydning for at guttene velger mannsdominerte fag (teknisk-naturvitenskapelige fag), mens det ikke synes å ha betydning for jenter.

Et tydelig resultat hos Støren og Arnesen, både når det gjelder videregående og høyere utdanning, var at *høy utdanning hos foreldrene medvirker til utradisjonelle valg* (jf. tabell V.1–V.3) Dette stemmer overens med et funn hos Dryler (1998), som har undersøkt valg av ulike typer videregående opplæring i Sverige. Dryler fant blant annet at kjønnsatypiske valg var vanligst både hos gutter og jenter, hvis foreldrene hadde høy utdanning/tilhørte høyere samfunnsklasser. Derimot står det i delvis motstrid til funn i en tidligere norsk studie av høyere utdanning (Hansen 1993). Hansen fant at det var blant unge menn med

¹⁰ Også dette materialet er innsamlet i forbindelse med videreføring av evaluering av Reform 94 på oppdrag fra Læringssenteret. Materialet er også benyttet i Grøgaard mfl. (2002) og Lødding (2003a).

fedre som var arbeidere, det var størst sannsynlighet for å velge utradisjonelt (kvinnedominert). Dette viste hen til at det å velge mannsdominert utdanning like mye er et *statusvalg* som det er et tradisjonelt kjønnsbestemt valg. Dette er ikke bekreftet hos Støren og Arnesen, selv om det kunne ha hatt betydning når jentene har valgt maskulin utdanning.

Det er fortsatt nokså store forskjeller mellom gutter og jenter i holdninger til hvordan en vil kombinere yrkesaktivitet og familieliv og hva slags yrker de finner mest meningsfulle, og dette ligger bak forskjellene i utdanningsvalg. Dette peker hen mot at den tidlige kjønns sosialiseringen betyr svært mye. Tidligere studier har vist at gutter og jenter til dels har ulike utdanningsmål og begrunner sine valg ulikt. Jentene begrunner ofte sine utdanningsvalg ut fra at de vil arbeide med mennesker og gjerne vil hjelpe andre. Slike begrunnelser er sjeldnere blant guttene, som på sin side oftere enn jentene peker på at høy inntekt er viktig for dem (Støren 2000).

Selv om kjønns sosialiseringen har betydning, er mønsteret innfløkt. Støren og Arnesen fant, selv om det også var motsatte tendenser, spor av påvirkning fra foreldrene og av og til spesielt fra foreldre av samme kjønn: Om *mor* har et mykt yrke, er det tendenser til at andelen av *jentene* som velger mannsdominert eller nøytral høyere utdanning reduseres. Det samme gjelder for *guttene* om *far* har et mykt yrke (jf. tabell V.2).

Et interessant funn er at tendensen til at det særlig er når foreldre av samme kjønn som en selv har valgt utradisjonelt, at gutter og jenter velger utradisjonelt innenfor videregående opplæring. Det var imidlertid i slike klare tendenser som er funnet i andre studier (for eksempel Drylers studie, nevnt foran), om at ungdom hadde en tendens til å velge utdanning som ledet til samme type yrker som foreldrene. Dryler fant at dette ikke nødvendigvis fulgte foreldrenes kjønn; et slikt funn (sønn følger far) var klart bare for guttene, men ikke for jentene. Dette var ikke noen klar tendens i den nevnte studien til Støren og Arnesen (2003). Der viste det seg at mor kunne ha særlig betydning for jentene, men mor hadde også betydning for guttenes utdanningsvalg. Det sistnevnte skjer imidlertid ofte på den måten at hvis mor har et kjønnsstradisjonelt yrke, velger guttene ofte mannsdominert, det vil si valgte tradisjonelt.

6 Progresjon – tre nye elevkull

6.1 Innledning

Evalueringen av Reform 94 viste at reformen medførte stor forbedring i progresjonen i videregående opplæring. Forbedringen gjaldt først og fremst yrkesfagene. Samtidig var det dårligere progresjon på yrkesfagene enn på allmennfagene (Støren mfl. 1998).

Forbedringen i progresjon gjaldt de yngste elevene, som fikk rett til opplæring fra og med 1994.

Det er dessuten tidligere påvist at overgangen fra første til andre opplæringsår (fra grunnkurs til VKI) var tilnærmet identisk for rettselever i de tre første reformkullene, det vil si de som startet i grunnkurs høsten 1994, 1995 eller 1996 (Edvardsen mfl. 1998). Det er også vist at etter fire år var gjennomstrømning og kompetanseoppnåelse tilnærmet identisk for 1994-kullet og 1995-kullet av rettighets elever (Støren og Sandberg 2001). En forskjell mellom disse to kullene kunne påvises for elever uten rett. Forskjellen kom av at det i 1994-kullet av grunnkurselever var en del 17-åringer uten rett til opplæring som hadde bedre progresjon enn eldre elever uten rett. En tilsvarende gruppe av 17-åringer uten rett fantes ikke i 1995-kullet, da denne aldersgruppen hadde rett til opplæring. På grunn av denne likheten mellom de første reformkullene, sammenlikner vi nedenfor 1999, 2000- og 2001-kullene kun med 1994-kullet.

I dette kapitlet skal vi konsentrere oss om hovedtall. I kapitlene som følger vil vi se nærmere på forhold som er av betydning for progresjonen, og se på forskjeller mellom ulike grupper. Det vil da legges spesiell vekt på (eventuelle) forskjeller i andel med optimal progresjon mellom minoritetsspråklige elever og etnisk norske elever (kapittel 7). En av flere faktorer som er av betydning for progresjonen, er karakterer. Det ser vi nærmere på i kapittel 8. I kapittel 9 ser vi på hvilke forhold som forklarer god/dårlig progresjon, og benytter da en multivariat analyse slik at vi skal se på betydningen av flere faktorer samtidig, herunder det å være minoritetsspråklig. Tilgang til lære plasser har også betydning for progresjonen, det vil si spesielt for yrkesfagelevne. Til slutt, i kapittel 10, ser vi spesielt på tilgang til lære plasser, og hva som forklarer forskjell i sjansene til å få tilbud om lære plass.

6.2 Progresjon blant elever med ungdomsrett

Først sammenlikner vi progresjonen i ulike kull av elever med ungdomsrett. For å få så sammenliknbare tall som mulig, ser vi bare på de elevene som var *førstegangssøkere* da de startet i videregående opplæring. Rettselevne i 1994 var alle førstegangssøkere.

Tabell 6.1 Førstegangssøkere med ungdomsrett fra fire ulike kull. Progresjon i videregående opplæring

	1994-kullet (N=27684)		1999-kullet (N=26050)		2000-kullet (N=25577)		2001-kullet (N=24306)	
	Alle (N=49399)	Startet i allmenn- fag (N=21183)	Alle (N=49219)	Startet i allmenn- fag (N=26050)	Alle (N=49305)	Startet i allmenn- fag (N=25577)	Alle (N=49880)	Startet i allmenn- fag (N=24306)
I VKI, andre opplæringsår	81,1	86,7	80,4	87,6	80,1	86,9	83,0	88,2
I VKII, tredje opplæringsår	58,7	83,7	51,5	79,4	51,9	80,7	20,3	
VKII, allmennfaglig påbygg. (tredje opplæringsår)	2,4	0,1	5,6	4,7	10,0	0,3	10,3	
Annet (tredje oppl. år)	0,6	0,1	0,3	0	0,2	0,1	0,1	
Lærning	11,7	0,4	26,8	12,4	25,8	0,6	26,1	
Andel med optimal progresjon	73,4	84,3	68,7	80,7	69,7	81,6	56,9	

6.2.1 Progresjon fra første til andre opplæringsår

Det er så langt vi kan se hittil, fortsatt forbausende stor likhet mellom kullene når det gjelder progresjonen. Alle årene hadde vel fire av fem elever optimal progresjon (var i rute, ikke inkludert eventuelt stryk) andre opplæringsår, når allmennfag og yrkesfag ses under ett, blant disse yngste elevene. Det er imidlertid en liten nedgang i andelen som går rett fra grunnkurs til VKI (optimal progresjon) blant dem som startet i grunnkurs høsten 1999 og 2000, sammenliknet med situasjonen for 1994-kullet. For 2001-kullet var det derimot en økning.

Det er mulig at nedgangen i andel med optimal progresjon i 1999- og 2000-kullet kommer av at reglene for uttak av opplæringsretten ble endret sommeren 2000, ved at det (blant annet) ble mulig med to venteår mot tidligere ett år. Arbeidsmarkedet var også fortsatt stramt, slik at det var relativt lett å få jobb. Situasjonen på arbeidsmarkedet var noe annerledes da grunnkurskullet fra 2001 skulle søke VKI høsten 2002; arbeidsledigheten hadde steget. Tendensen til svakere progresjon er da snudd, spesielt er det stor endring blant yrkesfagelevne. Høsten 2002 var det en klar økning i andelen av yrkesfagelevne som gikk direkte fra grunnkurs til VKI (vel 78 prosent). Også blant allmennfagelevne hadde andelen økt i forhold til tidligere år. Det er vanskelig å tolke dette annerledes enn at det er et utslag av at ungdommene tok innover seg de vanskelige arbeidsmarkedssignalene, og færre lot være å ta sjansen på å ta et venteår.

Når perioden ses under ett – kan vi ikke se tegn som tyder på at liberaliseringen av uttaksrammen for retten (se kapittel 1), i seg selv har medført svakere progresjon. Trolig er de små endringene uttrykk for nokså stabile preferanser i ungdomsgruppa om at det er viktig ”å komme seg gjennom videregående”.

6.3 Tredje opplæringsår

Andelen av førstegangssøkerne med ungdomsrett som hadde optimal progresjon fram til tredje opplæringsår, var 69 prosent og 70 prosent for henholdsvis 1999 og 2000-kullet, mot 73 prosent i 1994-kullet. Det var altså en ytterligere nedgang fra andre til tredje opplæringsår i andel med som gikk direkte til neste opplæringstrinn, sammenliknet med 1994-kullet. I ”andel med optimal progresjon” har vi slått sammen alle som gikk i VKII, herunder allmennfaglig påbygging, i ”annet” eller var i lære. Nedenfor skal vi omtale yrkesfag- og allmennfagelever separat.

6.3.1 Allmennfagelevne

I tabell 6.1, som ofte ellers i denne rapporten, bruker vi kortformen ”allmennfagelever” om dem som hadde startet i et grunnkurs (en studieretning) som fører fram mot generell studiekompetanse. Blant disse elevene var det både i 1999- og 2000-kullet en liten nedgang i andelen som gikk rett fra VKI til VKII, sammenliknet med 1994-kullet. Dermed var andelen med optimal progresjon blitt noe lavere.

6.3.2 Yrkesfagelevene – økt andel på allmennfaglig påbygging

I 1999-kullet og 2000-kullet er det en lavere andel av yrkesfagelevene som har optimal progresjon enn i 1994-kullet. For 2001-kullet har vi bare data om overgangen til andre opplæringsår, men disse peker hen mot at andelen med optimal progresjon av yrkesfagelevene vil øke mye i dette kullet (jf. tabell 6.1).

Det er betydelig færre av yrkesfagelevene i 1999- og 2000-kullet som går i ”vanlig” VKII enn det var i 1994-kullet, men det kommer av at mange gikk i VKII-kurset *allmennfaglig påbygging*. Vel 10 prosent av yrkesfagelevene både i 1999-kullet og i 2000-kullet begynte i allmennfaglig påbygging det tredje opplæringsåret. Selv om det er en økt andel av de unge som begynner i yrkesfaglig grunnkurs (jf. kapittel 2), er det likevel mange av dem som satser på studiekompetanse i stedet for yrkeskompetanse. Det ser vi når de går over fra yrkesfag til allmennfag tredje opplæringsår.

Det er likevel en stabil andel av yrkesfagelevene som er i lære tredje opplæringsår, 26 prosent for 1999- og 2000-kullet og 27 prosent av 1994-kullet. Det er derimot færre som er VKII-elever. Her *kan* det være en underregistrering. I denne tabellen har vi slått sammen alle som var ”vanlige” VKII-elever på yrkesfag og elever som gikk på alternativt VKII i stedet for lære fordi læreplass ikke kunne skaffes. Dette omtaler vi nærmere nedenfor.

6.3.3 VKII i skole i stedet for læreplass

I forskrift 1999-06-28-722 til opplæringslova, § 6-23, heter det blant annet om vilkår for inntak til videregående kurs II: ”Søkjare som har lovfesta rett til opplæring, men ikkje får tildelt læreplass, har rett til inntak i videregående kurs II som byggjer på det videregående kurs I søkjaren har dokumentasjon for.”

Det er VKII-kurset som denne forskriftsbestemmelsen omhandler, som vi omtaler som alternativt VKII. I evalueringen av Reform 94 fant vi at det var relativt vanlig at læreplassøkerene fikk et slikt tilbud. Andelen som fikk dette tilbudet, varierte med karakterer; det var de med dårligste karakterer fra VKI som oftest fikk dette tilbudet, og det varierte i noen grad med alder. Av læreplassøkere 1997 (fra 1995-kullet) var det 15 prosent som fikk tilbud om alternativt VKII; ca. 14 og 11 prosent av henholdsvis 18- og 19-åringer, men høyere andeler blant de eldre søkerne (Edwardsen mfl. 1998).

Ordningen kom relativt dårlig ut i evalueringen av Reform 94, i hvert fall når det gjaldt mange av yrkesfagene (Olsen mfl. 1998). Støren og Skjersli (1999) pekte på den høye strykprosenten ved fag/svenneprøve blant disse elevene sammenliknet med dem som gikk opp til fag/svenneprøve etter læretid i bedrift. Michelsen mfl. (1999) hevdet blant annet at skoleløp fram til fagbrev har svært lav status i de fleste fag. De pekte videre på en nedgang i antallet elever på alternativt VKII i fylkene, fra 3000 elever i 1996 til rundt 850 i 1998, og mente at stadig flere av dem som ikke tilbys læreplass, ”skaffer seg andre tilbud utenom skolen på eget initiativ” (Michelsen mfl. 1999).

Utdannings- og forskningsdepartementet oppsummerte i St. meld nr. 32 (1998–99) at det viktigste var å arbeide videre med full styrke for å få størst mulig samsvar mellom etterspørsel og behov for lærlinger innenfor hovedmodellens rammer (s. 90–91), og anbefalte å beholde alternativt VKII i skole som en rettighet for elevene, men at ordningen skulle utvides noe i tid ” innenfor den rammen for lærerressurser som gjelder i dag. Det legges bedre til rette for at flere av disse elevene kan få arbeidstrening i bedrift uten at dette svekker muligheten for å skaffe nok læreplasser” (s. 114).

Det ligger ikke innenfor rammen for dette prosjektet å se hvordan utviklingen har vært for alternativt VKII, for eksempel med tanke på utvidelse i tid og større omfang av utplassering i bedrift, og vi er ikke kjent med andre studier på dette feltet. Temaet bør følges opp. Vi har dessuten et problem ved at vi i våre nyere data i svært liten grad har registrert læreplassøkere i alternativt VKII i skole. Det skal vi komme nærmere inn på nedenfor.

I tabell 6.1 har vi, som nevnt over, slått sammen alle VKII-elever, herunder elever som gikk på alternativt VKII i stedet for lære fordi læreplass ikke kunne skaffes. De fleste av disse gikk i ”vanlige” VKII-kurs. Andelen av yrkesfagelever fra 1999-kullet (førstegangssøkere med ungdomsrett) som i følge våre registreringer gikk i alternativt VKII i skole i stedet for i lære, var i underkant av 1 prosent (175 elever). Tilsvarende tall for 2000-kullet var 1 prosent (237 elever). Som nevnt gjelder disse tallene bare de som hadde vært førstegangssøkende med ungdomsrett og begynt i grunnkurs de aktuelle årene 1999 eller 2000. Tar vi med også andre aldersgrupper, har vi likevel ikke registrert flere enn henholdsvis 245 og 388 elever i alternativt VKII i våre kull.

Vi kjenner ikke den eksakte grunnen til den kraftige nedgangen i tallet på elever i alternativt VKII, men vi kan antyde flere grunner. Ungdommene kan ha skaffet seg jobb eller andre tilbud, og ønsker ikke å ta alternativt VKII selv om de ikke har fått læreplass, fordi de forventer at det er et dårlig tilbud. Det er også mulig at fylkene i mye mindre grad enn tidligere etablerer slike alternative VKII-klasser, i det minste gjør de det trolig senere på høsten enn det som har vært vanlig tidligere. Hvis slike skoleplasser er opprettet meget sent ut på høsten, kan det tenkes at en del slike elever rett og slett ikke er med i våre data. Etter hva vi har fått opplyst (Læringscenterets konferanse ”Verdt å vite om grunnopplæringen”, 13.10.2003), er det vanlig å opprette slike klasser først når læreplassformidlingen anses som avsluttet 1. oktober. Selv om NIFUs data var samlet inn etter 1. november, er det derfor sannsynlig at vi mangler opplysninger om elever som har begynt i alternativt VKII et stykke ut på høsten. Vi vil imidlertid likevel anta at det er relativt få elever i slike klasser nå, sammenliknet med tidligere. Det *kan* innebære at ordningen for læreplassøkere som ikke har fått læreplass, faktisk er blitt dårligere enn før.

6.4 Repetisjon

Tendensen til å repetere et opplæringstrinn, som kan komme av omvalg av type kurs eller av svake resultater, er forbausende stabil. Av 1994-kullet var det 9,2 prosent som repeterte

grunnkurs året etter, mot 9,8 prosent av 1999-kullet, 9,4 prosent av 2000-kullet 9,1 prosent av 2001-kullet. Dette gir ikke inntrykk av at flere gjør et omvalg nå som rettighetene er blitt mer liberale og gir mulighet for å ta et omvalg uten å bruke opp et år av retten. Vi kan altså ikke avlese noen virkninger av endringer for uttaket av den lovfestede retten i andelen som repeterte grunnkurs.

6.5 Utenfor videregående opplæring ett år etter start i grunnkurs

Av rettselevne i 1994-kullet var det 9,2 prosent som var utenfor videregående opplæring ett år etter start i grunnkurs, det vil si som ikke søkte eller ikke tok imot skoleplass det året de ”normalt” skulle begynne i VKI. Tilsvarende andel av elever med ungdomsrett i 1999-, 2000- og 2001-kullet var henholdsvis 9,7, 10,1 og 7,6 prosent. Det var altså i 2001-kullet en reduksjon i andelen med avbrudd, noe som medførte at progresjonen fra første til andre opplæringsår ble forbedret for 2001-kullet i forhold til kullene foran, slik vi også så i tabell 6.1.

Grunnene til å være utenfor videregående opplæring kan være at en ønsker å ta et venteår på grunn av arbeid, utenlandsopphold eller av andre grunner, at en går på folkehøgskole, eller at en dropper ut av videregående. I prinsippet skal ingen stå uten tilbud. I våre data viser det seg at av dem som er utenfor, er enkelte registrert uten tilbud.¹¹ Vi vet ikke i hvilken grad dette representerer feilregistreringer, for sent registrerte tilbud eller om disse unge rett og slett ikke har fått noe tilbud.

6.6 Elever uten ungdomsrett

I tabell 6.2 vises tall for progresjonen til elever som var uten rett til opplæring og som begynte i grunnkurs høsten 1994 og høsten 1999, og samt for voksne uten ungdomsrett som begynte i grunnkurs høsten 2000 og 2001.

Vi har lagt inn en rad i tabell 6.2 for andelen som var begynt i VKII allerede andre opplæringsår for de to siste kullene. Grunnen er at vi har sett en ny tendens til at mange voksne går rett fra grunnkurs til VKII. Dette henger sannsynligvis sammen med at en del voksne elever har fått anledning til dette som et resultat av Kompetansereformen. Det vil si at de på grunnlag av samlet utdanning og arbeiderfaring har fått vurdert sin realkompetanse til å være på VKI-nivå (jf. kapittel 3, avsnitt 3.3). Det å gå rett fra grunnkurs til VKII, forekommer så å si bare blant de voksne elevene.¹²

¹¹ Av søkere 2000 som hadde gått i grunnkurs året før, gjaldt dette 0,6 prosent.

¹² Blant elever med ungdomsrett var det bare 1 promille (både i 1999-kullet og i 2000-kullet) som var registrert med å ha gått rett fra grunnkurs til VKII. Siden de var så få, er disse ikke tatt med i tabell 6.1 for elevene med ungdomsrett.

Grunnkurskullet fra 1994 uten rett til opplæring hadde bedre progresjon i videregående opplæring enn grunnkurskullene uten ungdomsrett fra 1999 og 2000, til tross for at det i to sistnevnte kullene var mange voksne som hadde fått rett til opplæring. Progresjonen synes å være nokså lik i 1999- og 2000-kullet av voksne elever, men tallene tyder foreløpig på en forbedring i progresjonen for 2001-kullet, slik vi også så det for elevene med ungdomsrett i dette kullet.

En av grunnene til at progresjonen blant dem som er uten ungdomsrett er blitt dårligere enn den var i 1994-kullet, er alderforskjellen mellom det første og de siste kullene. De yngste elevene har best progresjon. I 1994-kullet av elever uten rett til opplæring var det mange 17- og 18-åringer. Av dem som var *mer enn 18 år* og uten rett til opplæring som startet i grunnkurs i 1994 eller 1995, var det *26-28 prosent av allmennfagelevne og 33-34 prosent av yrkesfagelevne som hadde optimal progresjon i løpet av tre opplæringsår* (Støren mfl. 1998). Det er disse tallene som er mest sammenliknbare med tallene for 1999- og 2000-kullet. Selv når vi konsentrerer oss om denne aldersgruppen, er andelen med optimal progresjon blant de voksne langt lavere i 1999- og 2000-kullene enn i 1994-kullet.

6.6.1 Voksne allmennfagelever

Også når vi tar hensyn til aldersfordelingen, synes progresjonen å ha blitt dårligere blant voksne allmennfagelever. Bare 17 prosent av de voksne elevene som begynte i grunnkurs allmennfag i 1999 og 15 prosent av 2000-kullet, hadde optimal progresjon. Vi har inkludert de som gikk direkte fra grunnkurs til VKII i andelen som har optimal progresjon. Som nevnt over, er det en ny tendens for de to siste kullene, nemlig at en del begynner i VKII allerede andre opplæringsår, og altså går rett fra grunnkurs til VKII, trolig på grunnlag av dokumentert realkompetanse.

Vi minner om at det vi her har registrert, er elever i videregående opplæring som kommer inn under det ordinære fellesinntaket. Andre skoletilbud, både offentlige og private, kommer i tillegg og omfatter mange voksne elever (se kapittel 3).

6.6.2 Voksne yrkesfagelever

Blant de voksne yrkesfagelevne synes situasjonen å være bedre enn for allmennfagelevne. Det innebærer at når vi har sett at flere av de voksne elevene begynner på allmennfag enn søkerandelen skulle tilsi, jf. kapittel 3, kan mye tale for at *mange av disse voksne allmennfagelevne har fått et tilbud som passer dem dårlig*.

Det er liten endring i progresjonen blant de voksne yrkesfagelevne i forhold til tidligere kull. Når det gjelder den samlede andelen med optimal progresjon (medregnet dem som gikk direkte fra grunnkurs til VKII) av voksne yrkesfagelever som begynte i grunnkurs i 1999 og 2000, er andelen med optimal progresjon noe høyere enn i 1994-kullet. Samtidig har det ikke vært en økning i andelen av de voksne yrkesfagelevne som var registrert som lærlinger tredje opplæringsår. Andelen var like i 1994- og 1999-kullet, men var redusert i 2000-kullet.

Grunnet til andelen med optimal progresjon likevel var den samme i 2000-kullet, var at det i 2000-kullet av voksne yrkesfagelever var mange som gikk rett fra grunnkurs til VKII, trolig etter realkompetansevurdering.

Tabell 6.2 Elever uten ungdomsrett fra fire ulike kull. Progresjon i videregående opplæring

	1994-kullet		1999-kullet		2000-kullet		20001-kullet					
	Alle (N=15296)	Startet i yrkesfag (N=10155)	Alle (N=5105)	Startet i allmenn-fag (N=1790)	Alle (N=3944)	Startet i yrkesfag (N=1961)	Alle (N=2789)	Startet i allmenn-fag (N=753)				
I VKI andre opplæringsår	50,2	55,7	49,6	24,3	12,9	39,9	23,7	8,1	38,9	29,6	8,5	42,9
VKII, andre opplæringsår				6,5	4,1	6,3	8,0	7,4	9,4	5,3	9,7	3,3
I VKII, tredje opplæringsår	24,4	46,5	14,9	10,1	9,3	13,3	9,3	6,5	13,1			
VKII, allmennfaglig påbygg. (tredje opplæringsår)	1,6	0,2	2,3	0,6	0,1	1,0	0,7	0,2	1,2			
Annet (tredje Opplæringsår)	1,2	1,0	1,1	1,4	3,0	0,7	1,7	3,3	0,9			
Læring	10,4	1,5	14,9	7,2	1,0	14,1	5,8	0,4	10,8			
Andel med optimal progresjon, medregnet de som gikk rett fra grunnkurs til VKII ⁱ	37,6	49,2	33,2	25,4	17,0	35,0	24,5	14,9	34,9			

ⁱ En liten gruppe elever som gikk rett fra grunnkurs til VKII, men som også er å finne på VKII eller i lære året etter, er her ikke telt to ganger, men er tatt hensyn til når det gjelder totalandelen som hadde optimal progresjon. Denne gruppen er relativt sett størst blant allmennfagelever fra 2000-kullet.

6.6.3 Svak progresjon blant de voksne – mangel på tilbud eller mangel på søkning?

Ser vi allmennfag og yrkesfag under ett, kan vi ikke se noen bedring i progresjonen blant voksne elever etter at de i 2000 fikk en rett til å fullføre en opplæring de har begynt på. Om dette kommer av mangel på tilbud, mangel på søkning eller at de sier nei til tilbud, har vi ikke helt sikre data om. Usikkerheten gjelder først og fremst hvor mange som sier nei til tilbud de har fått. Våre registreringer gir imidlertid et nokså entydig inntrykk av at det er mangel på søkning til neste trinn (i ordinær videregående opplæring) som er hovedårsaken til mangelfull progresjon blant de voksne elevene.

Av grunnkurselevne fra 1999 som var uten rett til opplæring, var det bare 55 prosent som var registrert som søkere i ordinær videregående opplæring året etter (skoleåret 2000–2001). Skoleåret deretter igjen (2001–2002), var – fra samme kullet (1999-kullet) av voksne elever – bare vel 26 prosent registrert som søkere til ordinær videregående opplæring.

Søkningen var minst like svak i neste kull: Av grunnkurselevne fra 2000 uten ungdomsrett, var bare 46 prosent registrert som søkere i ordinær videregående opplæring året etter (skoleåret 2001–2002). Neste skoleår (2002–2003), gjaldt dette bare 27 prosent av 2000-kullet.

Ser vi på voksne elever i grunnkurs skoleåret 2001–2002, finner vi at nær 54 prosent var registrert som søkere året etter.

Når det gjelder 1999-kullet av voksne elever, kan vi også se hvordan søkning og tilbud forholder seg til hverandre skoleåret 2000–2001. Mens 45 prosent ikke søkte, var det 4 prosent (av hele kullet) som ikke fikk noe tilbud, og 7 prosent (av hele kullet) som sa nei til tilbudet de fikk, ifølge våre data. Det å la være å søke eller søke seg videre etter grunnkurset, synes også i liten grad å ha noen sammenheng med om en hadde fått innfridd førsteønsket sitt på grunnkurs. Også de fleste voksne grunnkurselevne hadde fått innfridd førsteønsket (94 prosent), og selv om andelen som ikke søkte seg videre var noe høyere blant dem som hadde fått innfridd førsteønsket enn blant dem som hadde fått innfridd sitt andre- eller tredjeønske, utgjør de sistnevnte en så liten gruppe at de betyr lite for det totale antallet som lot være å søke seg videre.

Tallene vi har gjengitt, gir uttrykk for at mangel på søkning er en viktigere årsak til den svake progresjonen blant voksne elever enn mangel på tilbud. Dette stemmer overens med inntrykket fra reformevalueringen (jf. Støren mfl. 1998:143–146), selv om vi da også så at en resignasjon på grunn av mangel på tilbud, var en viktig faktor. Grunnene til at mange voksne ikke søker seg videre, kan være mange. Et relativt godt arbeidsmarked, behov for å ha en inntekt fordi en er i en livsfase der en har forsørgeransvar, eller at en trives dårlig blant de yngre elevene – som teller hovedtyngden av elever – kan være noen årsaker.

Muligheter til å fullføre videregående utenfor det ordinære systemet, både via fylkeskommunale og private tilbud, kan være andre viktige årsaker, som ikke kommer fram i våre tall.

7 Minoritets- og majoritets elever i videregående opplæring

7.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi igjen legge hovedvekten på progresjonen i videregående opplæring. Her skal vi fokusere på forskjeller og likheter mellom majoritets- og minoritets elever. Flere tidligere studier har vist at det minoritetsspråklige har svakere progresjon og gjennomføringsgrad enn etnisk norske elever (for eksempel Lødding 1998, Opheim og Støren 2001). Nå skal vi se om bildet er det samme for kull som startet i videregående ved årtusenskiftet, som det var for de første reformkullene.

Det er flere forhold som har betydning for progresjon og gjennomføring som vi ikke kommer inn på i dette kapitlet; disse ser vi nærmere på i kapitlene som følger etter dette. Her skal vi konsentrere oss om en del hovedtall som gjelder andelen som har optimal progresjon, og vi skal gi litt bakgrunnsinformasjon om minoritets elevene.

7.2 Definisjoner – minoritets elevene

Definisjoner av henholdsvis ”innvandrere” og ”minoritetsspråklige elever” vil avhenge av datakilde. I skolesammenheng er det vanlig å ta utgangspunkt i språk. De dataene som vi i all hovedsak benytter i denne publikasjonen, er basert på et administrativt datasystem benyttet av videregående skoler (VIGO, se kapittel 1). Der er elevens morsmål registrert, i enkelte tilfeller også landbakgrunn. Det er morsmålsregistreringen som er mest omfattende og pålitelig og best egnet for statistikk. Når eleven er registrert med et annet morsmål enn norsk, samisk, svensk og dansk, har vi gruppert disse i kategorien ”tospråklig”. Vi har dessuten delt denne gruppen i to, nemlig etter hvorvidt morsmålet var et vestlig språk, det vil si fra Vest-Europa og Nord-Amerika pluss eventuelt Oseania (Australia), eller om det var et ikke-vestlig språk (resten av verden). Derav bruker vi betegnelsene vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn. Ofte bruker vi også betegnelsen minoritetsspråklige elever, av og til forkortet til minoritets elever. Det er da en betegnelse for ”tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn”.

For de øvrige elevene bruker vi betegnelsen ”etnisk norske elever”, av og til variert med ”majoritets elever”.

Den andre definisjonen når det gjelder personer med innvandrerbakgrunn, refererer til fødeland. Når vi bruker data fra Statistisk sentralbyrå, vil det være denne definisjonen som benyttes. ”Førstegenerasjonsinnvandrere” er da personer født i utlandet av foreldre som begge er født i utlandet. En annen gruppe er ”personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre”, som av mange også kalles ”etterkommere”, og som ofte før ble kalt ”annengenerasjonsinnvandrere”. Har en nok opplysninger om individene, kan en for

eksempel dele disse gruppene inn etter nasjonalitetsbakgrunn, eller som oftest, etter vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn. I denne publikasjonen benytter vi informasjon fra Statistisk sentralbyrå bare i dette kapitlet, i figur 7.1 og figur 7.2. Her har vi ikke opplysninger om henholdsvis vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn.

De dataene som vil bli brukt til å beskrive progresjonen og valg av studieretninger (figurene 7.3 til 7.8), stammer fra VIGO, som er fylkenes datasystem for å administrere data om søkere og elever i videregående opplæring. Her er det som nevnt sparsomt med ikke fødelandsopplysninger, og vi baserer oss på morsmålsopplysninger. ”Tospråklige”, jf. definisjonen over, kan altså både være personer født i Norge og personer født i utlandet. De som er født i utlandet, utgjør den største gruppen (se avsnitt 7.3).

Vi vet ikke i hvor stor grad våre data basert på morsmålsregistreringer dekker ungdom med innvandrerbakgrunn i Norge, men en nyere studie kan gi oss en pekepinn. Lødding (2003b) har sett på personer som gikk ut av 10. klasse i grunnskolen våren 2002 i sju østlandsfylker. På basis av en kombinasjon av spørreskjemaopplysninger og registerdata fra det fylkeskommunale inntaket, som blant annet inneholder morsmålsopplysninger, kommer hun fram til at av innvandrere i Oslo med ikke-vestlig bakgrunn, er hele 95,5 prosent registrert med morsmålskode. Av etterkommere i Oslo (født i Norge med to utenlandsfødte foreldre) med ikke-vestlig bakgrunn, er hele 91,7 prosent registrert med morsmålskode i det fylkekommunale inntaket. Tilsvarende andeler for de seks øvrige østlandsfylkene i undersøkelsen var henholdsvis 74,2 og 71,4 prosent (Lødding 2003b:17). Når det gjelder innvandrere og etterkommere med vestlig bakgrunn, var andelene langt lavere, nemlig 54,2 prosent (Oslo) og 40,3 prosent (de øvrige seks østlandsfylkene).

Samlet gir dette et bilde av at våre data basert på morsmål dekker langt de fleste elevene med ikke-vestlig bakgrunn, men at de trolig dekker under halvparten av dem med vestlig bakgrunn.

Vi vet ikke hvor lenge elevene vi har data om, har bodd i landet. Fra tidligere undersøkelser vet vi at mange har kommet i skolealder. Videre vet vi at botid har stor betydning for hvorvidt en gjennomfører videregående opplæring (Støren 2002). Jo lengre botid, jo flere har fullført videregående opplæring. Her skal det presiseres at dette gjelder andeler av fødselskull. Ikke alle begynner i videregående opplæring. Blant dem som faktisk begynner i videregående, kan botid ha liten eller ingen betydning for frafall fra videregående, jf. Lødding (2003a:56) og (2003b:39). Nyere undersøkelser viser også at det ikke nødvendigvis er noen (sterk) sammenheng mellom karakterer og tid bodd i Norge. Det skal vi komme tilbake til i kapittel 8 (se avsnitt 8.6).

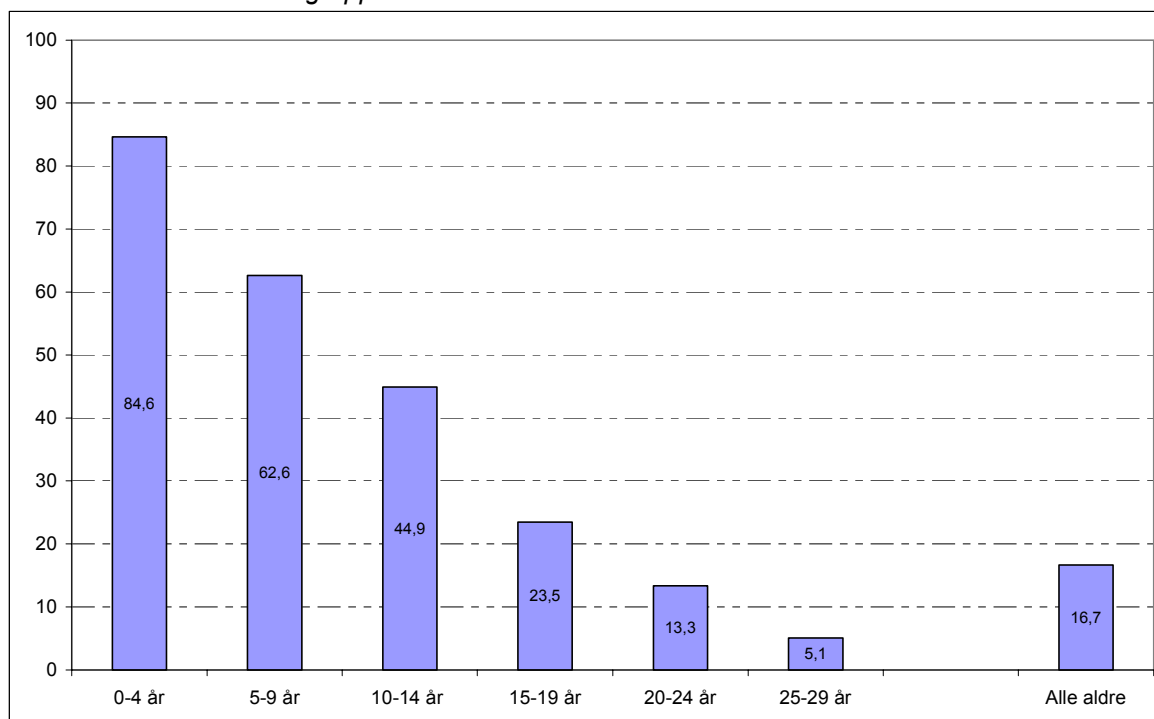
7.3 Sammensetning av innvandrerbefolkningen – flere født i Norge og færre førstegenerasjonsinnvandrere?

Det er et økende antall med innvandrerbakgrunn i landet som selv er født i Norge. Imidlertid utgjør elever med innvandrebakgrunn som selv er født i Norge, ikke nødvendigvis en større andel av totalantallet med innvandrerbakgrunn enn for noen år tilbake.

Fordelingen av dem som tilhører innvandrerbefolkningen (har innvandrerbakgrunn) er vist i figur 7.1. Det er innvandrerbefolkningen som er prosentueringsgrunnlaget i figur 7.1, og den omfattes av personer som er født i utlandet og som har foreldre som er født i utlandet (førstegenerasjonsinnvandrere) pluss personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Figur 7.1 viser at av 25–29-åringene som tilhører innvandrerbefolkningen, utgjør de som er født i Norge bare 5 prosent av dem som har innvandrerbakgrunn, men av de yngste utgjør de som er født i Norge, over 80 prosent.

Av 15–19-åringene med innvandrerbakgrunn utgjør de som er født i Norge bare nær 24 prosent. Det er altså mange, mange flere i ungdomsgruppen som er førstegenerasjonsinnvandrere enn som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre.

Dette har endret seg lite de senere årene. Tallene i figur 7.1 refererer til 1. januar 2003. Fire år tidligere utgjorde de som var født i Norge av 17-åringer med innvandrerbakgrunn også 24 prosent (SSB 2000).

Figur 7.1 Personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre i prosent av innvandrerbefolkningen i aktuell aldersgruppe. 1. Januar 2003ⁱ

ⁱ Kilde: Statistisk sentralbyrå (2003a).

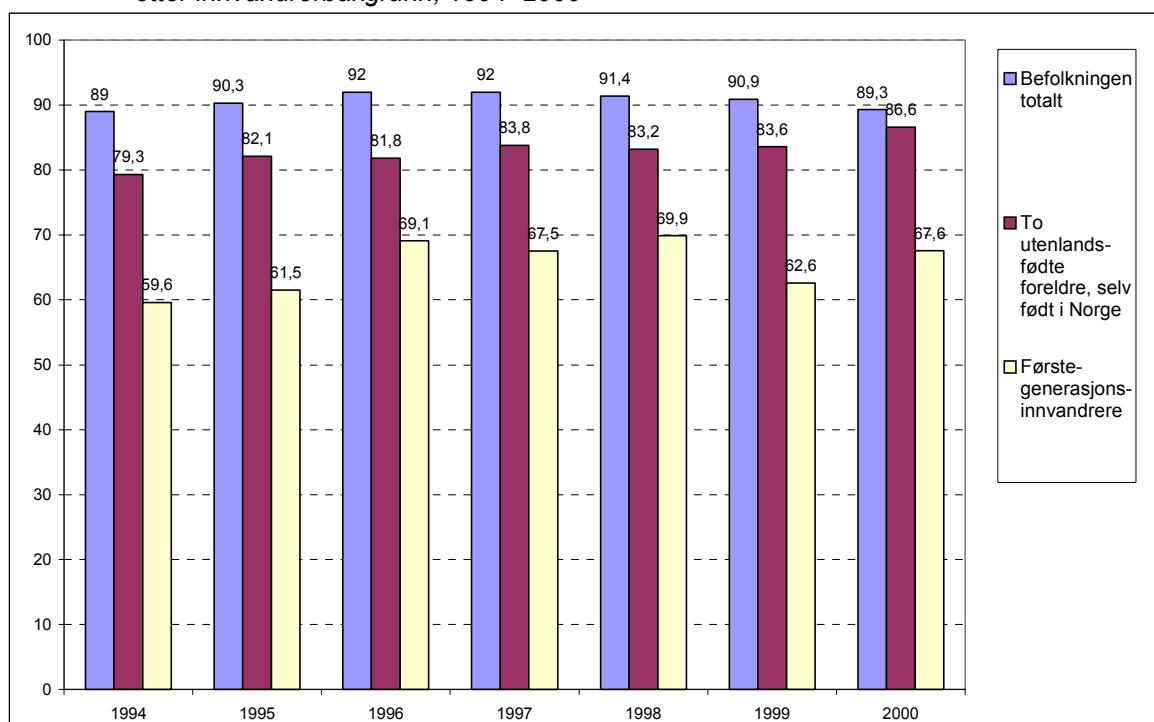
Også Løddings (2003b) undersøkelse, nevnt over, gir et bilde av hvor stor andel førstegenerasjonsinnvandrere utgjør av all ungdom med innvandrerbakgrunn. I hennes studie fra sju østlandsfylker utgjør førstegenerasjonsinnvandrere 53 prosent og etterkommerne (født i Norge av to utenlandsfødte foreldre) hele 47 prosent når det gjaldt respondentene fra Oslo. I resten av de seks østlandsfylkene var andelen som etterkommerne utgjorde, 26 prosent, altså mer likt andelen for landet som helhet når det gjaldt alle 15-19-åringene (som var nær 24 prosent, se figur 7.1). I Løddings studie var respondentene 16 år, dermed vil andelen etterkommere være noe høyere enn om en har med 17-19-åringene i tallgrunnet.

Førstegenerasjonsinnvandrere som er i den typiske alderen for videregående opplæring, utgjør altså fortsatt en meget høy andel av innvandrerbefolkningen i denne aldersgruppen. Når disse andelene ikke endrer seg mer, er det fordi det kommer stadig nye førstegenerasjonsinnvandrere til landet, også barn og unge. Et annet moment er – når førstegenerasjonsinnvandrere som er i alder for videregående utgjør en såpass høy andel av innvandrerbefolkningen i denne aldersgruppen, kan vi derfor ikke forvente at de spesielle utfordringene i det å gjennomføre skolegangen som elever som har kommet til Norge i førskole- eller skolealder ofte har, forsvinner. En forbedring i karakterer og progresjon i opplæringsløpet må derfor forutsette en spesielt sterk motivasjon.

7.4 Hvor mange går i videregående opplæring?

Ikke all ungdom med innvandrerbakgrunn går i videregående opplæring. Selv om vi her konsentrerer oss om dem som faktisk går i videregående opplæring, kan det være viktig å minne om at det ikke gjelder alle ungdommer med innvandrerbakgrunn. Betydelige andeler av førstegenerasjonsinnvandrere i alder for videregående opplæring deltar ikke i slik opplæring, og mange av dem er ikke registrert med fullført grunnskole (Opheim og Støren 2001, Støren 2002). Nedenfor skal vi gi en enkel oversikt over hvordan utviklingen med hensyn til andelen som deltar i videregående opplæring, har vært de senere årene. Vi baserer oss på nyere tall fra Statistisk sentralbyrå. Disse tallene gir ikke informasjon om de unges bakgrunn er ikke-vestlig eller vestlig.

Figur 7.2 Elever i videregående opplæring i prosent av registrerte årskull 16–18 år, utvalgte år, etter innvandrerbakgrunn, 1994–2000ⁱ

ⁱ Kilde: Tall fra Statistisk sentralbyrå (Lie 2002).

I 2000 gikk nær 90 prosent av 16–18-åringene i befolkningen totalt i videregående opplæring, mens dette gjaldt bare 68 prosent av førstegenerasjonsinnvandrere, jf. figur 7.2. Andelen av innvandrerne i denne aldersgruppen som går i videregående opplæring, har gått litt opp og ned, slik den også har gjort for befolkningen totalt. Blant personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre har det – stort sett – vært en svak, jevn økning. Andelen av førstegenerasjonsinnvandrere i videregående opplæring lå i 2000 på samme nivå som i 1997. Sammenliknet med 1994, har det totalt vært en økning blant førstegenerasjonsinnvandrerne, men økningen skjedde i perioden 1994–1996, altså like etter innføringen av Reform 94, og har ikke fortsatt.

Ungdom født i Norge med to utenlandsfødte foreldre, går i videregående opplæring i nesten like stort omfang som etnisk norsk ungdom. Denne gruppen utgjør som nevnt langt færre enn førstegenerasjonsinnvandrere, jf. figur 7.1.

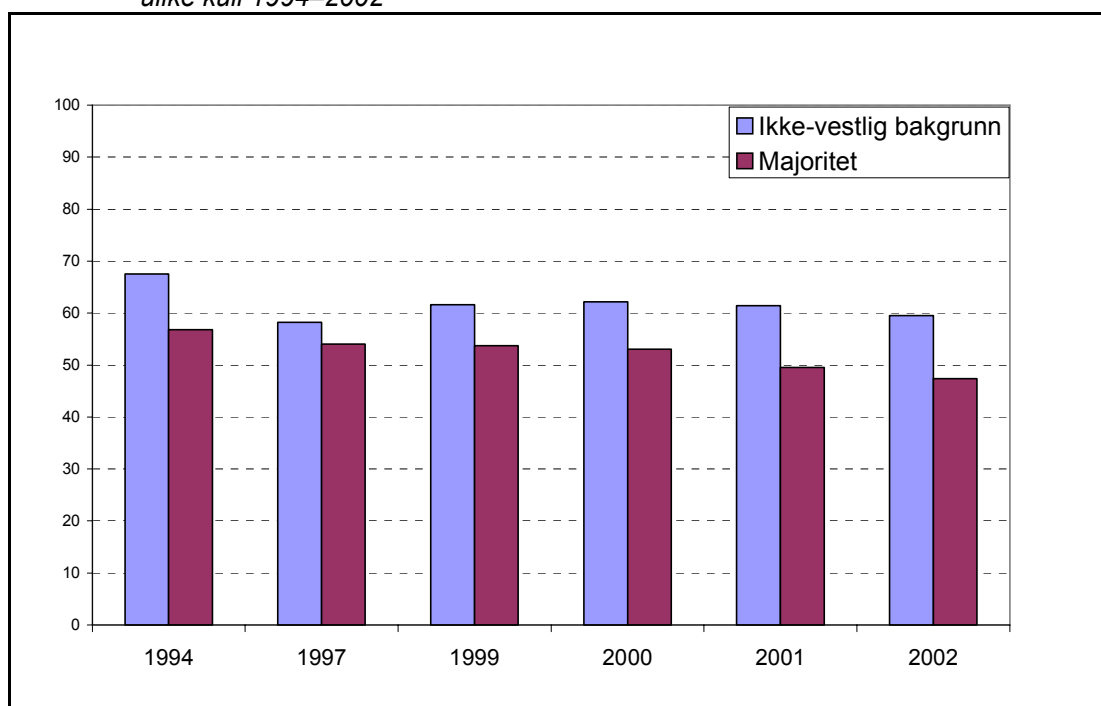
7.5 Elevenes valg av studieretninger

Progresjonen i videregående opplæring er, som vi har sett i kapittel 6, svært ulik på yrkesfaglige og allmennfaglige studieretninger. Også for minoritets- og majoritets elever skal vi derfor se separat på allmennfag og yrkesfag når vi undersøker hvordan progresjonen har vært. Dette er særlig viktig fordi minoritets- og majoritets elever fordeler seg forskjellig på studieretningene. Minoritets elever har en større tilbøyelighet til å velge allmennfag enn majoritets elevene har. Dette er påvist tidligere i ulike undersøkelser (for eksempel Lødding 1997, Grøgaard mfl. 1999, Opheim og Støren 2001).

Vi har tidligere stilt spørsmålet om yrkesfag vil bli et hyppigere valg blant minoritets elevene når flere av dem begynner i videregående. Det var særlig på bakgrunn av utviklingen fra 1994 til 1997, vi fremmet en slik antakelse (Opheim og Støren 2001). Andelen av tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn som gikk på allmennfaglige studieretninger ble redusert fra 68 til 58 prosent fra 1994 til 1997, og andelen på yrkesfag økte dermed fra 32 til 42 prosent. Samtidig var det i disse årene en økt andel av minoritets ungdommen som begynte i videregående opplæring. Det var naturlig å anta at etter hvert som flere av dem tok videregående opplæring, ville en fange opp flere som ville velge yrkesfag, og at søkemønsteret ville nærme seg mønsteret til majoritetsbefolkningen.

Økningen i andelene av ungdom med innvandrerbakgrunn som går i videregående opplæring har som nevnt foran, ikke fortsatt å øke etter 1997 (jf. figur 7.2), men lå på om lag samme nivå i 2000 som i 1996 og 1997. Vi har heller ikke sett noen fortsatt økning i andelen av minoritets elever som går på yrkesfag, jf. figur 7.3, uten at vi av den grunn kan trekke noen sikre konklusjoner om årsaken.

Figur 7.3 viser hvordan utviklingen har vært siden 1994. Andelene gjelder de som går på studiekompetansegivende studieretninger, som vi her som oftest kaller allmennfaglige studieretninger.

Figur 7.3 Prosentandeler på studiekompetansegivende studieretninger. Grunnkurselever, 16 år, ulike kull 1994–2002

Andelen som valgte yrkesfag blant minoritetselevene, gikk opp fra 1994 til 1997, men etter 1997 gikk andelen på yrkesfag svak ned, og har siden vært nokså konstant. Blant søkere med minoritetsbakgrunn er allmennfag fortsatt forholdsvis mer populært enn det er blant søkerne fra majoritetsbefolkningen. Andelen som velger yrkesfag blant minoritetselevene er imidlertid høyere enn den var i 1994.

Det må også legges til at mange av dem som velger et yrkesfaglig grunnkurs blant majoritetselevene, har planer om studiekompetanse, enten ved senere å velge allmennfaglig påbygging, eller ved å velge kurs på VKI og VKII som fører mot studiekompetanse. Det er flere kurs innenfor yrkesfaglige studieretninger som fører mot studiekompetanse. Mye tyder på at *minoritets elever i mindre grad enn majoritets elever velger alternative veier til studiekompetanse*. Dette gjelder både de som starter i studieretninger som skal gi studiekompetanse, og dem som starter i yrkesfag. Eksempler er:

Innenfor studieretninger som fører fram mot generell studiekompetanse, der musikk, dans og drama og idrettsfag kommer i tillegg til allmenne, økonomiske og administrative fag (alle regnes her i kortform som allmennfaglige studieretninger), velger elever med ikke-vestlig bakgrunn sjeldnere musikk, dans og drama og idrettsfag enn majoritetselevene, og langt, langt oftere den rent allmennfaglige studieretningen. Yrkesfaglige studieretninger som formgivningsfag, medier og kommunikasjon og naturbruk, som kan føre fram mot studiekompetanse ved å velge bestemte kurs, velges på sin side langt oftere av majoritets elever enn minoritets elever. For eksempel er det slik at:

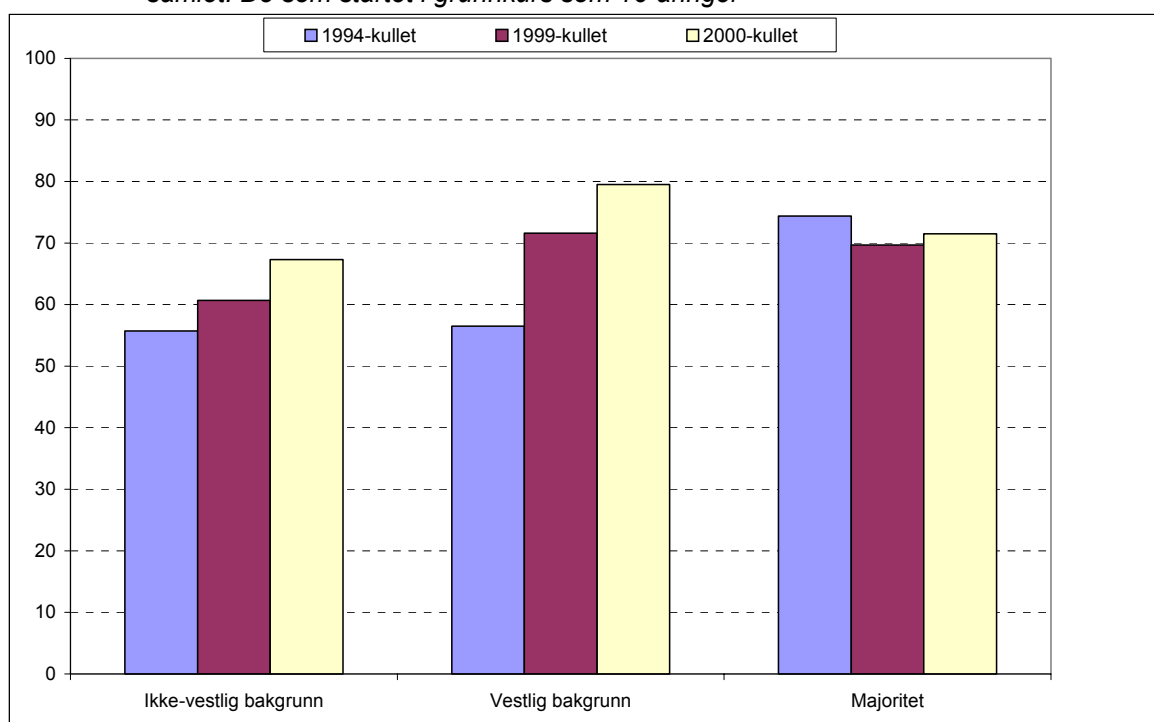
- Av 16-årige grunnkurselever med majoritetsbakgrunn valgte 13 prosent formgivningsfag, medier og kommunikasjon eller naturbruk høsten 2002.
- Tilsvarende andel blant elever med ikke-vestlig bakgrunn var 5,5 prosent.
- Av 18-årige VKII-elever med majoritetsbakgrunn høsten 2002 gikk 9 prosent på allmennfaglig påbygging (som kan velges av tidligere yrkesfagelever som har fullført VKI), og 7 prosent gikk på VKII-kursene tegning, form og farge, naturbruk og medier og kommunikasjon, alle kurs innenfor yrkesfaglige studieretninger som gir generell studiekompetanse.
- Tilsvarende andeler blant 18-årige VKII-elever med ikke-vestlig bakgrunn var lavere, henholdsvis 5,4 prosent (allmennfaglig påbygging) og 2,3 prosent samlet på VKII-kursene kursene tegning, form og farge, naturbruk og medier og kommunikasjon.

Eksemplene over viser at forskjellen mellom minoritet og majoritet i valg mellom studiekompetanse og yrkeskompetanse som figur 7.3 kan gi inntrykk av, er noe overdrevet, forskjellen i andelen som velger studiekompetansegivende kurs blir et godt stykke på vei utjevnet utover i opplæringsløpet.

7.6 Andeler med optimal progresjon

I presentasjonen nedenfor ser vi på andelen som hadde optimal progresjon, det vil si andelen som gikk i VKII eller var i lære det tredje opplæringsåret. Etter først å se samlet på alle elevene, uavhengig av studieretning, vil vi fokusere på progresjonen etter hva slags type studieretning elevene valgte på grunnkurs. Vi velger også å se på den mest typiske aldersgruppen, nemlig de som var 16 år ved start i grunnkurs. Når vi velger å konsentrere oss om de yngste, vil vi få noe høyere andeler med optimal progresjon enn hva vi fant for førstegangssøkerne i kapittel 6. Grunnen er at blant førstegangssøkerne, er det en liten andel som er eldre enn 16 år ved start i grunnkurs. De yngste har best progresjon.

Vi velger her å konsentrere oss om 16-åringene dels fordi det gir en god mulighet til å sammenlikne med tidligere publiserte resultater, for eksempel de som er presentert i Opheim og Støren (2001). En annen og viktigere grunn er at når vi ønsker å sammenlikne, for eksempel majoritet og minoritet, er det best å se på grupper som er mest mulig like på andre områder. Alder er et slikt viktig kriterium, det vil si at de aktuelle personene er i mest mulig lik livsfase. Mange elever med innvandrerbakgrunn fullfører grunnskolen på et senere alderstrinn enn 16 år, og begynner derfor også i videregående opplæring på et senere alderstrinn. Disse er altså ikke med i de resultater vi presenterer nedenfor. Imidlertid inngår også de i analysene som senere vil bli presentert i kapittel 9.

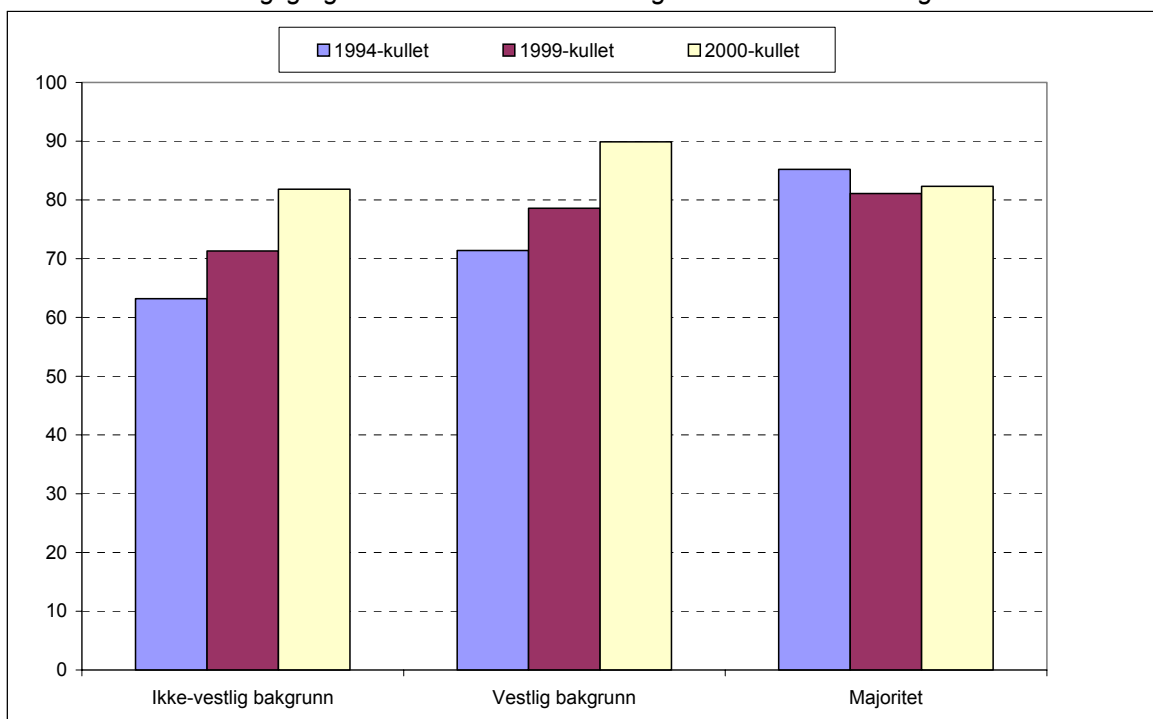
Figur 7.4 Prosentandel med optimal progresjon i ulike kull. Allmennfag- og yrkesfagelever samlet. De som startet i grunnkurs som 16-åringer

Av tospråklige elever med ikke-vestlig bakgrunn økte andelen med optimal progresjon fra 56 prosent i 1994-kullet til 67 prosent i 2000-kullet. I majoritetsgruppen var det en liten nedgang i andelen med optimal progresjon, fra vel 74 prosent til 71,5 prosent. Best progresjon i 2000-kullet hadde tospråklige elever med vestlig bakgrunn. Vi er usikre på sammenliknbarheten med tallene for 1994-kullet for denne gruppen. Grunnlagstallene er lave, og de vestlige elevene er underrepresentert i morsmålsregistreringen. Det er også mulig de var sterkere underrepresentert i 1994 enn i 1999/2000. Prosentueringsgrunnlaget (tallet på observasjoner) er presentert i vedlegg, tabell V.4.

Når vi ser på allmennfag- og yrkesfagelever samlet, er forskjellen mellom elever med ikke-vestlig bakgrunn og elever med majoritetsbakgrunn i andel som har optimal progresjon, blitt vesentlig mindre fra 1994- til 2000-kullet.

7.6.1 Andel med optimal progresjon på allmennfaglige studieretninger

Figur 7.5 viser utviklingen for de som hadde startet i allmennfag separat. Vi ser at det var en meget stor økning blant elever med ikke-vestlig bakgrunn i andelen som hadde optimal progresjon, fra vel 63 prosent i 1994-kullet til nær 82 prosent i 2000-kullet.

Figur 7.5 Prosentandel med optimal progresjon i ulike kull. Elever som hadde startet i allmennfaglige grunnkurs. De som startet i grunnkurs som 16-åringer

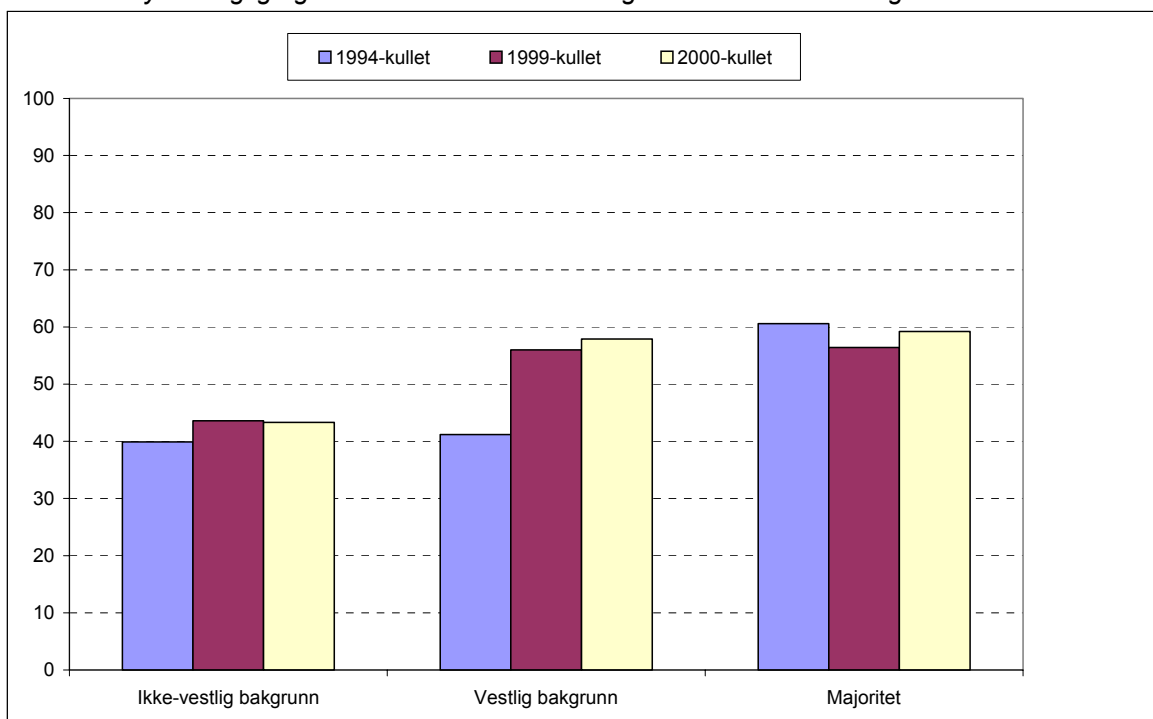
Blant elever med etnisk norsk bakgrunn, var det en liten nedgang i andel med optimal progresjon, fra vel 85 prosent til vel 83 prosent. Dette innebærer at det i 2002 (det tredje opplæringsåret for 2000-kullet) ikke var noen forskjell i andel med optimal progresjon mellom elever med ikke-vestlig bakgrunn og majoritetselevne blant de yngste elevene på allmennfag. Spesielt god progresjon hadde allmennfagelever som er registrert med vestlig bakgrunn, med ca 90 prosent i av 2000-kullet.

7.6.2 Andeler med optimal progresjon på yrkesfag

Figur 7.6 viser utviklingen for yrkesfagelever på tilsvarende måte som figur 7.5 viste det for allmennfagelever.¹³ Vi ser at utviklingen er annerledes for yrkesfagelevne.

¹³ Prosentueringsgrunnlaget (tallet på observasjoner) er presentert i vedlegg, tabell V.4.

Figur 7.6 Prosentandel med optimal progresjon i ulike kull. Elever som hadde startet i yrkesfaglige grunnkurs. De som startet i grunnkurs som 16-åringer

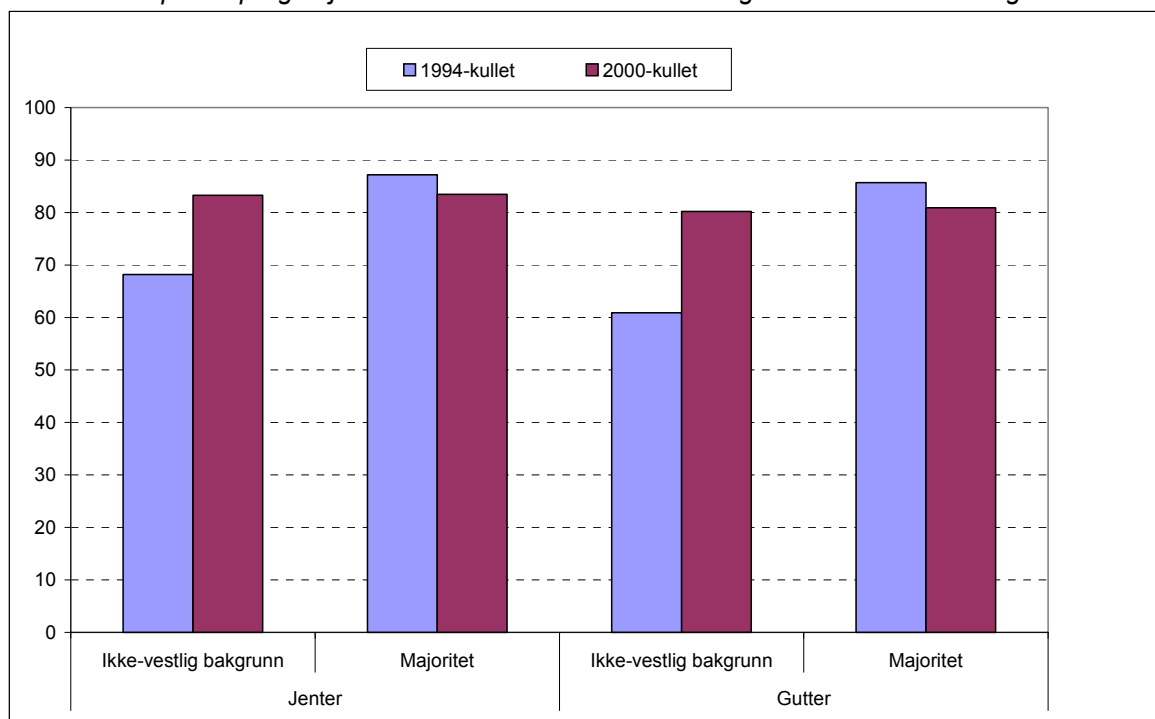
Det er svært liten endring i andel med optimal progresjon blant yrkesfagelevne, både blant de med ikke-vestlig bakgrunn og blant majoritetselevne, men det er en tendens til at forskjellene i andel med optimal progresjon er blitt litt noe mindre. I 1996 (1994-kullet) var det 40 prosent av de minoritetsspråklige elevene som hadde begynt i yrkesfag som hadde optimal progresjon, i 2002 (2000-kullet) var andelen vel 43 prosent. Tilsvarende andeler blant majoritetselevne var nær 61 prosent og vel 59 prosent.

7.6.3 Forskjeller mellom gutter og jenter blant minoritetselevne?

I tidligere studier har vi sett at det er en forskjell mellom gutter og jenter i andel med optimal progresjon, og at forskjellen først og fremst gjelder yrkesfag. Forskjellen kunne i stor grad henge sammen med at jenter i større grad enn gutter valgte yrkesfag som ga yrkeskompetanse etter skolebaserte løp, mens gutter i større grad valgte yrkesfag som forutsetter læretid i bedrift, og det var ikke alltid like lett å få læreplass.

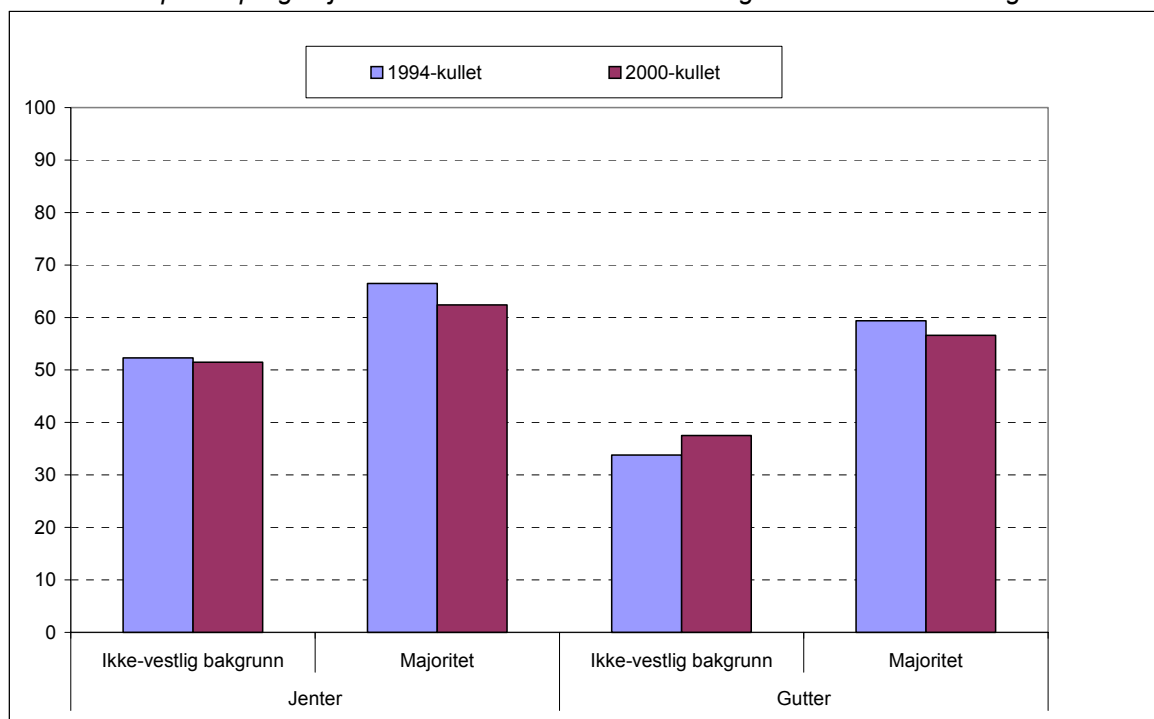
Kjønnsforskjellen var liten på allmennfag, men den var større blant minoritetsspråklige enn i majoritetsgruppen. Blant minoritetsspråklige hadde jentene best progresjon. Dette illustreres i søylene for 1994-kullet i figur 7.7. Her kan vi også se om kjønnsforskjellene er de samme i 1999- og 2000-kullet, eller om det har skjedd en endring.

Figur 7.7 Jenter og gutter som hadde startet i allmennfaglige studieretninger. Prosentandel med optimal progresjon i ulike kull. Elever som startet i grunnkurs som 16-åringer

Figur 7.7. viser at blant majoritetselevne er det fortsatt like liten forskjell mellom gutter og jenter i andel som hadde optimal i 2002 (2000-kullet) som det var i 1996 (1994-kullet). Vi ser imidlertid en annen viktig endring: Både blant jenter og gutter med ikke-vestlig bakgrunn har det vært en kraftig økning i andelen med optimal progresjon, og økningen har vært særlig stor blant guttene, slik at det i 2002 ikke lenger er noen forskjell mellom gutter og jenter med ikke-vestlig bakgrunn i andelen som har hatt optimal progresjon.

I figur 7.8 ser vi på tilsvarende utvikling blant yrkesfagelever. I majoritetsgruppen er det en liten nedgang i andelen med optimal progresjon både blant gutter og jenter, slik at kjønnsforskjellen blant dem er om lag den samme i 2002 (2000-kullet) som i 1996 (1994-kullet). Blant yrkesfagelevne med ikke-vestlig bakgrunn er imidlertid utviklingen noe annerledes enn blant majoritetselevne. Det er ingen endring i andelen som hadde optimal progresjon blant jenter med ikke-vestlig bakgrunn på yrkesfag, men blant guttene er det en svak økning. Dette innebærer at kjønnsforskjellen mellom gutter og jenter med ikke-vestlig bakgrunn på yrkesfag er blitt mindre, og det innebærer også at forskjellen mellom gutter med majoritetsbakgrunn og gutter med minoritetsbakgrunn er blitt mindre.

Figur 7.8 Jenter og gutter som hadde startet i yrkesfaglige studieretninger. Prosentandel med optimal progresjon i ulike kull. Elever som startet i grunnkurs som 16-åringer

7.7 Mulige årsaker til forbedring i progresjonen blant allmennfagelever med minoritetsbakgrunn

Det er på allmennfag vi så de store endringene, og det er derfor vi stiller spørsmålet om hva grunnen til forbedringen på allmennfag kan være. Nedenfor vil vi kort nevne mulige forklaringer. Spørsmålet bør imidlertid følges opp i senere studier.

En grunn til endringen kunne være at det er blitt bedre registrering av de tospråklige elevene, det vil si bedre morsmålsregistrering. Det er mulig registreringen er blitt bedre, men vi tror at det ikke har påvirket resultatene nevneverdig. Hvis resultatet var påvirket av dette, måtte grunnen være at det i 1994-kullet særlig var de svakeste tospråklige elevene som ble registrert med morsmål, noe som i så fall trakk andelen med optimal progresjon for dette kullet ned. Imidlertid har data fra SSB basert på fødelandsopplysninger bekreftet det vi fant basert på morsmål for 1994-kullet (jf. Opheim og Støren 2001). Det er dessuten ikke sannsynlig at bedring av morsmålsregistreringen bare har hatt betydning for allmennfagelevne, og ikke yrkesfagelevne.

Et annet spørsmål er om det er ungdom med to utenlandsfødte foreldre, men som selv er født i Norge, som gjør seg mer gjeldende i statistikken? Ut fra hva vi har beskrevet i avsnitt 7.3, har vi liten tro på denne forklaringen. Siden vi ikke kan skille ut de tospråklige i vårt materiale som er født i Norge, kan ikke forklaringen avvises. Vi har bare kunnet se på dem som faktisk har begynt i videregående opplæring, og blant dem *kan* tospråklige i vårt materiale som er født i landet, ha blitt sterkere representert enn de var tidligere. Det bør

undersøkes nærmere senere ved å sammenlikne med tilsvarende data fra Statistisk sentralbyrå når slike foreligger.

Et annet spørsmål er om forklaringen ligger i en endret sammensetning av innvandrerbefolkningen, herunder av dem som går i videregående opplæring, med hensyn til størrelsen på ulike nasjonalitetsgrupper.

Dette er en delforklaring som ikke kan avvise, fordi underlagsmaterialet kan tyde på at nasjonalitetsgrupper som har en bedre progresjon enn gjennomsnittet, nå utgjør en større andel enn før.

Vi har tidligere ikke fokusert på nasjonalitetsforskjeller, av flere grunner:

Det er ofte lavt tallgrunnlag, noe som kan medføre tilfeldige utslag for den enkelte nasjonalitetsgruppen det enkelte året. *Forskjeller mellom nasjonalitetsgrupper kan dessuten komme av forskjeller som vi ikke kan kontrollere for, i vårt materiale.* Det gjelder forhold som botid, andel som er født i Norge, foreldres utdanning og yrke, osv.

Et tredje moment er at fokuset kan bli feil. Det kan bli feil av de grunnene som er nevnt over, og det kan være en fare for at en havner i spekulasjoner om hvorvidt den ene nasjonalitetsgruppen i større grad enn en annen har ”kultur for skoleflid” osv.

Samtidig: Vårt underlagsmateriale tyder på at det er en forbedring i progresjonen for de store nasjonalitetsgruppene. Når materialet er analysert nærmere, bør det også være mulig å se på utviklingen for de enkelte nasjonalitetsgrupper.

Andre forklaringer som kan være aktuelle, er at stor oppmerksomhet i media og generelt større opptatthet av utdanning for minoritetsungdom, både blant foreldre, skolefolk og elever, kan ha hatt en indirekte betydning. Dette lar seg vanskelig dokumentere. I fall dette har hatt betydning, kan det også ha bidratt til at det er kommet flere og bedre virkemidler i skolen, eventuelt også medvirket til bedre integrering og mer inkluderende holdninger blant medelever. Blant annet som følge av faktorer som er nevnt over, kan den sterkeste enkeltfaktoren være: *elevens motivasjon*. Dette skal vi komme tilbake til.

Motivasjon og karakterer henger sammen. I neste kapittel skal vi se på karakterene.

8 Karakterer

8.1 Innledning

Hva slags karakterer de unge oppnår, er for mange av vesentlig betydning for det senere opplæringsforløpet. Det griper ikke inn bare på den måten at en må – eller ønsker – å ta et skoleår om igjen, eller har problemer med å få læreplass. Det påvirker også planer for videre utdanning, hva slags type videregående opplæring en velger og – trolig – motivasjon til å fortsette det løpet en har begynt på.

De unge vurderer sine egne ferdigheter på bakgrunn av det signalet som karakterene gir dem. Elever med gode karakterer fra grunnskolen begynner oftere i allmennfag enn elever med svakere karakterer, som på sin side oftere begynner i en yrkesfaglig studieretning i videregående opplæring (Støren mfl. 1998:128). Det er også variasjon mellom de yrkesfaglige grunnkursene når det gjelder elevenes karakterer fra grunnskolen, og som vi har sett i kapittel 4, er det jevnt over høyere andel som ikke får innfridd førsteønsket av dem som søker yrkesfaglige studieretninger enn dem som søker allmennfag. Det har å gjøre med fylkenes dimensjonering av skoleplasser på de ulike studieretningene og den enkelte skoles tilbud. Generelt er det også slik at sjansene for å få innfridd førsteønsket øker med bedring i karakterene fra grunnskolen (Støren mfl. 1998:156).

Når det gjelder planer om høyere utdanning, er det slik at jo bedre karakterer en har med seg fra grunnskolen (Støren 2000), eller oppnår i videregående opplæring (Opheim og Støren 2001), jo større er sannsynligheten for at en planlegger å ta en høyere utdanning. Det er imidlertid også forskjeller etter kjønn og foreldres utdanningsnivå, uavhengig av karakterer.

Vi har i tidligere analyser av de første reformkullene sett at karakterene er en vesentlig forklaringsfaktor når det gjelder progresjon og gjennomføring, for eksempel når det gjelder å forklare forskjeller i progresjonen mellom minoritetsspråklige og etnisk norske elever, selv om karakterer ikke var den eneste forklaringsfaktoren (Opheim og Støren 2001). Det er også påvist at karakterer er av stor betydning for å få læreplass (Lødding 1998, Støren og Skjersli 1999). Vi skal senere se nærmere på – blant annet – karakterenes betydning med hensyn til progresjon (kapittel 9) og tilgang til læreplasser (kapittel 10). I dette kapitlet skal vi derfor først gi en beskrivelse av gjennomsnittskarakterer for ulike kull, på grunnkurs- og VKI-nivå, etter kjønn og etter hvorvidt elevene hadde minoritetsspråklig eller etnisk norsk bakgrunn.

8.2 Karakterer og kjønn

At jenter får bedre karakterer enn gutter, er påvist i mange undersøkelser, også i NIFUs publikasjoner som er nevnt over. Vi vil likevel nedenfor presentere noen tall for dette. Som

en vil se, er ikke forskjellene store, men de er gjennomgående. Vi velger her å se bare på kullet som startet i videregående opplæring høsten 2000, og vi ser på karaktersnittet for de av elevene (de fleste) som begynte i videregående opplæring da de var 16 år. Tallene for VKI-elevne gjelder de som har hatt optimal progresjon fra grunnkurs til VKI.

Tabell 8.1 Gjennomsnittskarakterer fra grunnkurs og fra VKI for gutter og jenter som startet i yrkesfaglig eller allmennfaglig studieretning høsten 2000

	Yrkesfag		Allmennfag		Tallet på observasjoner	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter
Grunnkurs skoleåret 2000-2001	3,6	3,3	4,0	3,8	8749, 12247	10792, 10624
VKI skoleåret 2001-2002	3,8	3,5	4,1	3,8	6854, 10582	8078, 9186

8.3 Karakterutviklingen på allmennfaglige studieretninger blant minoritets- og majoritetselever

Karakterutviklingen over tid blant minoritetsspråklige og etnisk norske elever er av spesiell interesse, siden vi har sett i kapittel 7 at de minoritetsspråklige har hatt stor forbedring i progresjonen når vi sammenlikner det første reformkullet (1994-kullet) med 1999- og 2000 kullene. Forbedringen i progresjon gjaldt først og fremst allmennfagelever. Vi vil derfor se separat på allmennfag- og yrkesfagelever, men også fordi det er ulikt karaktersnitt på yrkesfag og allmennfag, jf. tabell 8.1 Vi presenterer fortsatt tall for de yngste elevene (16 år ved start i grunnkurs), for å ha mest mulig sammenliknbare tall. Tallene for VKI-elevne gjelder de som har hatt optimal progresjon fra grunnkurs til VKI.

Figur 8.1 viser gjennomsnittskarakterer for grunnkurselever fra tre ulike kull, som alle gikk på allmennfaglige studieretninger.

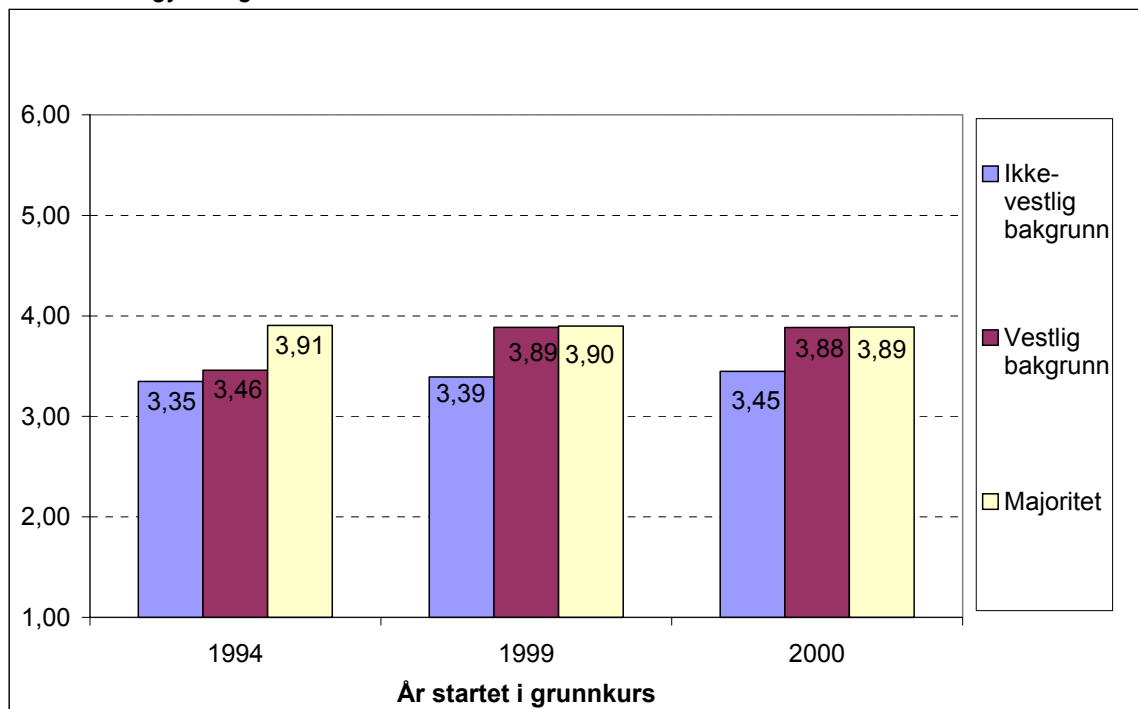
8.3.1 Allmennfag – grunnkurskarakterer

Blant grunnkurselever på allmennfaglige studieretninger var det knapt noen forskjeller i karaktergjennomsnittet mellom de tre kullene som startet i videregående opplæring i henholdsvis 1994, 1999 og 2000. Figur 8.1 viser også at de minoritetsspråklige elevene med ikke-vestlig bakgrunn alle årene har et svakere karaktersnitt enn elever fra majoritetsgruppen (etnisk norsk bakgrunn). Dette er ikke overraskende, siden mange av de minoritetsspråklige elevene er kommet til Norge i skolealder (jf. Støren 2002).

Vi kan heller ikke se noen merkbar endring i karaktersnittet over tid blant de tospråklige med ikke-vestlig bakgrunn, men det er muligens en tendens til svak forbedring. Når det gjelder endringen for elevene med *vestlig* bakgrunn, tar vi et forbehold om at det er mulig det var en liten og ikke representativ gruppe elever med vestlig bakgrunn som var registrert som tospråklige elever i 1994, og for øvrig at grunnlagstallene for elever med vestlig

bakgrunn er svært lave og dessuten trolig dekker en mindre del av (alle) elever med vestlig bakgrunn enn tilsvarende er for elever med ikke-vestlig bakgrunn (se kapittel 7 og tabell V.4).

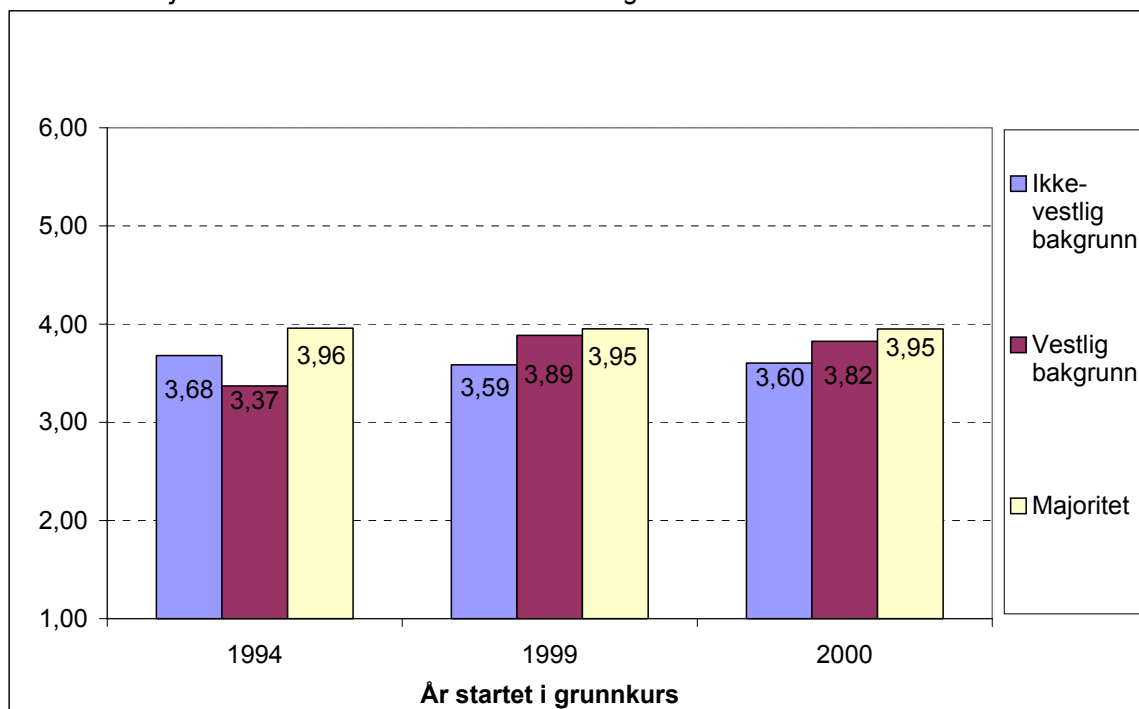
Figur 8.1 Gjennomsnittskarakterer fra grunnkurs på allmennfaglige studieretninger blant minoritets- og majoritets elever som var 16 år ved start i grunnkurs, etter hvilket år de begynte i grunnkurs

8.3.2 Allmennfag – VKI-karakterer

Vi har sett på karaktersnittet til de av grunnkurselevene på allmennfaglige studieretninger som inngår i figur 8.1, som gikk videre til VKI etter at de var ferdig med grunnkurset. Deres karaktersnitt presenteres i figur 8.2. Dette gjelder altså elever som hadde begynt i grunnkurs høsten 1994, 1999 eller 2000, og karakterene gjelder VKI-karakterer for skoleårene deretter, det vil si henholdsvis skoleårene 1995–1996, 2000–2001 og 2001–2002.

Figur 8.2 Gjennomsnittskarakterer fra VKI blant elever som hadde startet i allmennfaglig grunnkurs året før, etter hvilket år de begynte i grunnkurs. Minoritets- og majoritets elever som var 16 år ved start i grunnkurs

Forskjellen i karaktersnitt mellom majoritet og minoritet er noe mindre på VKI enn det vi nettopp så på grunnkurs. Dette kan bety at de minoritetsspråklige elevene gjør en spesiell innsats for å forbedre sine karakterer. Det kunne også tenkes at grunnen var at det er en spesielt selektert gruppe minoritetsspråklige elever som går videre til VKI. Dette er imidlertid ikke en rimelig antakelse, siden vi har sett at det er minst like høy andel av minoritets- som majoritets elever som har svært god progresjon (jf. kapittel 7), slik at det neppe bare er de av minoritets elevene som hadde best karakterer, som henger med. Dette skal vi komme tilbake til nedenfor.

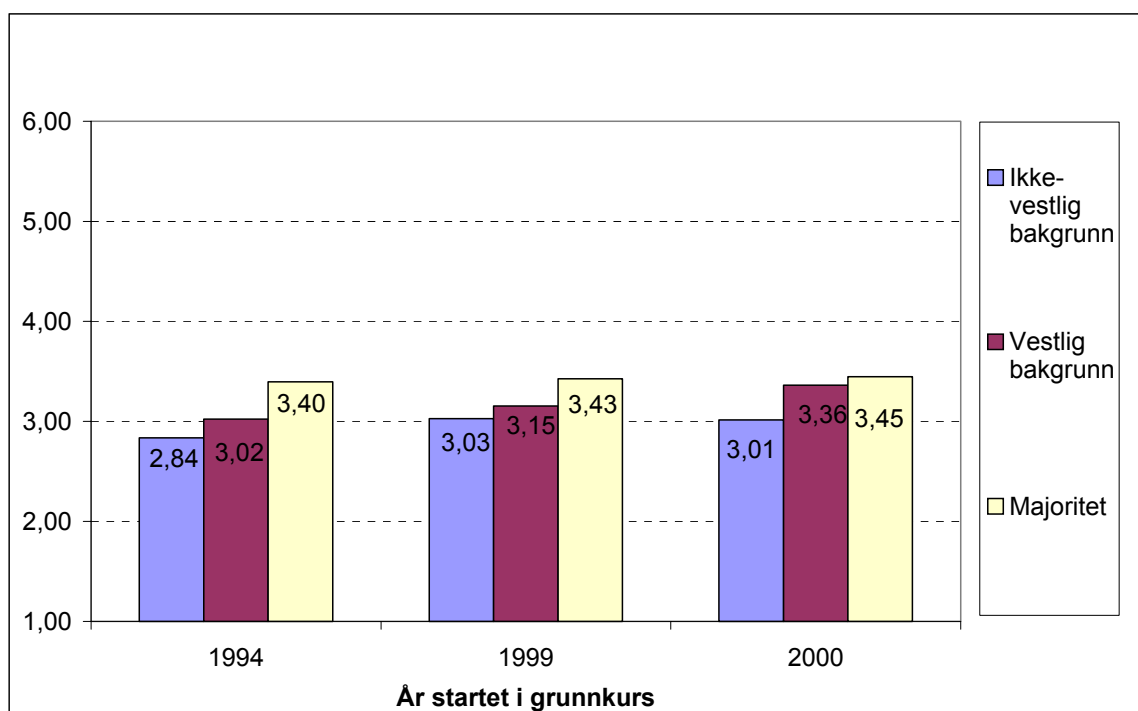
Generelt er det også blant VKI-elevene meget stor stabilitet i karaktersnittet i de kullene vi har sett på (med unntak av blant vestlige elever, men resultatene kan her som nevnt være spesielt usikre).

Blant minoritets elevene med ikke-vestlig bakgrunn var det en svak nedgang i karaktersnittet fra 1994-kullet til 2000-kullet, altså en motsatt tendens av hva vi fant for grunnkurs karakterene. Det kan muligens komme av at det var sterkere seleksjon i grunnkurskullet fra 1994 enn i de senere kullene, det vil si at det var flere av dem med dårlige karakterer som falt fra i 1994-kullet enn i de senere kullene. Det skal vi komme tilbake til.

8.4 Karakterutviklingen på yrkesfag blant minoritets- og majoritets elever

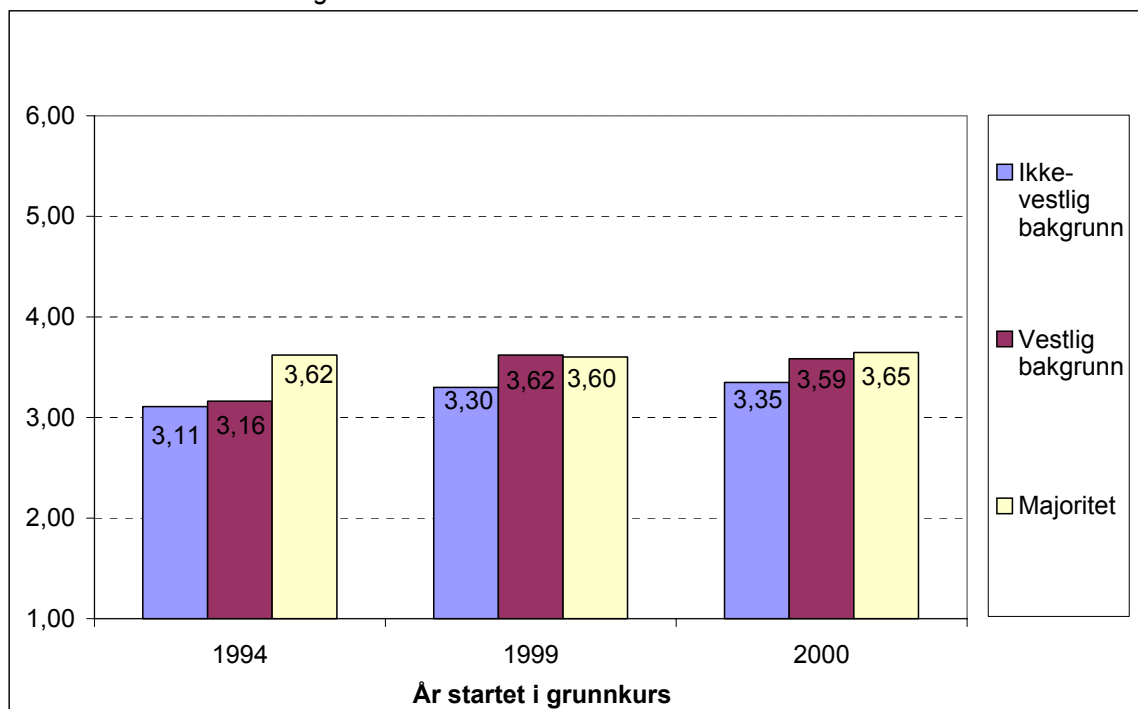
Blant grunnkurselever på yrkesfag ser vi også en nokså stor forskjell mellom minoritet og majoritet i alle tre kullene, men her ser vi tendenser til at minoritetselevne har forbedret sine karakterer litt over tid. I 1999- og 2000-kullet er forskjellen mellom minoritetselevne og de etnisk norske elevene på grunnkurs blitt redusert i forhold til i 1994-kullet.

Figur 8.3 Gjennomsnittskarakterer fra grunnkurs på yrkesfaglige studieretninger blant minoritets- og majoritetselever som var 16 år ved start i grunnkurs, etter hvilket år de begynte i grunnkurs

Figur 8.4 gjelder VKI-elever på yrkesfag. Også på yrkesfag er det bedre gjennomsnittskarakterer på VKI enn på grunnkurs. Dette gjelder både blant majoritet og minoritet. Det er dessuten også en forbedring i karaktersnittet på VKI blant elever med ikke-vestlig bakgrunn fra 1994-kullet til 2000-kullet, slik at forskjellen mellom minoritet og majoritet er blitt noe redusert i de siste kullene.

Figur 8.4 Gjennomsnittskarakterer fra VKI blant elever som hadde startet i yrkesfaglig grunnkurs året før, etter hvilket år de begynte i grunnkurs. Minoritets- og majoritets elever som var 16 år ved start i grunnkurs

8.5 Strykkarakterer og karakterfordeling

Vi har sett at det ikke var noen forbedring i karaktersnittet blant allmennfagelever med ikke-vestlig bakgrunn fra 1994-kullet til 2000-kullet, til tross for at vi i kapittel 7 så at det var en meget stor forbedring i progresjonen. På yrkesfag var det faktisk motsatt tendens. Dette kan henge sammen med karakterfordelingen, for eksempel andeler med stryk. Dette blir omtalt nedenfor.

8.5.1 Strykkarakterer

Det er anledning til å ta med seg stryk fra grunnkurs til VKI, jf. forskrift 1999-06-28-722 til opplæringslova:

”§ 6-22. *Videregående kurs I*. Vilkår for inntak til videregående kurs I er

a. Gjennomgått grunnkurs med bestått i fag det blir bygd videre på i det videregående kurs I. Dette gjeld også søkjarar med dokumentasjon frå bestått relevant grunnkurs før 1. august 1994.

I tillegg kan søkjar som i grunnkurset ikkje har bestått eitt eller fleire fag som det videregående kurset byggjer på, likevel takast inn som heilurselev dersom det etter intern vurdering på skolen er dokumentert at søkjaren har dei kunnskapar og den dugleik som etter læreplanen er nødvendig for å følgje undervisninga.

b. Dokumentert realkompetanse som viser at søkeren har dei kunnskapar og den dugleik som er nødvendig for å følge undervisninga.”

Tar en med seg strykkarakterer, må en forbedre karakteren senere eller ta fag opp igjen for å få studie- eller yrkeskompetanse. Det skjer (selvsagt) både blant majoritets- og minoritetselever. Tabell 8.2 viser hvor mange av grunnkurselevne i ulike kull som i følge våre tall har minst en strykkarakter. Nederste del av tabellen viser hvor mange av VKI-elevne som har med seg stryk fra grunnkurs.

Tabell 8.2 Prosentandel med minst ett stryk fra grunnkurs. N (prosentuerings-grunnlag) i parentes, dvs. personer som startet i grunnkurs som 16-åring og som det er registrert grunnkurskarakterer for

	Begynt i allmennfag		Begynt i yrkesfag	
	Majoritet	Ikke-vestlig bakgrunn	Majoritet	Ikke-vestlig bakgrunn
Prosent med stryk av grunnkurselever 1994	8,5 (20963)	20,6 (223)	21,7 (18078)	43,6 (181)
Prosent med stryk av grunnkurselever 1999	7,8 (22345)	23,1 (636)	18,7 (18426)	35,5 (361)
Prosent med stryk av grunnkurselever 2000	9,8 (21992)	24,0 (807)	20,2 (19049)	36,5 (460)
Prosent med stryk av grunnkurselever fra 1994 som hadde gått videre til VKI året etter	6,6 (18944)	14,1 (149)	16,6 (15170)	35,5 (124)
Prosent med stryk av grunnkurselever fra 1999 som hadde gått videre til VKI året etter	5,2 (19824)	17,5 (561)	11,2 (14369)	27,2 (272)
Prosent med stryk av grunnkurselever fra 2000 som hadde gått videre til VKI året etter	7,0 (19921)	19,1 (713)	12,2 (15316)	24,4 (315)

Andelen av allmennfagelever som gikk ut av grunnkurs med minst en strykkarakter, økte fra 1995 (1994-kullet) til 2001 (2000-kullet) blant elevne med ikke-vestlig bakgrunn, fra nær 21 prosent til 24 prosent. Tilsvarende andel blant majoritetselevne økte også noe, men andelene var langt lavere.

Ser vi på karakterene til de av grunnkurselevne som gikk videre til VKI, er naturlig nok andelen med stryk lavere enn blant alle grunnkurselevne, men her er det en større økning

blant allmennfagelevne med ikke-vestlig bakgrunn, fra 14 prosent våren 1995 til 19 prosent våren 2001. Dette betyr at det var noe *svakere seleksjon* til VKI blant grunnkurselevne med ikke-vestlig bakgrunn i 2000-kullet enn i 1994-kullet. I 1994-kullet tok noen flere av gruppen elever som hadde (minst ett) stryk, et år om igjen eller droppet ut av skolen, enn tilsvarende i 2000-kullet. Dette kan være med på å forklare at progresjonen i allmennfagelever med ikke-vestlig bakgrunn var bedre i 2000-kullet enn i 1994-kullet, jf. kapittel 7, uten at karakterene var blitt bedre.

Blant yrkesfagelevne var derimot tendensen motsatt; andelen av yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn med minst et stryk fra grunnkurs ble *reduisert* fra skoleåret 1994–1995 til skoleåret 2000–2001, og det gjelder både når vi ser på alle yrkesfagelever og når vi ser på de av dem som gikk videre til VKI. Dette er en av forklaringene på hvorfor gjennomsnittskarakterene til yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn ble noe forbedret. Det spesielle med yrkesfagelevne er at forbedringene ikke medførte at flere hadde god progresjon, jf. kapittel 7, og grunnen er at *seleksjonen fra grunnkurs til VKI faktisk ble forsterket blant yrkesfagelevne* fra 1994-kullet til 2000-kullet. Nedgangen i andel med stryk blant dem som gikk videre til VKI (fra 35,5 prosent til 24,4 prosent), var nemlig større enn den totale reduksjonen i andel med stryk blant disse grunnkurselevne (som var fra 43,6 prosent til 36,5 prosent). Like fullt er det en betydelig andel som har gått videre til VKI med strykkarakter i bagasjen.

8.5.2 Karakterfordeling på allmennfag og yrkesfag

I tillegg til gjennomsnittskarakterer kan det være interessant å se på hvor store andeler som faller innenfor ulike kategorier på karakterskalaen. Tabell 8.3 gir et bilde av dette for dem som startet i grunnkurs høsten 2000. Tallene gjelder grunnkurset skoleåret 2000–2001, og refererer til elever som var 16 år da de startet i grunnkurset.

Tabell 8.3 Elever med ikke-vestlig bakgrunn og majoritets elever etter karakterer fra grunnkurs 2000–2001. 16 år ved start i grunnkurs. Prosent

	Allmennfaglige grunnkurs		Yrkesfaglige grunnkurs	
	Majoritet	Minoritet	Majoritet	Minoritet
Minst ett stryk	9,8	24,0	20,2	36,5
2–2,99	4,8	8,2	10,3	12,8
3–3,99	34,7	35,1	38,9	34,1
4–4,99	42,0	28,4	27,4	15,9
5–6	8,7	4,3	3,2	0,7
N (=100 %)	21992	807	19049	460

Både blant allmennfag- og yrkesfagelevne er andelen som ligger i det midtre sjiktet (3–4) om lag den samme blant minoritets- og majoritets elever. Forskjellene ligger i andelen med minst ett stryk og i at færre av minoritets- enn majoritets elevne har karakterer i det øvre sjiktet. Det som ellers er slående, er at karakterfordelingen blant majoritets elever på

yrkesfag og minoritets elever på allmennfag er svært lik, noe som også gjelder gjennomsnittskarakterene, jf. figur 8.1 og 8.3. Dette er muligens en pekepinn på at en del av minoritets elevene som har valgt allmennfaglig studieretning med fordel kunne valgt yrkesfag. Vi har tidligere omtalt (se avsnitt 7.5) at en forholdsvis større andel av minoritets- enn majoritets elevene velger allmennfag. Ulike studier har også vist at innenfor hvert prestasjonssjikt av grunnskole elever, velger minoritets elever oftere enn majoritets elevene allmennfag (Grøgaard mfl. 1999, Lødding 2003b). *Muligens* ville karakterfordelingen blant minoritets- og majoritets elever på henholdsvis allmennfag og yrkesfag vært jevnere, hvis minoritets elever i noe større grad enn det de nå gjør, valgte yrkesfag.

8.6 Svakere karakterer blant minoritetsspråklige – forklaringer og resultater fra andre undersøkelser

Det foreligger mange undersøkelser, også norske, om forskjeller i skoleferdigheter og karakterer mellom majoritets- og minoritetsspråklige, og teorier om kulturell og sosial kapital¹⁴ er benyttet for å forklare forskjellene (jf. for eksempel Krange og Bakken 1998, Rosigno & Ainsworth-Darnell 1999, Lauglo 2001). Det ligger utenfor rammen for dette prosjektet å gå nærmere inn på dette,¹⁵ men vi skal nedenfor omtale resultater fra tre helt nye norske undersøkelser på feltet, for sammenlikning og ytterligere belysning av de funnene som er beskrevet tidligere i dette kapitlet. Dette gjelder særlig spørsmålet om hvor lenge elevene har bodd i landet.

8.6.1 Botid

Bakken (2003) har på basis av en spørreundersøkelse undersøkt karakterene til både ungdomsskoleelever og elever i videregående opplæring. Han finner ingen signifikante forskjeller i karakterer mellom minoritetsspråklige elever som er født i landet og elever som er født i utlandet. Bakken sier at ”Resultatene er overraskende ut fra en forventning om at språkferdigheter blir bedre med økende botid (Löfgren 1991, Nielsen 1997). Muligens skyldes dette at sammenlikningen er for grov. *Men det er heller ingen karakterforskjeller av betydning mellom de som kom til Norge før skolestart og de som kom senere*” (Bakken 2003:42, vår utheving).

¹⁴ Bourdieu (1985) og Coleman (1988) er de som er særlig kjent for å introdusere og bruke begrepene kulturell og sosial kapital. Særlig sistnevnte begrep er gitt mange betydninger. Kulturell kapital kan ses som en dimensjon ved sosial kapital (OECD 2001). Sosial kapital viser til ressursene i miljøet rundt individet, eventuelt de voksne rundt barnet, og de ressurser som sosiale bånd og det å tilhøre et nettverk, kan tilføre individet. Portes (1998) sier at “the most common function attributed to social capital is as a source of network-mediated benefits beyond the immediate family.” Kulturell kapital viser til familieressurser (foreldrenes utdanning, kulturell praksis og normer, sosial klasse) som har betydning for oppnåelse av en spesiell sosial status og for suksess i utdanning. Den kulturelle kapitalen elevene har med seg fra foreldrehjemmet, medfører at prestasjoner og belønninger i skolen varierer med sosiale lag.

¹⁵ I våre data har vi ikke opplysninger om foreldreressurser.

Arnesen (2003) har undersøkt grunnskolekarakterer våren 2003, på basis av registerdata fra Statistisk sentralbyrå. Hun finner signifikante forskjeller mellom elever med innvandrerbakgrunn som er født i Norge og elever som er født i utlandet, med best karakterer blant dem som er født i Norge. Derimot finner hun bare svak effekt av botid blant dem som er født i utlandet. Effekten er signifikant og positiv på den måten at økende botid gir bedring i karakterer, men effekten er likevel så liten at den i praksis har liten betydning for de målte forskjellene. Arnesen har samtidig kontrollert for foreldrenes utdanningsnivå og hvorvidt elevene hadde vestlig eller ikke-vestlig bakgrunn.

Lødding (2003b) har undersøkt frafall fra utdanning i sju østlandsfylker; frafall målt ved sannsynligheten for å være utenfor utdanning ca. et år etter avsluttet grunnskole. Hun finner også at botid, målt ved antall år i norsk grunnskole, ikke har noen betydning for sannsynligheten for frafall. Lødding har samtidig kontrollert for karakterer fra grunnskolen og foreldres yrkesaktivitet, utdanningsnivå m.v., og det er en sterk sammenheng mellom karakterer og sannsynligheten for frafall.

En tidligere undersøkelse av elever i videregående opplæring (Støren og Opheim 2001) kan til en viss grad sies å sammenfalle med resultatene nevnt over. Der inngikk ikke opplysninger om botid, men derimot ble det undersøkt om det å snakke norsk eller et annet språk enn norsk hjemme, hadde betydning for karakterene. Et funn var at tospråklige elever som bare snakket et annet språk enn norsk hjemme, hadde best karakterer, noe som syntes å henge sammen med at denne gruppen også brukte mest tid til lekser.¹⁶ En kan anta at tospråklige som snakker norsk hjemme eller som både snakker norsk og et annet språk hjemme, har bodd lengre tid i Norge (selv om det her vil være store variasjoner) enn de som bare snakker et annet språk enn norsk hjemme. I så henseende harmonerer disse resultatene med det vi over har omtalt som manglende betydning av botid, og viser hen til at årsaksforholdet trolig er komplisert.

Foreløpig er det ikke gode forklaringer på slike resultater, og de kan – ved første øyekast – synes å stå i motstrid til et tidligere funn om jo lenger en har bodd i Norge, dess flere har fullført videregående opplæring (Støren 2002). Vi antar at forklaringen på den tilsynelatende motstriden i resultater dreier seg om å ”fordelen ved å være innenfor”. Med dette tenker vi på at mange relativt nyankomne unge innvandrere rett og slett ikke er å finne i videregående opplæring. Disse personene kan bety nokså mye når det gjelder den samlede andelen av et kull som (ikke) har fullført videregående opplæring, men de influerer ikke på resultater når vi ser på dem som faktisk *er* integrert i norsk utdanning.

En annen forklaring på manglende effekt av botid, kan være at botid varierer med nasjonalitetsgrupper. Det kan tenkes at forskjeller mellom nasjonalitetsgrupper, herunder

¹⁶ Funnet er interessant i forhold til noe Bakken (2003:128) påpeker, når han sier at effekter av tospråklighet på karakterer må ses i sammenheng med den sosiale konteksten språkinnlæringen foregår under. Nøkkelen er foreldrenes ressurser, for eksempel i hvilken grad foreldrene har mulighet til å investere tid og ressurser i at barna tilegner seg to språk.

forskjeller mellom nasjonalitetsgrupper i utdanningsnivå eller for eksempel i bosettingsmønster (sosial kapital), samvarierer med botid på en slik måte at karakterforskjeller etter botid ikke er avdekket.

8.6.2 Foreldres utdanning

Alle studiene som er nevnt over, undersøker også betydningen av foreldrenes utdanning. Løddings (2003b) undersøkelse av frafall blant dem som nylig har avsluttet grunnskolen, fant ingen effekt av fars utdanningsnivå når det gjaldt frafall blant de minoritetsspråklige, men stor effekt av *mors* utdanning. Opheim og Støren (2001) fant en tendens til at karakterene blant tospråklige ble bedre hvis *mor* hadde høy utdanning, mens både fars og mors utdanningsnivå hadde klar effekt på karakterene blant majoritetselevne.

Arnesen (2003) finner at foreldres utdanningsnivå har betydning for grunnskolekarakterene både blant elever med innvandrerbakgrunn og etnisk norske elever, men at betydningen av foreldres utdanningsnivå er langt sterkere for etnisk norske elever enn for elever med minoritetsbakgrunn. Også Opheim og Støren (2001) fant at foreldres utdanningsnivå var av mindre betydning for tospråklige elever enn for etnisk norske elever når det gjaldt planer om høyere utdanning. De fant at det ikke var noen sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og de unges utdanningsaspirasjoner blant de tospråklige elevene, mens sammenhengen var meget sterk for elever med majoritetsbakgrunn.

Bakken (2003) finner at foreldrenes utdanning har større betydning for majoritetselevnes skoleprestasjoner enn for minoritetselevne, men at det er omvendt når det gjelder økonomiske forhold og tilgang til PC.

Når flere undersøkelser kan vise at høy utdanning hos foreldrene til minoritetsspråklige har mindre betydning enn blant etnisk norske elever, kan dette komme av at de innvandrede foreldrene i mindre grad får ”konvertert” sin kompetanse i det norske samfunnet (jf. for eksempel Krange og Bakken 1998, Opheim og Støren 2001).

Bakken (2003) viser at det er en sterk sammenheng mellom foreldrenes sosiale bakgrunn og de unges karakterer, og at det er en meget viktig forklaring på forskjeller i karakterer mellom minoritets- og majoritets elever. Han peker på at mange minoritetsspråklige elever vokser opp i familier som ”sosialt sett befinner seg lenger vekk fra skolen hegemoniske kultur sammenliknet med ungdom som vokser opp i norskspråklige hjem” (s. 123). I tillegg kommer lavere sosioøkonomisk status og noe lavere utdanningsnivå. Og når slike forhold tas i betraktning, ”forsvinner prestasjonsgapet mellom majoritets- og minoritets elever i skolen” (Bakken, s. 123).

Arnesen (2003) finner imidlertid at forskjellen i karakterer mellom innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn og andre elever er signifikant også etter kontroll for foreldres utdanningsnivå.

8.7 Oppsummering

Det er stor stabilitet i karaktersnittene fra det første reformkullet til de siste kullene. Det er fortsatt en viss forskjell mellom gutter og jenter, en forskjell mellom allmennfag og yrkesfag og en relativt stor forskjell mellom minoritets elever med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske elever.

Det kan sies å være et paradoks at det på allmennfag, der det er best forbedring i progresjonen blant de minoritetsspråklige (jf. kapittel 7), ikke er noen endring i karakterene, mens det derimot på yrkesfag, der vi ikke har registrert bedring i progresjonen, har vært en liten forbedring i karakterene blant de minoritetsspråklige elevene.

En medvirkende årsak kan være at det blant minoritetsspråklige allmennfagelever er blitt noe svakere seleksjon fra grunnkurs til videregående kurs (noe flere går videre med stryk) fra 1994-kullet til 2000-kullet. Blant minoritetsspråklige på yrkesfag er det en motsatt tendens. Der har seleksjonen fra grunnkurs til VKI blitt sterkere når vi sammenlikner 2000-kullet med 1994-kullet. Vi har ellers foreløpig ikke nok bakgrunnsinformasjon om de enkelte elevene til å gå nærmere inn på hva som er forklaringen på disse forholdene, og det bør være gjenstand for videre studier.

En kunne kanskje forventet en forbedring i karaktersnittet blant minoritets elevene ut fra at det er flere tospråklige elever nå enn tidligere som selv er født i Norge. Som vi har omtalt i kapittel 7, er det imidlertid ikke bare tallet på personer med innvandrerbakgrunn som selv er født i Norge som øker, tallet på førstegenerasjonsinnvandrere øker også fortsatt. Vi antar derfor at det i våre tall for ”minoritetsspråklige elever” er om lag like høy andel som er førstegenerasjonsinnvandrere i de senere kullene som i det første reformkullet. Det er derfor i seg selv ikke bemerkelsesverdig at karaktersnittet ikke er bedret.

Andre studier kan dessuten tyde på at botid har liten betydning for karakterforskjellene. Derimot har foreldres utdanning og sosioøkonomiske status betydning.

9 Hvilke faktorer ligger bak god/dårlig progresjon?

9.1 Innledning

Det er lite endring fra de første reformkullene til kullene som startet i videregående opplæring 5-6 år senere, når det gjelder andeler som har god progresjon. Dette har vi vist i kapittel 6. I evalueringen av Reform 94 kartla vi hvordan progresjonen og gjennomføringen av opplæringen var på allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger, og vi undersøkte om det kunne påvises endringer i forhold til tiden før Reform 94. I tillegg var vi opptatt av å undersøke og drøfte *hvilke faktorer* som lå bak god eller dårlig progresjon (jf. Støren mfl. 1998). I dette kapitlet vil vi følge opp dette, og se om vi finner det samme – eller et annerledes – mønster som det vi fant for tidligere kull. Analysene vil i denne omgang gå noe mindre i dybden på enkelte spørsmål enn hva som ble gjort i Støren mfl. (1998); for eksempel vil spørsmål om forskjeller mellom fylker og forskjeller mellom de ulike yrkesfaglige studieretninger tas opp i senere rapporteringer. I tilknytningen til evalueringen av Reform 94 gjennomførte vi også spørreundersøkelser av ungdom i de nyeste kullene om trivsel og motivasjon m.v. (jf. Vibe mfl. 1997, Støren mfl. 1998) samt utdanningsplaner (Støren 2000), herunder betydningen av sosial bakgrunn. Det aktuelle prosjektet om søkning, progresjon og gjennomføring av videregående opplæring for kullene som startet i videregående opplæring i 1999–2001 som denne rapporten er et resultat av, omfatter imidlertid ikke slike nye undersøkelser. Spørsmål om trivsel, motivasjon, planer og eventuelt sosiale forskjeller, kan derfor – eventuelt foreløpig – ikke belyses på bakgrunn av de nye dataene som er samlet inn til dette prosjektet. Vi vil imidlertid nedenfor kort omtale tidligere funn på slike områder.

De tidligere studiene viste at trivsel hadde stor betydning for progresjonen (Vibe mfl. 1997), og at yrkesfagelever hadde dårligere progresjon enn allmennfagelever. Den faktoren som syntes å ha størst betydning for progresjonen, var faglig ferdighetsnivå, i tillegg til det å være rettselev; det vil si at en var blant de yngste elevene og hadde fått rett til opplæring i og med innføring av Reform 94.¹⁷ Det å få førsteønsket innfridd hadde ingen selvstendig betydning for progresjonen blant yrkesfagelevne, men syntes å ha en liten (men signifikant) effekt for allmennfagelever. Blant yrkesfagelevne hadde derimot karakterene en meget stor betydning for hvorvidt de hadde optimal progresjon. Det at sjansene til å få lære plass økte med bedring i karakterene, var blant det som spilte inn her.

Blant yrkesfagelevne, spesielt blant guttene, var det også mye som tydet på at mangel på praktisk rettet undervisning, mangel på fleksibilitet og liten motivasjon og at en kjedet seg, kunne være årsak til at de hadde svakere progresjon og også lavere gjennomføringsgrad

¹⁷ Denne gjennomgangen av resultater fra tidligere studier av progresjonen er, om ikke annet er nevnt, basert på Støren mfl. (1998).

enn allmennfagelevne (Støren mfl. 1998). Mange yrkesfagelever stod også overfor et problem med å skaffe seg læreplass, og mange av dem som fikk alternativ VKII i stedet for læreplass, fant ikke dette tilbudet tilfredsstillende.

Da vi så separat på yrkesfag- og allmennfagelever, fant vi ikke signifikante forskjeller i andel med optimal progresjon etter sosial bakgrunn, målt ved foreldres utdanningsnivå. Dette skilte seg fra resultater fra tiden før Reform 94, da strukturen på yrkesfag gjorde det mye vanskeligere for elevene å fortsette i opplæringsløpet fram mot full yrkeskompetanse (Støren mfl. 1998), noe som slo spesielt uheldig ut for elever fra lavere sosiale lag. Det var imidlertid fortsatt store sosiale forskjeller med hensyn til om de unge valgte yrkesfaglige eller og allmennfaglige studieretninger (Skjersli og Aamodt 1997), slik at om en ikke kontrollerte for valg av studieretning, var det fortsatt sosiale forskjeller i progresjon og gjennomføring. Grøgaard mfl. (2002) fant dessuten i tillegg at elever fra marginaliserte grupper (hadde hatt ekstra hjelp og støtte, hadde hatt kontakt med oppfølgingstjenesten) hadde svakere gjennomføringsgrad, samt at det å bo sammen med bare en av foreldrene som 15-åring var blant de faktorer som i noen grad reduserte andelen som hadde oppnådd yrkes- eller studiekompetanse.

Som omtalt tidligere, hadde dessuten minoritetsspråklige elever svakere progresjon og lavere gjennomføringsgrad enn etnisk norske elever, og det gjaldt også etter kontroll for andre faktorer.

9.2 Progresjonen til 1999-kullet

Vi vil nå presentere analyser av hvilken betydning ulike faktorer har for progresjonen til 1999-kullet. Av spesiell interesse er faktorer som karakterer og det å ha fått førsteønsket innfridd. Når det gjelder karakterene, benytter vi karakterer fra grunnkurset skoleåret 1999-2000. Det er grunnkurskarakterene som er mest aktuelle. Hvis vi benytter VKI-karakterene, luker vi ut alle de personene som ikke gikk direkte videre fra grunnkurs til VKI. Analysene av 1999-kullet presenteres i tabell 9.1. Nedenfor drøftes betydningen av ulike variabler som inkluderes i de ulike analysemodellene i tabell 9.1.

I modell 1 i tabell 9.1 har vi ikke kontrollert for variablene ”førsteønsket innfridd” eller karakterer fra grunnkurs. Modell 2 inneholder samme antall observasjoner som modell 1, og her inkluderer vi kontroll for hvorvidt førsteønsket var innfridd. Denne kontrollen berører i svært liten grad effekten av de øvrige variablene.

Det er en negativ effekt på sannsynligheten for å ha optimal progresjon av det å være gutt, å gå på yrkesfag og av det å ha ikke-vestlig bakgrunn. Disse effektene er om lag de samme i modell 2 som i modell 1, altså uavhengig av hvorvidt vi tar hensyn til om førsteønsket ble innfridd. Det samme gjelder effekten av alder: Jo høyere alder, jo mindre sannsynlig er det å ha god progresjon.

Samtidig viser modell 2 at det å få førsteønsket innfridd når en starter i videregående opplæring, har en selvstendig og stor positiv effekt på den senere progresjonen i opplæringsløpet.

I modell 3 har vi utført samme analyse som i modell 2, men siden karakterer er en vesentlig kontrollvariabel i de senere analysene, har vi i modell 3 utelatt personer vi mangler karakteropplysninger for, for å se om det har stor innflytelse på resultatene. Det å utelate fra analysene personer som vi mangler karakteropplysninger for, har en viss betydning. Det kommer trolig av at de vi mangler karakteropplysninger for, er blant dem som har avbrutt grunnkurset.

Karakterene mangler imidlertid også av andre grunner, det vil si: De vi mangler karakteropplysninger for, omfatter langt flere enn dem som har avbrutt grunnkurset. Vi mangler karakteropplysninger for ca 17 prosent av dem som begynte i grunnkurset i 1999. Når det gjelder andelen som slutter i løpet av grunnkurset, stipulerer vi denne andelen så lav som ca. 2–3 prosent av dem som kom rett fra grunnskolen til grunnkurset. Bakgrunnen for dette anslaget er tre ulike undersøkelser. Markussen (2003:62) fant at av 9250 elever i sju østlandsfylker som begynte i grunnkurs rett etter grunnskolen høsten 2002, hadde 157 personer sluttet i februar, det vil si 1,7 prosent av elevene. I en tidligere undersøkelse av NIFU i våren/sommeren 1995 viste det seg at 2 prosent av elevene hadde sluttet i løpet av grunnkurset; 1 prosent av allmennfagelevne, 3 prosent av yrkesfagelevne (Støren mfl 1998:204). Vibe (1996:12) fant at det registrerte frafallet i løpet av grunnkurset blant rettselever var 3 prosent, og 1,5 prosent av dem som hadde startet i VKI. Disse undersøkelsene er såpass sammenfallende i resultat at vi mener vi med stor sikkerhet kan si at frafallet i løpet av grunnkurset, i hvert fall blant de yngste elevene, neppe er større enn høyst 3 prosent.

Når vi ikke har med elever vi mangler karakteropplysninger for, mister vi mange eldre elever. Det innebærer at effekten av fødselsår (og dermed også konstantestimater) endres. Vi mister trolig også mange med svake karakterer, eller som ville fått svake karakterer. Det gjelder trolig mange av de voksne elevene som vi mangler karakteropplysninger for, men også en del av de yngre elevene som rett og slett har avbrutt grunnkurset. Markussen (2003:64) viser at de som sluttet på grunnkurset, hadde langt svakere karakterer med seg fra grunnskolen enn de som fortsatt var grunnkurselever.

Den negative effekten på sannsynligheten for å ha optimal progresjon av det å ha ikke-vestlig bakgrunn og av det å være gutt, blir mindre ved å utelate elever som vi mangler karakteropplysninger for, mens den negative effekten av det å være yrkesfagelev, øker noe. Effekten av det å få førsteønsket innfridd, er imidlertid omtrent den samme i modell 2 og 3. Totalt forklarer modell 3 mindre av variasjonen enn modell 2, noe som kommer av at vi har færre observasjoner, men spesielt av at den delen av variasjonen som har opphav i alder, blir mindre betydningsfull når en del av de eldre elevene ikke er inkludert. I forhold

til spørsmålet om betydningen av det å ha ikke-vestlig bakgrunn, synes det imidlertid å ha liten betydning at vi snevrer inn analysegrunnet til dem vi har karakteropplysninger for.

Endelig, i modell 4, kontrollerer vi for karakterer, og baserer oss på det samme antall observasjoner som i modell 3. Karakterer har en langt større betydning når det gjelder å forklare variasjonen i progresjon enn det å ha fått førsteønsket innfridd. Den vesentlige endringen av å innlemme kontroll for karakterer, er ellers at effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn endrer fortegn. Forskjellen mellom modell 4 og modell 1–3 viser også at når elever med ikke-vestlig bakgrunn fra 1999-kullet totalt hadde dårligere progresjon enn de med etnisk norsk bakgrunn, var det mye på grunn av et dårligere karaktersnitt.

Kontrollert for karakterer, har elever med ikke-vestlig bakgrunn best progresjon. Det vil altså si at *gitt de samme karakterene, er det større sjanse for at elever med etnisk norsk bakgrunn skal falle fra, ta "et hvileår" eller foreta et omvalg, enn det er blant elever med ikke-vestlig bakgrunn.* Når vi kontrollerer for karakterer, er det heller ingen signifikant forskjell mellom gutter og jenter i sannsynligheten for å ha god progresjon; jentenes bedre progresjon totalt, henger altså sammen med at de har bedre karakterer enn guttene.

Det å få førsteønsket innfridd henger sammen med hva slags karakterer en hadde med seg fra grunnskolen, og det er en sterk korrelasjon mellom det karakternivået en finner blant elevene på de ulike opplæringsnivåene (jf. Støren mfl. 1998, Markussen 2000). En kontroll for hvorvidt førsteønsket er innfridd, kan derfor – i det minste til en viss grad – innebære en kontroll for et underliggende ferdighetsnivå, som vil påvirke progresjonen. Vi undersøker derfor også om det å få førsteønsket innfridd har en selvstendig effekt, uavhengig av karakterene. Det ser vi på i modell 5. Her ser vi at effekten av de øvrige variablene er svært lik i modell 4 og 5, og at effekten av det å ha fått førsteønsket innfridd er blitt mindre enn i modell 3, men at det har en tilleggseffekt, altså en selvstendig effekt. Effekten av denne kontrollvariabelen er altså langt svakere enn i modell 3, der vi ikke kontrollerte for karakterer. Dette innebærer at det er de karakterene en oppnår, og eventuelt et underliggende ferdighetsnivå, som har størst betydning for progresjonen. På den annen side: i) Vi kan ikke se bort fra en sirkeleffekt: Det å ikke få førsteønsket innfridd kan ha en negativ betydning for motivasjonen, som igjen har betydning for karakterene. ii) Vi kan ikke se bort fra at effekten av det å få førsteønsket innfridd blir underestimert når vi samtidig kontrollerer for karakterer. Grunnen er at når vi bare ser på dem vi har karakteropplysninger for, utelater vi en del personer som nettopp ikke har fått førsteønsket innfridd og har sluttet i grunnkurset kanskje av den grunn, og at dette således er grunnen til at vi mangler karakteropplysninger for disse personene.

Vi har utført ulike beregninger av sannsynligheten for å ha optimal progresjon basert på de ulike modellene i tabell 9.1, dels for å se på effekten av at personer vi mangler karakteropplysninger for ikke er med i analysegrunnet, dels for å se hva effekten av karakterer og det å få førsteønsket innfridd innebærer. Beregningene viser at vi får for høyt estimat for andelen med optimal progresjon når vi utelater fra analysegrunnet dem vi mangler karakteropplysninger for. Videre: Dette synes spesielt å berøre dem som *ikke* har

fått førsteønsket innfridd, siden det er flere med manglende karakteropplysninger i denne gruppen enn blant dem som har fått førsteønsket innfridd. Oppsummeringsvis kan vi si:

- Det å utelate personer vi mangler karakteropplysninger for, kan gi for høye estimater med optimal progresjon.
- Når vi kontrollerer for karakterer, er det er det langt mindre forskjell mellom dem som har fått innfridd førsteønsket og dem som ikke har fått det, enn når vi ikke tar hensyn til karakterer. Grunnen er dels at karakterer (ferdighetsnivå) og innfrielse av førsteønsket henger sammen, og dels at en del personer som ikke hadde fått førsteønsket innfridd, avbrøt grunnkurset, slik at vi mangler karakteropplysninger for disse elevene.
- Vi kan heller ikke konkludere sikkert med hva som er direkte og indirekte årsak. Det er sannsynlig at de som ikke har fått innfridd førsteønsket, har dårligere progresjon enn andre fordi de generelt har et svakere ferdighetsnivå, men det kan også tenkes at ikke å ha fått innfridd førsteønsket påvirker motivasjonen negativt i så sterk grad at innsatsen blir redusert, og karakterene blir svakere enn det de ellers ville vært.

Vi skal komme tilbake til dette når vi ser på 2000-kullet. I det sistnevnte kullet har mangelfulle karakteropplysninger fra grunnkurs mindre å si enn for 1999-kullet.

I tabell 9.2 ser vi om karakterene, det å ha ikke-vestlig bakgrunn og det å få førsteønsket innfridd har samme betydning for progresjonen blant henholdsvis yrkesfag- og allmennfagelever i 1999-kullet.

Tabell 9.1 Sannsynligheten for å ha optimal progresjon blant elever som startet i grunnkurs høsten 1999. Binomisk logistisk regresjon

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4		Modell 5	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Vestlig bakgrunn	-0,057	0,188	-0,036	0,189	0,170	0,238	0,293	0,261	0,305	0,262
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,395	0,045	-0,374	0,045	-0,164	0,055	0,323	0,060	0,321	0,060
Gutt	-0,228	0,018	-0,201	0,018	-0,162	0,021	0,036	0,022	0,042	0,023
Fødselsår	0,184	0,004	0,185	0,004	0,092	0,005	0,103	0,005	0,103	0,005
Yrkesfag	-1,108	0,018	-1,069	0,018	-1,214	0,021	-0,918	0,023	-0,911	0,023
Karaktersnitt fra grunnkurs							1,057	0,013	1,046	0,014
Førsteønsket innfridd på grunnkurs					0,728	0,030	0,697	0,033	0,195	0,036
Konstant	-363,637	8,899	-366,947	8,8193	-181,549	9,612	-206,113	9,462	-206,125	9,449
-2 log likelihood	75390,1		74774,0		57359,6		49652,9		49624,2	
Pseudo R ² ⁱ	0,121		0,129		0,099		0,225		0,225	
Tallet på observasjoner	61874		61874		51117		51117		51117	

Når koeffisienten er uthevet og ikke i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p < 0,05$. Når koeffisienter er uthevet og i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p > 0,05$ og $< 0,1$.

ⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra beregninger i SPSS' statistikkprogram.

Tabell 9.2 Sannsynlighet for å ha optimal progresjon blant dem som startet i henholdsvis yrkesfaglige eller allmennfaglige grunnkurs høsten 1999. Binomisk logistisk regresjon

	Yrkesfag						Allmennfag					
	Modell 1			Modell 2			Modell 1			Modell 2		
	B	S.E.		B	S.E.		B	S.E.		B	S.E.	
Vestlig bakgrunn	0,089	0,317		0,310	0,355		0,216	0,367		0,240	0,383	
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,072	0,072		0,418	0,080		-0,074	0,087		0,304	0,091	
Gutt	-0,209	0,026		-0,013	0,029		-0,066	0,035		0,131	0,037	
Fødselsår	0,062	0,005		0,086	0,005		0,517	0,025		0,349	0,022	
Karaktersnitt fra grunnkurs				1,087	0,018					0,953	0,021	
Førsteønsket innfridd på grunnkurs	0,596	0,039		0,179	0,043		0,872	0,063		0,207	0,069	
Konstant	-123,168	9,085		-173,492	9,615		-1023,549	50,004		-693,348	43,944	
-2 log likelighet	34788,1			29657,5			22067,2			19743,7		
Pseudo R ² ¹	0,019			0,196			0,037			0,122		
Tallet på observasjoner	25787			25787			25330			25330		

Når koeffisienten er uthevet og ikke i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p < 0,05$. Når koeffisienter er uthevet og i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p > 0,05$ og $< 0,1$.

¹ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

9.2.1 Progresjonen til yrkesfag- og allmennfagelever i 1999-kullet

”Allmennfagelever” vil – i alle tabeller i dette kapitlet – si at eleven hadde begynt på en av de studieretningene som fører fram mot studiekompetanse, det vil si allmenne, økonomiske og administrative fag, idrettsfag og musikk dans og drama. ”Yrkesfagelever” er elever som hadde begynt på en av de resterende studieretningene, uavhengig om eleven senere har valgt et kurs som gir studiekompetanse. Vi ser her samlet på alle som hadde valgt henholdsvis yrkesfaglige og allmennfaglige studieretninger. I senere oppfølging av prosjektet vil vi også se nærmere på de enkelte studieretningene.

Økende alder reduserer sannsynligheten for å ha god progresjon, og dette gjelder i meget stor grad allmennfagelevne. Blant yrkesfagelevne har det å få førsteønsket innfridd en signifikant betydning for progresjonen også etter kontroll for karakterer. Effekten er imidlertid større for allmennfagelevne. Det å ha ikke-vestlig bakgrunn har signifikant positiv betydning *både for yrkesfag- og allmennfagelever* nå det er kontrollert for karakterer.

9.3 Progresjon til 2000-kullet

Analysen av 2000-kullet er gjort etter samme mal som analysen for 1999-kullet. Vi viser derfor til avsnitt 9.2 når det gjelder omtalen av det å mangle karakteropplysninger og i hvilken grad det omfatter elever som har falt ut av grunnkurset.

På samme måte som i analysen av progresjonen til 1999-kullet (tabell 9.1) har vi i modell 1 i tabell 9.3 for 2000-kullet ikke kontrollert for variablene ”førsteønsket innfridd” eller karakterer fra grunnkurs. Modell 2 inneholder samme antall observasjoner som modell 1, og her har vi også med kontroll for hvorvidt førsteønsket var innfridd. Som for 1999-kullet, berører det å inkludere denne variabelen i liten grad effekten av de øvrige variablene. Vi finner for øvrig samme type effekt av de ulike variablene som for 1999-kullet, med ett unntak; det er en tendens til at tospråklige med *vestlig* bakgrunn har bedre progresjon enn de øvrige. Ellers finner vi som for kullet året før, en positiv effekt av fødselsår (det vil si negativ effekt av økende alder), en negativ effekt på sannsynligheten for å ha optimal progresjon av det å være gutt, å gå på yrkesfag og å ha ikke-vestlig bakgrunn. Effektene er dessuten om lag de samme i modell 2 som i modell 1, det vil si uavhengig av kontroll for om førsteønsket ble innfridd. Fortsatt viser modell 2 at det å få førsteønsket innfridd når en starter i videregående opplæring, har en positiv effekt på den senere progresjonen i opplæringsløpet.

Også for 2000-kullet har vi i modell 3 (tabell 9.3) utført samme analyse som i modell 2. I modell 3 har vi utelatt personer vi mangler karakteropplysninger for, for å se om det å utelate disse personene, har stor innflytelse på resultatene. Også for 2000-kullet har dette betydning, men på en noe annen måte for 1999-kullet.

Fortsatt er det slik at effekten av fødselsår endres, trolig fordi vi mister mange eldre elever når vi ikke inkluderer i analysen elever vi mangler karakteropplysninger for. Da mister vi trolig også mange med svake karakterer. Den negative effekten på sannsynligheten for å ha optimal progresjon av det å ha ikke-vestlig bakgrunn, blir imidlertid *ikke* mindre når vi utelater elever som vi mangler karakteropplysninger for, slik den ble i analysen av 1999-kullet. Modell 3 forklarer mindre av variasjonen enn modell 2, slik det også var i analysen av 1999-kullet, noe som kommer av at vi har med færre observasjoner og at det er redusert betydning av alder på grunn av reduksjonen i antallet observasjoner.

I modell 4 (tabell 9.3), kontrollerer vi igjen for karakterer, og baserer oss på det samme antall observasjoner som i modell 3. Også i 2000-kullet har karakterer har en langt større betydning når det gjelder å forklare variasjonen i progresjon enn det å ha fått førsteønsket innfridd, og effekten på progresjonen av forbedring i karakterer er om lag lik (men noe mindre) som for 1999-kullet. Den vesentlige endringen av å innlemme kontroll for karakterer, berører igjen *effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn*, men her er det en forskjell fra 1999-kullet. Mens effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn skiftet fortegn og forandret seg fra signifikant negativ til signifikant positiv etter kontroll for karakterer i analysen av 1999-kullet, er det for 2000-kullet ikke lenger noen signifikant effekt av det å ha ikke-vestlig bakgrunn etter kontroll for karakterer. Dette henger imidlertid sammen med litt ulike resultater for yrkesfag- og allmennfagelever, som vi skal komme nærmere inn på nedenfor.

En sammenlikning av resultatene i modell 4 og modell 1–3 viser at når elever med ikke-vestlig bakgrunn fra 2000-kullet totalt hadde dårligere progresjon enn etnisk norske elever etter kontroll for type studieretning og fødselsår, var hovedforklaringen svakere karakterer blant elever med ikke-vestlig bakgrunn.

Kontrollert for karakterer, har elever med ikke-vestlig bakgrunn *samme* progresjon som etnisk norske elever. Blant elever med *vestlig* bakgrunn i 2000-kullet, er det en svak (signifikant på nivå $p < 0,1$) tendens til at de har bedre progresjon enn de øvrige elevene, både før og etter kontroll for karakterer.

Som omtalt foran, henger det å få førsteønsket innfridd når en begynner i videregående opplæring sammen med hva slags karakterer en hadde med seg fra grunnskolen, slik at kontroll for hvorvidt førsteønsket er innfridd, kan innebære en kontroll for et underliggende ferdighetsnivå, som vil påvirke progresjonen. Vi har også for 2000-kullet undersøkt om det å få førsteønsket innfridd har en selvstendig effekt, uavhengig av karakterene, jf. i modell 5 (tabell 9.3). Her ser vi at effekten av de øvrige variablene er om lag den samme i modell 5 som i modell 4, og at effekten av det å ha fått førsteønsket innfridd har en tilleggseffekt, altså en selvstendig effekt. Effekten av denne kontrollvariabelen er også for 2000-kullet svakere enn når det ikke samtidig blir kontrollert for karakterer (modell 3). Reduksjonen i effekten av det å få førsteønsket innfridd ved kontroll for karakterer, er imidlertid mindre enn i analysen av 1999-kullet. Resultatet er

derfor i høy grad en bekreftelse av at det å få førsteønsket innfridd har en selvstendig tilleggs effekt, altså at det ikke bare er et underliggende ferdighetsnivå som ligger bak effekten av karakterer (på grunnkurs) og/eller det å få førsteønsket innfridd (karakterer fra grunnskolen). Når en ikke får førsteønsket innfridd, er det mindre sannsynlig at en har god progresjon i videregående opplæring. Som nevnt foran, kan også det å ikke få førsteønsket innfridd i seg selv ha en negativ betydning for karakterene, ved at motivasjonen er svekket.

Vi har utført ulike beregninger av sannsynligheten for å ha optimal progresjon basert på de ulike modellene i tabell 9.2, for dels å se på effekten av at personer vi mangler karakteropplysninger for ikke er med i analysegrunnlaget, dels for å se hva effekten av karakterer og det å få førsteønsket innfridd innebærer. Beregningene gjelder en referanseperson som er jente, født i 1984 (16 år ved start i grunnkurs) og som gikk på allmennfaglig studieretning.

Vi vil først se på hva andelen med optimal progresjon blir når vi ser på bivarierte (ukontrollerte) fordelinger. Av jenter, født i 1984 (16 år ved start i grunnkurs) som gikk på allmennfaglig studieretning, hadde 83,6 prosent optimal progresjon når vi inkluderer alle, også dem vi mangler karakteropplysninger for, som i modell 1 og 2 i tabell 9.3. Andelen er hele 85,7 prosent når vi ekskluderer dem vi mangler karakteropplysninger for, slik vi gjør i modell 3–5 i tabell 9.3.

Ser vi på tallene i forhold til det å få innfridd førsteønsket, er det 68,8 prosent av disse jentene som hadde optimal progresjon hvis de ikke hadde fått innfridd førsteønsket, og 84,1 prosent hvis førsteønsket var blitt innfridd, når alle – uansett karakteropplysninger – inngår i prosentueringsgrunnlaget. Om vi ekskluderer de vi mangler karakteropplysninger om, er de tilsvarende andelen 71,3 prosent og 86,2 prosent. Når vi snevrer inn analysegrunnlaget, øker altså andelen med optimal progresjon med 2,1 prosentpoeng blant dem som hadde fått førsteønsket sitt innfridd, og med 2,5 prosentpoeng blant dem som ikke hadde fått førsteønsket innfridd, altså en relativt liten forskjell i dette kullet. Samtidig ser vi at andelen med optimal progresjon basert på et analysegrunnlag som bare omfatter dem vi har karakteropplysninger for, vil gi for lavt estimat.

Det er neppe tilfeldig hvilke grupper vi mister når vi snevrer inn analysegrunnlaget. Når vi utelater dem vi mangler karakteropplysninger om, mister vi opplysninger – i denne gruppen vi her har sett på – for 5,4 prosent av dem som hadde fått førsteønsket innfridd, og av 8,8 prosent av dem som ikke hadde fått førsteønsket innfridd. Dette innebærer etter all sannsynlighet at vi mister forholdsvis flere svake elever i sistnevnte gruppe enn i førstnevnte gruppe når vi snevrer inn analysegrunnlaget til dem vi har karakteropplysninger om. Dette må få følger for analysene.

Beregninger basert på tabell 9.3 viser også:

Hvis vi baserer oss på antall observasjoner i modell 2, er den estimerte sannsynligheten for å ha optimal progresjon for en referanseperson som er jente, født i 1984 (16 år ved start i grunnkurs) og som gikk på allmennfaglig studieretning, 80,9 prosent hvis hun hadde fått førsteønsket sitt innfridd,¹⁸ og 68,8 prosent hvis hun ikke hadde fått førsteønsket innfridd.

Hvis vi benytter modell 3, med færre antall observasjoner i analysegrunnlaget fordi de vi mangler karakteropplysninger om, er utelatt, gir tilsvarende beregninger 85,1 prosent (innfridd) og 73,5 prosent (ikke innfridd førsteønsket). Andelen med optimal progresjon av dem som fikk førsteønsket innfridd, ligger nær opp andelene i den (ukontrollerte) bivariate fordelingen vi nevnte over (som var 84,1 prosent). Den estimerte andelen med optimal progresjon av dem som *ikke* hadde fått førsteønsket innfridd, ligger imidlertid for høyt (4,7 prosentpoeng for høyt).¹⁹

Forskjellen (både den reelle og den estimerte) avhenger imidlertid av karakterene. Gjennomsnittskarakteren fra grunnkurs blant de av disse jentene som hadde fått innfridd førsteønsket sitt da de startet i grunnkurs, var 4,0, mot 3,2 blant dem som ikke hadde fått innfridd førsteønsket. Vi skal komme tilbake til beregninger av forskjellen i andel med optimal progresjon for ulike karakternivåer og etter hvorvidt førsteønsket var innfridd, når vi analyserer allmennfag- og yrkesfagelever separat.

Vi skal nedenfor se om karakterene, det å ha ikke-vestlig bakgrunn og det å få førsteønsket innfridd har samme betydning for progresjonen blant yrkesfag- og allmennfagelever i 2000-kullet. De separate analysene av yrkesfag- og allmennfagelever, presenteres i tabell 9.4.

¹⁸ Dette noe lave estimatet for dem som hadde fått førsteønsket innfridd, viser for øvrig at modell 2 ikke predikerer veldig godt.

¹⁹ Andelen ligger 4,7 prosentpoeng for høyt, både når vi sammenlikner med resultatet av tilsvarende beregning basert på modell 2, og når vi sammenlikner med den ukontrollerte bivariate fordelingen.

Tabell 9.3 Sannsynlighet for å ha optimal progresjon blant dem som startet i grunnkurs høsten 2000. Binomisk logistisk regresjon

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4		Modell 5	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Vestlig bakgrunn	0,296	0,175	0,302	0,177	0,202	0,199	0,363	0,216	0,357	0,216
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,313	0,044	-0,296	0,044	-0,321	0,049	0,086	0,053	0,087	0,053
Gutt	-0,234	0,018	-0,218	0,018	-0,199	0,020	0,019	0,022	0,026	0,022
Fødselsår	0,198	0,005	0,200	0,005	0,086	0,006	0,084	0,005	0,085	0,005
Yrkesfag	-1,131	0,019	-1,101	0,019	-1,197	0,021	-0,915	0,023	-0,905	0,023
Karaktersnitt fra grunnkurs					0,996	0,013	0,996	0,013	0,982	0,013
Førsteønsket innfridd på grunnkurs			0,657	0,032	0,724	0,035			0,331	0,037
Konstant	-391,623	9,824	-396,428	9,835	-170,423	11,124	-169,267	10,432	-170,688	10,435
-2 log likelihood	70831,3		70412,6		57270,1		50406,8		50328,4	
Pseudo R ² ¹	0,126		0,132		0,093		0,208		0,209	
Tallet på observasjoner	59287		59287		50749		50749		50749	

Når koeffisienten er uthevet og ikke i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p < 0,05$. Når koeffisienter er uthevet og i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p > 0,05$ og $< 0,1$.

¹ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

Tabell 9.4 Sannsynligheten for å ha optimal progresjon blant dem som startet i henholdsvis yrkesfaglige eller allmennfaglige grunnkurs høsten 2000. Binomisk logistisk regresjon

	Yrkesfag						Allmennfag					
	Modell 1		Modell 2		Modell 1		Modell 2		Modell 1		Modell 2	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Vestlig bakgrunn	0,241	0,275	0,408	0,302	0,248	0,301	0,373	0,318	0,301	0,301	0,373	0,318
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,421	0,066	-0,058	0,073	0,035	0,080	0,329	0,082	0,035	0,080	0,329	0,082
Gutt	-0,230	0,026	0,008	0,029	-0,123	0,034	0,060	0,036	-0,123	0,034	0,060	0,036
Fødselsår	0,059	0,005	0,071	0,005	0,512	0,030	0,320	0,026	0,512	0,030	0,320	0,026
Karaktersnitt fra grunnkurs			1,069	0,017			0,821	0,021			0,821	0,021
Førsteønsket innfridd på grunnkurs	0,544	0,041	0,240	0,045	1,092	0,062	0,548	0,067	1,092	0,062	0,548	0,067
Konstant	-117,370	10,581	-144,145	10,694	-1015,130	58,781	-636,110	51,292	-1015,130	58,781	-636,110	51,292
-2 log likelihood	34857,4		29788,5		22033,9		20326,0		22033,9		20326,0	
Pseudo R ² ¹	0,017		0,192		0,032		0,096		0,032		0,096	
Tallet på observasjoner	25845		26845		24904		24904		24904		24904	

¹For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

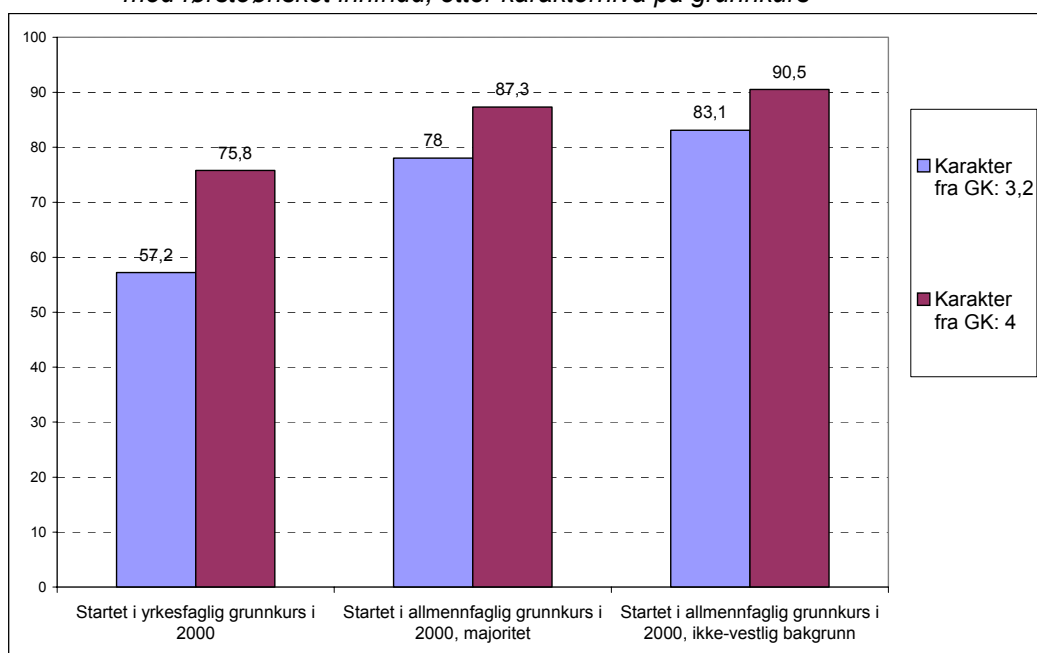
9.3.1 Progresjonen til yrkesfag- og allmennfagelever i 2000-kullet

Når vi ser på allmennfag- og yrkesfagelever separat (jf. tabell 9.4), ser vi at blant allmennfagelevne har elever med ikke-vestlig bakgrunn fra 2000-kullet signifikant større sannsynlighet for å ha god progresjon enn elever med etnisk norsk bakgrunn, når vi har kontrollert for karakterer. Før vi kontrollerer for karakterer, er det ingen forskjell. Analysene av 2000-kullet viser altså samme resultat når det gjelder allmennfagelevne som analysene av 1999-kullet.

Blant yrkesfagelevne er det derimot en forskjell. I 1999-kullet fant vi ikke noen forskjell i sannsynligheten for å ha optimal progresjon mellom yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske elever når vi hadde kontrollert for kjønn, fødselsår og det å få førsteønsket innfridd, men ikke hadde kontrollert for karakterer. Men etter kontroll for karakterer var resultatet for 1999-kullet: Gitt samme karakternivå, var progresjonen *bedre* blant yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn enn blant tilsvarende elevgruppe med etnisk norsk bakgrunn i 1999-kullet. For 2000-kullet av yrkesfagelever, er resultatene annerledes: Før vi kontrollerer for karakterer, er det signifikant svakere progresjon blant elever med ikke-vestlig bakgrunn enn blant yrkesfagelever med etnisk norsk bakgrunn i 2000-kullet. Etter kontroll for karakterer er denne forskjellen borte; den opprinnelige forskjellen i progresjonen totalt sett, kom altså trolig av at det var svakere karakterer blant elevene med ikke-vestlig bakgrunn.

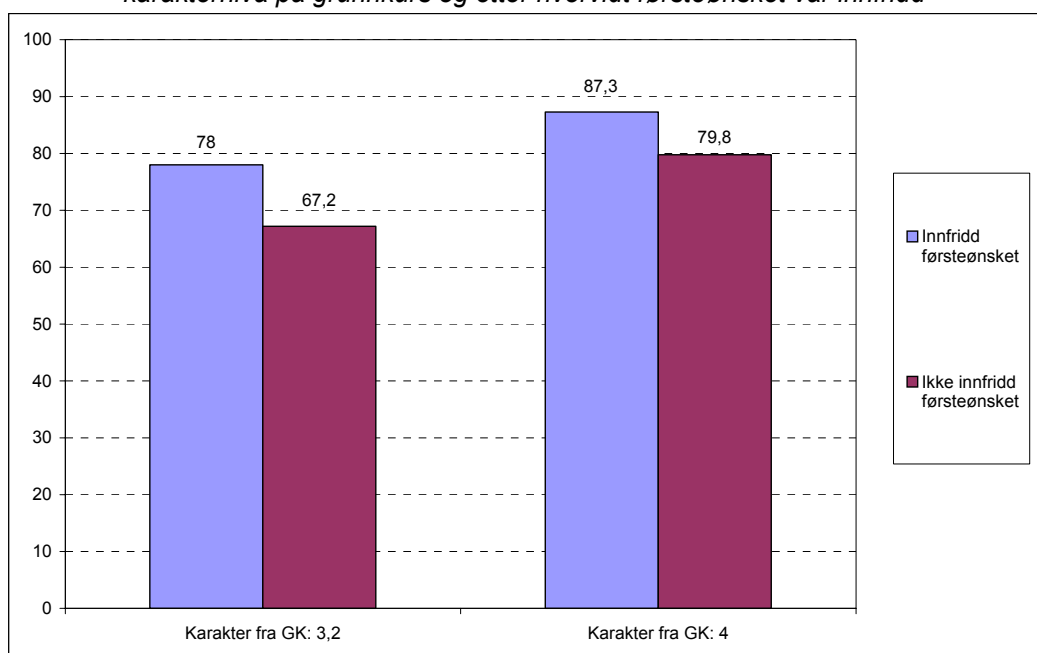
I figur 9.1 presenterer vi beregnede forskjeller mellom yrkesfag- og allmennfagelever i andel med optimal progresjon, basert på resultater i tabell 9.4. Vi har gått ut fra modell 2 for henholdsvis yrkesfag- og allmennfagelever. Estimaten for yrkesfag gjelder etnisk norske elever, for allmennfag henholdsvis etnisk norske elever og elever med ikke-vestlig bakgrunn. Vi har ikke beregnet forskjeller i andel med optimal progresjon mellom elever med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske elever på yrkesfag, siden denne forskjellen ikke var signifikant blant yrkesfagelevne.

Referansepersonen i figur 9.1 er ei jente som hadde fått førsteønsket sitt innfridd ved start i grunnskole, og som var født i 1984; det vil si var 16 år ved start i grunnskole. Det som varierer, er gjennomsnittskarakterene fra grunnskolen og hvorvidt eleven hadde begynt på et allmennfaglig eller yrkesfaglig grunnskole, og blant allmennfagelever; hvorvidt hun hadde ikke-vestlig bakgrunn eller tilhørte majoritetsgruppen.

Figur 9.1 Estimert prosentandel med optimal progresjon på allmennfag og yrkesfag blant jenter med førsteønsket innfridd, etter karakternivå på grunnkurs

Som omtalt foran, vil de estimerte andelene med optimal progresjon ligge noe for høyt når vi har inkludert kontroll for karakterer (slik vi har gjort i figur 9.1), siden elever som har sluttet i løpet av grunnkurset, er blant dem vi mangler karakteropplysninger om. Figur 9.1 gir like fullt et godt bilde av forskjeller mellom gruppene. Allmennfagelever med ikke-vestlig bakgrunn har noe bedre progresjon enn etnisk norske elever med samme karakternivå, og yrkesfagelever har langt dårligere progresjon enn allmennfagelever med samme karaktersnitt fra grunnkurs.

Vi har også illustrert betydningen av ikke ha fått førsteønsket sitt innfridd ved start i grunnkurs, se figur 9.2. Basis for beregningene er også her tabell 9.4, modell 2 for allmennfagelever. Vi ser på jenter som hadde startet i allmennfag, med tilsvarende kjennetegn som i eksemplene over; med gjennomsnittskarakterene henholdsvis 3,2 og 4,0, og som hadde fått eller ikke hadde fått innfridd førsteønsket sitt ved start i grunnkurs.

Figur 9.2 Estimert prosentandel med optimal progresjon blant jenter på allmennfag, etter karakternivå på grunnkurs og etter hvorvidt førsteønsket var innfridd

Estimert prosentandel med optimal progresjon blant jenter på allmennfag som ikke hadde fått førsteønsket sitt innfridd, med karaktersnitt 3,2 fra grunnkurs, var 67,2 prosent.

Gjennomsnittskarakteren for disse jentene var, som nevnt foran, 3,2. Denne estimerte andelen ligger svært nær andelen fra den (ukontrollerte) bivariate fordelingen som er omtalt foran, som var 68,8 prosent, og der prosentueringsgrunnlaget var *alle* elever (alle jenter født i 1984 på allmennfag) uavhengig av om vi hadde opplysninger om karakterer. Dette innebærer at vi anser den estimerte andelen 67,2 prosent som et godt mål, og at vi anser forskjellene som figur 9.2 illustrerer mellom ulike karaktergrupper og avhengig av hvorvidt førsteønsket var innfridd, som uttrykk for reelle forskjeller. Vi ser da tydelig at både karakterene og det å få førsteønsket innfridd har stor betydning for progresjonen. Hvor stor (relativ) betydning hver av faktorene har, er vanskelig å si eksakt.²⁰ Hadde vi valgt å sammenlikne karaktersjikt med større avstand, ville det naturlig nok fremkommet større forskjeller etter karakterer enn det figur 9.2 viser. Her har vi valgt to karaktersjikt som gir et resultat som tilsier om lag samme forskjell i andel med optimal progresjon mellom dem som fikk/ikke fikk førsteønsket innfridd, som mellom de to karaktersjiktene vi har valgt for illustrasjon.

²⁰ De underliggende analysene indikerer at karakterene forklarer en langt større del av variasjonen enn "førsteønsket innfridd". Det gjelder både allmennfag- og yrkesfagelever, men især blant yrkesfagelevne. Blant disse betyr variasjonen i karakterene forholdsvis mer enn for allmennfagelevne, og "førsteønsket innfridd" mindre. Når "førsteønsket innfridd" ikke forklarer mye av variasjonen til tross for at effekten er signifikant, henger det sammen med at det var så få av elevene som ikke hadde fått førsteønsket innfridd.

9.4 Forklaringsfaktorene: sammenlikning med tidligere kull

Vi har tidligere, jf. kapittel 8, vist at progresjonen blant minoritetsspråklige elever er sterkt forbedret første fra det første reformkullet startet i videregående opplæring i 1994 til de senere kullene vi fokuserer på i denne rapporten. De ulike faktorene som har betydning for progresjonen, er også endret. Nedenfor vil vi først sammenlikne betydningen av de ulike faktorene før vi går nærmere inn på betydningen av det å være minoritetsspråklig. Når vi sammenlikner med 1994-kullet, er det hele veien resultater presentert i Opheim og Støren (2001:66), det nå refereres til.

9.4.1 Betydningen av alder

I analysen av progresjonen til allmennfagelever i 1994-kullet fram til det tredje opplæringsåret fant vi at det hadde stor positiv betydning å være rettselev (som gjaldt de yngste elevene), før vi kontrollerte for karakterer. Nå – i analysene av 1999-kullet og senere av 2000-kullet, bruker vi alder (fødselsår) som kontrollvariabel, fordi nesten alle grupper nå – i prinsippet – har rett til opplæring.

I analysen av 1994-kullet hadde rettstatus (som sammenfaller med alder) ingen betydning for sannsynligheten for å ha optimal progresjon blant allmennfagelevne etter at vi hadde kontrollert for karakterer, bare blant yrkesfagelevne. Analysen av 1999- og 2000-kullet viser at det (fortsatt) er blant de yngste elevene vi finner best progresjon; det gjelder både 1999-kullet og 2000-kullet, og i disse kullene det gjelder det *både* blant allmennfag- og yrkesfagelever – også etter kontroll for karakterer.

Blant yrkesfagelevne var det i 1994-kullet de yngste som hadde best progresjon, og betydningen av rettstatus (alder) økte etter kontroll for karakterer. Blant yrkesfagelevne finner vi liknende resultater finner vi for 1999- og 2000-kullet.

Blant allmennfagelevne i 1999- og 2000-kullene er effekten av lav alder redusert etter kontroll for karakterer, men likevel har lav alder stor positiv effekt på sannsynligheten for å ha god progresjon blant allmennfagelevne, og større enn blant yrkesfagelevne.

Når det gjelder progresjonen i videregående opplæring har altså det å ha lav alder, det vil si at en har ungdomsrett, *ikke* fått mindre betydning med årene, snarere trolig større.

9.4.2 Førsteønsket innfridd

I 1994-kullet var det en klar positiv effekt på progresjonen av det å ha fått førsteønsket innfridd blant allmennfagelevne, også etter kontroll for karakterer. Det samme gjaldt ikke yrkesfagelevne; blant yrkesfagelevne i 1994-kullet forsvant effekten av det å få førsteønsket innfridd etter at vi kontrollerte for elevenes karakterer.

For 1999- og 2000-kullene er resultatet delvis likt, delvis noen annerledes. Blant yrkesfagelevne har det å få førsteønsket innfridd positiv betydning både i 1999- og 2000-kullet, og selv om effekten er redusert etter kontroll for karakterer, er effekten fortsatt signifikant.

Som i 1994-kullet er den positive effekten av å få førsteønsket innfridd stor blant allmennfagelevne, det gjelder også i 1999- og 2000-kullet, og den er signifikant også etter kontroll for karakterer. Effekten er høyest for 2000-kullet. Dette gir nokså store utslag, se figur 9.2. Figuren viser at den beregnede forskjellen i andelen med optimal progresjon mellom elever som har fått førsteønsket innfridd og de som ikke har det, er rundt ca 11 prosentpoeng når snittkarakteren fra grunnkurs er 3,2 og 7,5 prosentpoeng når snittkarakteren er 4.

Forskjellen fra resultatene for 1994-kullet når det gjelder betydningen for progresjonen av det å få førsteønsket innfridd, gjelder først og fremst yrkesfagelevne. Det er interessant at dette har fått økt betydning for yrkesfagelevne på bakgrunn av at *andelen som får førsteønsket innfridd er redusert i perioden*, og det gjelder spesielt flere av de yrkesfaglige studieretningene, jf. kapittel 4 (tabell 4.1).

Effekten av det å få førsteønsket innfridd henger til dels sammen med et underliggende faglig ferdighetsnivå – de med best karakterer har oftest fått førsteønsket innfridd, men det har også en selvstendig tilleggseffekt

9.4.3 Effekten av karakterer

I alle kullene er det en klar og stor effekt av karakterene fra grunnkurs, både for allmennfag- og yrkesfagelever. Det er tendenser til at karakterene kan ha større betydning for progresjonen på yrkesfag enn på allmennfag i 1999- og 2000-kullet. Dette var imidlertid tydeligere for 1994-kullet.

9.4.4 Effekten av kjønn

I 1994-kullet hadde jenter på allmennfag bedre progresjon enn gutter før det ble kontrollert for karakterer, men tok vi hensyn til karakterene, var det ingen kjønnsforskjell i andel med god progresjon på allmennfag. Grunnen var at jenter hadde bedre karakterer. Det har de fortsatt. I 1999- og 2000-kullet er det fortsatt en tendens til at jenter har bedre progresjon enn gutter på allmennfag, men etter kontroll for karakterer og hvorvidt førsteønsket var innfridd, har faktisk guttene på allmennfag noe bedre progresjon enn jentene.

På yrkesfag hadde jentene i 1994-kullet best progresjon, også etter kontroll for karakterer, men verken i 1999- eller 2000-kullet har jentene bedre progresjon enn guttene etter kontroll for karakterer. Siden jentene har best karakterer, er det likevel fortsatt jentene som har best progresjon totalt sett.

9.4.5 Effekten av det å være minoritetsspråklig

Blant minoritetsspråklige i 1994-kullet var det stor forskjell i andel med optimal progresjonen mellom tospråklige og majoriteten av elever som hadde begynt på allmennfag, slik vi også har omtalt det i kapittel 7. Forskjellen var noe mindre på yrkesfag enn på allmennfag. Blant yrkesfagelevne ble dessuten forskjellen mellom minoritet og majoritet kraftig redusert etter kontroll for karakterer i 1994-kullet. På allmennfag gjenstod det en nokså stor forskjell også etter kontroll for karakterer, det vil si at flere tospråklige allmennfagelever falt fra enn blant etnisk norske allmennfagelever med samme karaktersnitt.

For 1999- og 2000-kullene er resultatene nokså annerledes. På yrkesfag har elevene med ikke-vestlig bakgrunn svakere progresjon enn etnisk norske elever, men ikke hvis en tar hensyn til karaktersnittet. I så fall er det ingen forskjell (2000-kullet) eller forskjell i ikke-vestlige elevers favør (1999-kullet). *Blant allmennfagelevne er det best progresjon blant elever med ikke-vestlig bakgrunn i begge de siste kullene når vi tar hensyn til karakterene, og ingen forskjell før vi tar hensyn til karakterene.*

Dette er altså en vesentlig endring i resultatene for minoritetsspråklige elever de senere årene i forhold til i de første reformkullene. Vi skal komme tilbake til i neste kapittel, spesielt avsnitt 10.6, hvordan resultatet for yrkesfagelevne kan ses i forhold til tilgang på læreplasser.

9.4.6 Sammenlikning med en ny norsk studie av frafall fra grunnkurs

I kapittel 7 og 8 har vi nevnt Løddings (2003b) studie av 10-klassinger i sju østlandsfylker. Denne studien hadde blant annet som formål å undersøke frafallet fra grunnkurs i videregående opplæring, og å sammenlikne frafallet blant majoritets- og minoritets elever. Frafall ble undersøkt ved slutten av grunnkurset, det vil si nesten et år etter at grunnkurset ble påbegynt. Medregnet i ”fracfallet” var også de som *ikke hadde begynt* i videregående opplæring rett etter grunnskolen. Blant innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn var det både noen flere som avbrøt et påbegynt grunnkurs og noen flere som ikke begynte i grunnkurs. En analyse av frafallet etter definisjonen som er nevnt over (er utenfor utdanning ca. et år etter avsluttet grunnskole), viste at det var signifikant større sannsynlighet for at innvandrere og etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn ikke var i utdanning, enn det var for etnisk norske ungdommer – etter kontroll for om elevene hadde begynt i en studieforberevende studieretning, og om mor og far var i arbeid og om respondenten bodde sammen med begge foreldrene som 15-åring. Imidlertid – etter kontroll for karakterer og foreldrenes utdanningsnivå – var det ingen signifikant forskjell i frafalls sannsynlighet mellom etnisk norske elever og elever med innvandrerbakgrunn. Et annet funn i denne studien er at blant de minoritetsspråklige er frafallet langt større på yrkesfag enn på allmennfag (Lødding 2003b:32, 35). Disse resultatene gjelder et senere kull enn vi har analysert i dette kapitlet; de gjelder ikke hele landet, har en videre frafallsdefinisjon ved at de som ikke har begynt i videregående opplæring, er inkludert i

frafallet. Dessuten er frafallet målt etter bare ca. ett år, mens vi har sett på situasjonen tredje opplæringsår. Resultatene må likevel sies å støtte opp om våre funn om at det er liten forskjell i progresjonen i videregående opplæring mellom minoritets elever og etnisk norske elever, men at dette først og fremst gjelder allmennfagelever.

9.4.7 En særlig sterk motivasjon blant minoritets elevene

Resultatene som er omtalt foran, kan tyde på en særlig sterk skolemotivasjon blant svært mange minoritets elever. Dette får støtte i andre studier. Bakken (2003) viser blant annet de minoritetspråklige elevene er svært opptatt av skolen, og at de fleste slutter opp om skolesystemet. Han påpeker at foreldre med innvandrerbakgrunn er særlig opptatt av at den neste generasjonen oppnår sosial og økonomisk mobilitet, og at ønsket om å oppnå sosial mobilitet i samfunnet er svært utbredt blant minoritets ungdommene.

10 Tilgang til læreplasser, blant minoritet og majoritet – gutter og jenter

10.1 Innledning

Tilgangen til læreplasser viste seg under evalueringen av Reform 94 å ha stor betydning for de unges gjennomføring av opplæringsløpet. Sammenliknet med tilbud om alternativt VKII i skole i stedet for læreplass, hadde det å få læreplass stor positiv betydning for trivselen og for sjansene til å stå til fagprøven (Støren mfl. 1998, Støren og Sandberg 2001). Fagopplæringen var gjenstand for en særegen del av evalueringen av Reform 94, og ble gjennomført av en gruppe ved Universitetet i Bergen (AHS-gruppe for flerfaglig arbeidslivsforskning), og en hovedkonklusjon kan sies å være at den nye lærlingordningen i Reform 94 fungerte positivt for de yngste elevene, og i hovedsak ble godt mottatt i arbeidslivet (Michelsen mfl. 1999, Olsen og Seljestad 1999).

Etter evalueringen av Reform 94 er lærlingordningen i all hovedsak beholdt slik den var (St. meld. nr 32 1998–99), slik at det er relevant å sammenlikne situasjonen for læreplassøkere etter årtusenskiftet med situasjonen ca. fem år tidligere.

I dette kapitlet skal vi se spesielt på situasjonen for minoritets elever med ikke-vestlig bakgrunn når det gjelder tilgangen til læreplasser. Vi skal også se om det er forskjeller mellom jenter og gutter i sjansen til å få læreplass.

I tidligere studier har vi – til dels – funnet slike forskjeller. De forskjellene som er funnet, har vært viet en del oppmerksomhet, både i media, på konferanser og i stortingsmeldinger for eksempel St. meld. nr 32 (1998-99) og St. meld. nr 22 (1996-97), spesielt når det gjelder minoritetsspråklige læreplassøkere. Mindre oppmerksomhet har det vært knyttet til jentenes muligheter for å få læreplass, noe som kanskje kan sies å være et paradoks, siden det er et uttalt mål å få flere jenter til å velge utradisjonelt, og svært mange av læreplassene er innenfor mannsdominerte fag.

Vi skal her se om vi finner de samme tendensene som vi har funnet i tidligere analyser, eller om situasjonen synes å være endret. I de tidligere analysene av tilgang til læreplass for de første reformkullene – som søkte læreplass i 1996 og 1997 – fant vi forskjeller mellom læreplassøkere med majoritetsbakgrunn og minoritetsbakgrunn når det gjaldt andel med tilbud. Det meste av denne forskjellen forsvant etter kontroll for karakterer. Vi fant imidlertid i Oslo, og der særlig innenfor én av studieretningene, mekaniske fag, forskjeller mellom minoritet og majoritet blant elever med samme karaktersnitt. Forskjellen mellom minoritet og majoritet i sjansen til å få læreplass syntes også å gjelde guttedominerte fag spesielt (Lødding 1998, Lødding 2001, Støren 1998b, Støren og Skjersli 1999).

Det er også funnet forskjeller mellom gutter og jenter. Jenter som søkte læreplass, gjorde det ofte innenfor helse- og sosialfag, der det var lettere å få læreplass enn på mange andre studieretninger. Kontrollert for studieretning og karakterer, fikk imidlertid *jenter noe sjeldnere læreplass enn guttene*, spesielt på guttedominert fag (Vibe mfl. 1997, Støren og Skjersli 1999).

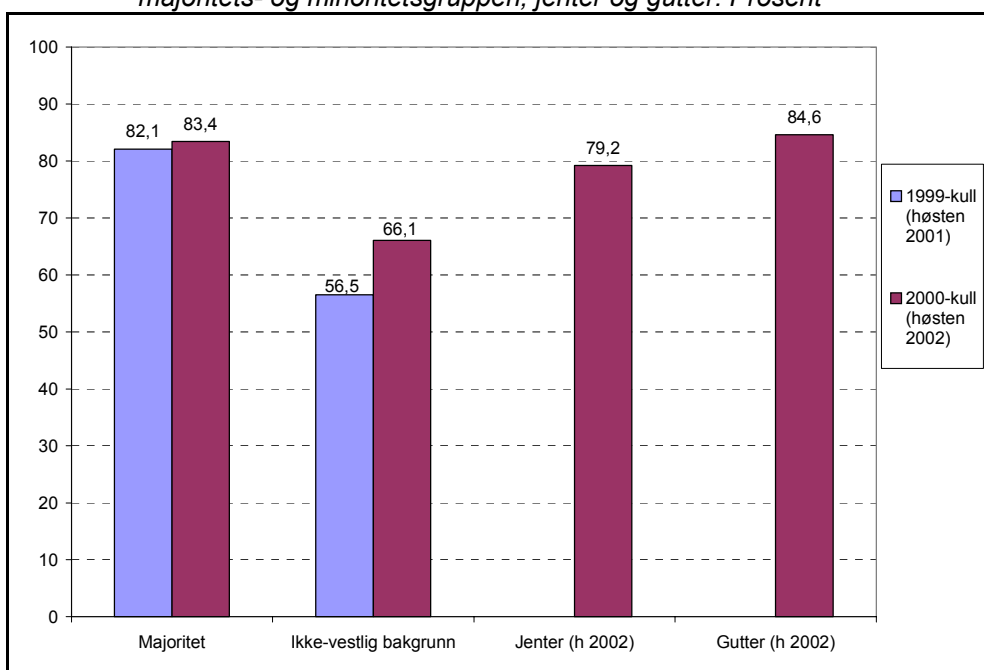
På slutten av 90-tallet og ved årtusenskiftet var det stor etterspørsel etter arbeidskraft i Norge, og det var da mye som tydet på at det var langt lettere å få læreplass, og at situasjonen for læreplassøkere fra minoritetsgruppen også var forbedret. Det forelå imidlertid ikke klare tall for dette. Tall for Oslo, basert på opplysninger fra Fagopplæringssetaten, kunne dessuten vise at det fortsatt, i 1999, var forskjeller i andel med tilbud om læreplass mellom søkere med minoritetsbakgrunn på flere studieretninger (Lødding 2001), men en kunne her ikke kontrollere for karakterer.

I dette kapitlet skal vi se på situasjonen høsten 2001 og 2002. Vi ser henholdsvis på de av grunnkurskullet fra 1999 som søkte læreplass 2001, og de av grunnkurskullet fra 2000 som søkte læreplass høsten 2002. Dette var et tidspunkt da arbeidsmarkedssituasjonen generelt var noe vanskeligere enn årene forut (SSB 2003b), spesielt gjaldt det høsten 2002.

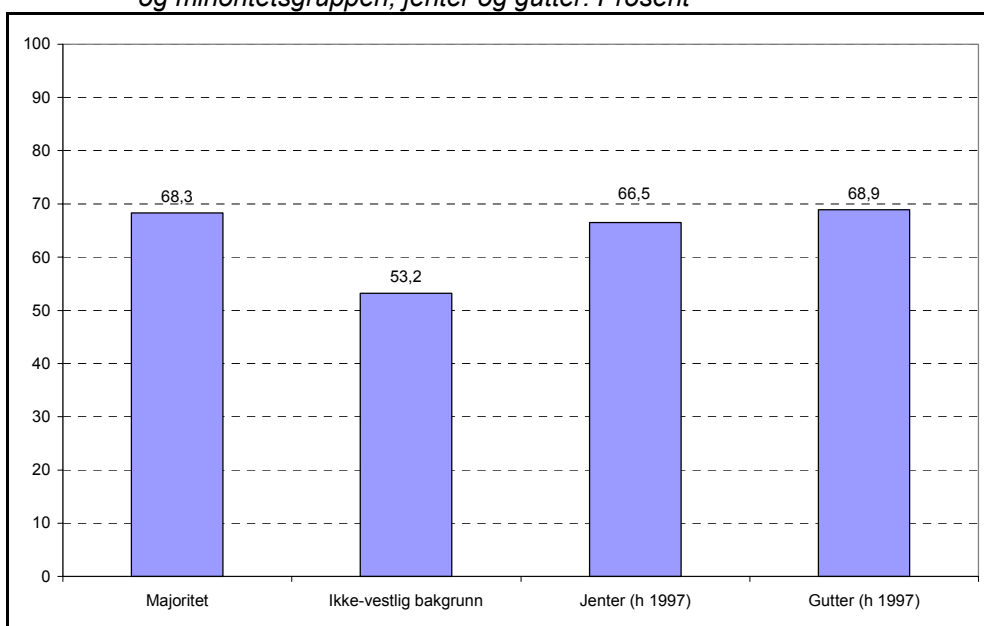
10.2 Situasjonen for de yngste læreplassøkerne i 1997–2002

Figur 10.1 viser andelen av de yngste læreplassøkerne, fra majoritets- og minoritetsgruppen, som fikk tilbud om læreplass. Vi ser her på situasjonen for 18-årige søkere som hadde hatt optimal progresjon og som søkte læreplass henholdsvis i 2001 (grunnkurskullet fra 1999) og i 2002 (2000-kullet). For 2000-kullet viser figuren også andelen av henholdsvis jenter og gutter. Figur 10.2 viser tilsvarende andeler for de av 1995-kullet som søkte læreplass som 18-åring i 1997.

Figur 10.1 Andeler med tilbud om læreplass blant 18-årige læreplassøkerne i 1999 og 2000 fra majoritets- og minoritetsgruppen, jenter og gutter. Prosent

Figur 10.2 Andeler med tilbud om læreplass blant 18-årige læreplassøkerne i 1997 fra majoritets- og minoritetsgruppen, jenter og gutter. Prosent

Figur 10.1 viser at andelen med tilbud om læreplass er om lag den samme i 2001 og 2002. Det var altså ikke en nedgang i 2002 selv om arbeidsmarkedet på den tiden begynte å bli

noe vanskeligere. Begge disse årene lå også andelen langt høyere enn tilsvarende andel i 1997, jf. figur 10.2.²¹

Muligens kommer økningen fra 1997 til 2002 i andel som får læreplass, av at det var en nedgang i tallet på søkere. Tallet på 18-årige læreplassøkere (som har hatt optimal progresjon) som får tilbud om læreplass, er i følge våre tall bemerkelsesverdig stabilt, nemlig 5831 i 1997, 5739 i 2001 og 5774 i 2002. *Søkertallene* for denne gruppen gikk imidlertid ned fra 8558 i 1997 til 6950 i 2002, noe som også innebærer at andelen av alderskullet som søkte læreplass gikk noe ned, siden kullene var av nokså lik størrelse. En grunn til at tallet på læreplassøkere har gått noe ned, er trolig økningen i tallet som ønsker å ta allmennfaglig påbygging tredje opplæringsår (se kapittel 6). Det er altså mulig vi ikke hadde sett en økning i andelen som får tilbud om plass, om søkertallet ikke var blitt redusert.

Det var også ganske stor forskjell mellom majoritet og minoritet i andel som fikk tilbud om læreplass alle tre undersøkelsesårene, og forskjellen var størst i 2001 (1999-kullet). I figurene 10.1 og 10.2 ser vi imidlertid bare på de yngste søkerne, og vi har ikke kontrollert for karakterer og hvilken studieretning som er søkt. Vi skal snart se at hva slags fag en har søkt læreplass innenfor og hva slags karakterer søkeren har, har stor innvirkning på resultatene. I analyser som presenteres i tabellene 10.1–10.3, undersøker vi samtidig effekten av kjønn, alder, studieretning, karakterer og om en har ikke-vestlig bakgrunn eller ikke, for sjansen for å få tilbud om læreplass.

Jenter søker langt sjeldnere læreplass enn gutter gjør, men jenter som søker læreplass, får noe sjeldnere tilbud enn guttene. Kjønnsforskjellen er imidlertid større etter kontroll for hvilken studieretning som er søkt. Dette skal vi komme tilbake til.

10.3 Tilbud om læreplass høsten 2001

Det var visse forskjeller i hvilke faktorer som påvirket sjansen til å få tilbud om læreplass høsten 2001 og 2002, derfor ser vi på søkerne de to årene separat. Vi ser først på de av grunnkurskullet fra 1999 og som hadde gått i VKI skoleårer 2000-20001 og som søkte læreplass høsten 2001, jf. tabell 10.1, der vi undersøker betydningen av VKI-karakterer,

²¹ Alle år er læreplassøkerne definert som søkere til tredje opplæringsår i videregående opplæring som er registrert som læreplassøker eller som søker opplæring innenfor fag der læreplass er normalløpet (fag som tidligere lå under lov om fagopplæring, en lov som nå er innlemmet i opplæringsloven) det tredje opplæringsåret. Her må vi ta et visst forbehold om at muligens fikk med for mange læreplassøkere i 1997, da enkelte av de kursene på elektrofag som forutsetter skolegang tredje året og læretid i bedrift først fjerde opplæringsår, kan ha kommet med blant læreplassøkere i 1997. Disse skal være lukt ut i 2001- og 2002-tallene. Uansett utgjør disse så få at de ikke nevneverdig berører totaltallene.

hvilket fag (studieretning) en søkte lære plass i, antall fraværsdager,²² om en var gutt eller jente eller hadde minoritetsbakgrunn.

10.3.1 Karakterer og fraværsdager

Karakterene er av spesiell interesse. Vi mangler karakteropplysninger for en del av søkerne. Vi mangler også opplysninger om fraværsdager for et mindre antall søkere. De sistnevnte inngår imidlertid blant dem vi mangler karakteropplysninger for, og kommer ikke i tillegg. Personer vi mangler karakteropplysninger for, er utelatt i analysene i tabell 10.1. Det å utelate personer vi mangler karakteropplysninger for, kan påvirke resultatene hvis ”uoppgett om karakterer” er skjevt fordelt. Vi vil derfor dvele litt ved dette spørsmålet før vi kommenterer resultatene i tabell 10.1, og viser da til analyser som er presentert i vedlegg, tabell V.3.

I tabell V.5 har vi foretatt tilleggsanalyser der vi har med *alle* søkere, også de vi mangler karakteropplysninger for. I modell 1 i tabell V.5 har vi kontrollert for alle variable unntatt karakterer og fraværsdager, og har sammenliknet disse resultatene med en tilsvarende analyse i modell 2 der vi har utelatt personer vi mangler karakteropplysninger for. Resultatene blir i liten grad påvirket, spesielt blir koeffisienten for det å ha ikke-vestlig bakgrunn i svært liten grad påvirket. Det innebærer at en sammenlikning av resultatene i modell 3 i tabell V.5 der vi kontrollerer for karakterer, og modell 2 der vi ikke har med kontroll for karakterer, er relevant og pålitelig. I modell 3 i tabell V.5 er den negative effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn ikke lenger signifikant. Dette innebærer at det at søkere med ikke-vestlig bakgrunn har svakere karakterer enn søkere med etnisk norsk bakgrunn, forklarer svært mye av deres ulike sjanser til å få lære plass.

I modell 4 i tabell V.5 har vi inkludert kontroll for fraværsdager, uten å inkludere kontroll for karakterer. I dette tilfelle er den negative effekten av å ha ikke-vestlig bakgrunn stor og signifikant, og større enn i modell 2, der det ikke ble kontrollert for verken fraværsdager eller karakterer. Vi ser også at effekten av fraværsdager er signifikant (økning i antall fraværsdager reduserer sjansen til å få lære plass), og at forklaringskraften til modellen øker i modell 4 i forhold til modell 2 (tabell V.5), men samtidig er mindre enn når vi kontrollerer for karakterer (modell 3). Dette innebærer at fraværsdager forklarer mindre av variasjonen i sjansen til å få lære plass enn karakterer gjør, men samtidig at fraværsdager har en selvstendig effekt. Det viktigste i vår sammenheng er imidlertid at tabell V.5 viser at det *ikke* er et eventuelt høyere antall fraværsdager blant søkere med ikke-vestlig bakgrunn

²² Det er av spesiell interesse å inkludere fraværsdager som en kontrollvariabel i analysen. I analysene tilgang til lære plasser som ble gjort for de første reformkullene, kunne vi ikke inkludere dette i de multivariate analysene (jf. Støren m. fl 1998), siden vi den gang ikke kunne skille mellom de tilfellene der antall fraværsdager var null og der det var uoppgett. Siden det nå er få søkere vi mangler fraværsopplysninger for, kan vi inkludere dette i analysen. Spørsmål om fraværsdager har framstått som et viktig tema når vi har presentert våre resultater, siden det er blitt påpekt at mange arbeidsgivere legger like stor vekt på det som karakterer, og en har lurt på om fraværsdager kan ha vært en medvirkende årsak til at minoritetspråklige har hatt mindre sjanse til å få lære plass enn etnisk norske søkere.

som forklarer at de har mindre sjanse til å få lære plass enn søkere med etnisk norsk bakgrunn.

I tabell 10.1 har vi inkluderte både kontroll for fraværsdager og karakterer. I modell 1 i tabell 10.1 ser vi at kontroll for begge disse variablene innebærer at det er en svak negativ effekt av det å ha ikke-vestlig bakgrunn på sjansene til å få lære plass. Effekten er imidlertid bare signifikant på nivå $p < 0,1$, slik at resultatet er usikkert.

På bakgrunn av resultater for de første reformkullene på 90-tallet som er nevnt innledningsvis, har vi også undersøkt om det var av spesiell betydning å være gutt med ikke-vestlig bakgrunn, å søke i Oslo og ha ikke-vestlig bakgrunn og å søke mekaniske fag og ha ikke-vestlig bakgrunn. Denne analysen er presentert i modell 2 i tabell 10.1. Dette ga ikke noen sikre utslag for 1999-kullet (høsten 2001).

I modell 3 (tabell 10.1) har vi undersøkt om *karakterene* kan ha en *spesiell effekt for søkere med ikke-vestlig bakgrunn* (interaksjonseffekt mellom ikke-vestlig bakgrunn og karakterer). Vi ser da at den negative effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn øker og igjen er signifikant, men bare på nivå $p < 0,1$. Resultatet er derfor noe usikkert, særlig siden interaksjonseffekten av karakterer og det å ha ikke-vestlig bakgrunn ikke er signifikant. Om vi på basis av resultatene i modell 3 (likevel) foretar beregninger av sjansen til å få lære plass, viser disse beregningene at det kun er på lave karakternivåer det er nevneverdig forskjell i sjansen til å få lære plass mellom søkere med ikke-vestlig bakgrunn. Et eksempel på slike beregninger, basert på en referanseperson som søkte lære plass innenfor hotell- og næringsmiddelfag, hadde null fraværsdager, var 18 år, gutt og hadde et *karaktersnitt fra VKI på 2,9*, er at sjansen til å få tilbud om lære plass for en etnisk norsk søker var 79,3 prosent, mot 73,3 prosent for en søker med ikke-vestlig bakgrunn. Tilsvarende andeler når *karaktersnittet økes til 3,5* var henholdsvis 85,8 prosent og 84,1 prosent. Resultatene er imidlertid, som nevnt, statistisk noe usikre.

Tabell 10.1 Faktorer som påvirker sannsynligheten for å få læreplass høsten 2001. Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Gutt	0,513	0,093	0,533	0,094	0,512	0,093
Gutt X ikke-vestlig bakgrunn			-0,532	0,383		
Vestlig bakgrunn	-0,353	0,999	-0,383	0,997	-0,346	0,998
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,332	0,186	0,025	0,347	-1,283	0,758
Søkte i Oslo	-0,317	0,143	-0,244	0,160	-0,325	0,143
Søkte i Oslo X ikke-vestlig bakgrunn			-0,324	0,377		
Fødselsår ⁱⁱ	-0,072	0,022	-0,071	0,022	-0,072	0,022
Snitt VKI	0,766	0,044	0,768	0,044	0,757	0,045
Snitt VKI X ikke-vestlig bakgrunn					0,328	0,255
Allm. øk. admin.	0,520	0,138	0,522	0,138	0,511	0,138
Helse- og sosialfag	0,924	0,131	0,930	0,131	0,924	0,131
Naturbruk	-0,273	0,200	-0,272	0,200	-0,275	0,200
Formgivningsfag	-0,125	0,133	-0,120	0,133	-0,126	0,133
Medier og kommunikasjon	-0,588	0,258	-0,583	0,258	-0,592	0,257
Byggfag	0,737	0,117	0,736	0,117	0,734	0,117
Tekniske byggfag	0,810	0,210	0,820	0,210	0,807	0,210
Mekaniske fag	-0,425	0,084	-0,439	0,085	-0,425	0,084
Mekaniske fag X ikke-vestlig b.gr.			0,508	0,434		
Kjemi- og prosess	0,609	0,245	0,613	0,246	0,606	0,245
Trearbeidsfag	-0,189	0,226	-0,193	0,226	-0,187	0,226
Annet	4,479	2,554	4,480	2,553	4,476	2,555
Antall fraværsdager fra VKI	-0,015	0,003	-0,015	0,003	-0,015	0,004
Konstant	142,224	43,366	138,672	43,105	140,893	43,496
<hr/>						
-2 Log likelihood	6992,715		7007,055		6990,946	
Pseudo R ² ⁱⁱⁱ	0,093		0,091		0,093	
<hr/>						
Tallet på observasjoner	8366		8366		8366	

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$). Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ Negativ verdi betyr at dess lavere alderen er (høyere tallverdi for fødselsår), jo mindre er sannsynligheten for å få læreplass.

ⁱⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

10.3.2 Studieretninger

De studieretningene som er nevnt i tabell 10.1, er sammenliknet med studieretningene som lå nærmest gjennomsnittet, som var 81,7 prosent, når det gjaldt andel med tilbud om læreplass. Studieretningene som lå nærmest dette gjennomsnittet var hotell- og næringsmiddelfag og elektrofag, og de tjener altså som en referansegruppe i analysen.

Det var en fordel høsten 2001 å søke læreplass innenfor allmenne, økonomiske/administrative fag, der søkning om læreplass gjelder kontorlag, butikklag, reiseservicefag og resepsjonsfag, som nå for øvrig er lagt til studieretningen salg og service, samt IKT driftsfag. I tillegg er det en fordel å søke innenfor kjemi/prosessfag, helse- og sosialfag, byggfag, tekniske byggfag og ”annet” (sistnevnte gjelder trolig ofte tilrettelagte opplegg som forutsetter utplassering i bedrift). Vanskeligere var det for dem som søkte læreplass innenfor mekaniske fag og naturbruk og – etter kontroll for karakterer – innenfor medier og kommunikasjon.

10.3.3 Kjønn

Gutter hadde langt større sjanse til å få læreplass enn jenter når vi kontrollerer for hvilken studieretning en har søkt. Jentene får også noe mindre uttelling av karakterene enn det guttene får, ved at forskjellen i guttenes favør øker noe etter kontroll for karakterer (jf. vedleggstabell V.5).

10.3.4 Alder

Økende alder ga økt sjanse (og lav alder ga redusert sjanse) til å få læreplass høsten 2001. Dette er et motsatt resultat av hva vi fant for de første reformkullene, det vil si de som startet i videregående opplæring i 1994 eller 1995. For disse kullene hadde det å ha rett til opplæring, noe gjaldt de yngste søkerne, en positiv effekt på sjansen til å få læreplass.

På den annen side må det legges til at det i 2001 var store forskjeller i andel som fikk tilbud om læreplass mellom de ulike aldersgruppene blant dem som var over 18 år. De som var 19 og 20 år, hadde mindre sjanse for å få læreplass enn 17–18 åringene, mens de som var 21 år eller mer i 2001, hadde langt høyere sjanse til å få læreplass. Det er den høye sjansen til å få læreplass i disse ”eldre” aldersgruppene som medfører at vi får en effekt av alder. Det vil si at jo høyere alder, dess større sjanse for å få læreplass. Imidlertid utgjør søkere som var 21 år eller mer et nokså lavt antall søkere i våre tall. Om disse slås sammen med 19- og 20-årige søkere, er det samlet ingen forskjell i andel som får tilbud om læreplass mellom 18-åringene og de som var eldre enn 18 år.

10.4 Tilbud om læreplass høsten 2002

10.4.1 Karakterer og fraværsdager

I tabell 10.2 har vi utført analyser for de av 2000-kullet som søkte læreplass høsten 2002, som tilsvarende analysene som er presentert over for 1999-kullet. Vi har også for søkerne 2002 utført egne tilleggsanalyser der vi ser på betydningen av det å utelate personer vi ikke har karakteropplysninger for. Disse tilleggsanalysene presenteres i vedleggstabell V. 6. Siden resultatene for 2002 avviker noe fra resultatene for 2001, vil vi på nytt se nærmere på hva det innebærer å konsentrere analysen til dem vi har karakteropplysninger for, før vi kommer nærmere inn på hovedresultatene, som vises i tabell 10.2.

Når vi konsentrerer oss om dem vi har karakteropplysninger for, øker den negative effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn.²³ Også effekten av fødselsår endres når vi tar bort personer vi mangler karakteropplysninger for. Denne effekten er positiv når vi ser på alle søkerne (modell 1, tabell V.6), dette innebærer at jo lavere alderen er, dess høyere er sjansen for å få læreplass, noe som er motsatt av hva vi fant for søkerne 2001. Effekten endrer imidlertid fortegn og er ikke signifikant i modell 2 (tabell V.6), der vi har utelatt dem vi mangler karakteropplysninger for. Dette kan komme av at vi mister forholdsvis flere av eldre enn yngre søkere når vi utelater dem vi mangler karakteropplysninger for. Vi skal komme tilbake til effekten av alder.

Helhetsinntrykket er likevel på bakgrunn av tabell V.6 at det ikke oppstår spesiell skjevhet i resultatene om vi utelater dem vi mangler karakteropplysninger for.

Jo bedre karakterer søkeren har, dess større er sjansen for å få læreplass også høsten 2002. Etter kontroll for karakterer, er det fortsatt en *stor og signifikant negativ effekt av det å være ikke-vestlig søker når det gjaldt sjansen til å få tilbud om læreplass høsten 2002*. Dette gjelder også når vi i stedet for karakterer kontrollerer for fraværsdager (modell 3 og 4, tabell V.6). På samme måte som for søkerne høsten 2001, er det ikke fraværsdager som kan forklare forskjellen i sjansen til å få læreplass mellom søkere med ikke vestlig bakgrunn og etnisk norske læreplassøkere.

10.4.2 Studieretninger

Av læreplassøkerne 2002 var det søkere innenfor studieretningene elektrofag og trearbeidsfag som lå nærmest gjennomsnittet og som tjener som referansegruppe i analysen i tabell 10.2. Gjennomsnittsandelen med tilbud om læreplass var 80,5 prosent. Også for 2002-søkerne var det en fordel å søke læreplass innenfor kjemi/prosessfag, helse- og

²³ Dette kan innebære at vi de vi mangler karakteropplysninger for, består av forholdsvis flere søkere med svake karakterer blant søkerne med etnisk norsk bakgrunn enn blant søkerne med ikke-vestlig bakgrunn, men dette vil avhenge av karakterfordelingen for øvrig.

sosialfag og tekniske byggfag foruten i allmenne, økonomiske/administrative fag (der søkning om læreplass som nevnt i hovedsak gjelder kontorlag, butikklag, IKT driftslag osv., kurs som siden er flyttet til studieretningen salg og service). Også søkere innenfor byggfag hadde relativt lett for å få læreplass. Vanskeligst var det for læreplassøkere innenfor den nye studieretningen medier og kommunikasjon. Også dette året var det vanskeligere for søkere innenfor mekaniske fag enn for de fleste andre studieretninger. Denne forskjellen – i forhold til referansegruppen i analysen, som er elektrolag – blir imidlertid borte etter kontroll for karakterer.

10.4.3 Kjønn

Som for søkerne høsten 2001, var det en fordel også i 2002 å være gutt når det gjaldt sjansene for å få tilbud om læreplass. Forskjellene mellom gutter og jenter var endog høyere for dette kullet enn for kullet året før. Vi ser også her at jentene får mindre uttelling av sine karakterer enn gutter får; forskjellen mellom gutter og jenter økte etter kontroll for karakterer. Effekten av karakterer er også større for guttene, jf. vedleggstabell V.7.

10.4.4 Minoritetsbakgrunn

Det å ha ikke-vestlig bakgrunn har større negativ effekt for søkerne 2002 (2000-kullet) enn blant læreplassøkerne året før. Dette kan synes å stå i motstrid til resultatene i figur 10.1, men som nevnt foran, var det der ikke kontrollert for studieretning. Fordelingen av søkere etter studieretning endrer seg litt fra år til år, og det påvirker tallene for andelen som får tilbud om læreplass, siden det er så stor forskjell mellom studieretningene. Kontrollert for studieretning, er det altså større forskjeller mellom søkere med ikke-vestlig bakgrunn og majoritet høsten 2002 enn året før. *Den negative effekt av å ha ikke-vestlig bakgrunn for sjansene til å få læreplass reduseres noe etter kontroll for karakterer, men er fortsatt stor etter kontroll for karakterer.*

Et annet spesielt forhold er karakterer har en helt spesiell, og mye større betydning for søkerne med ikke-vestlige bakgrunn enn for søkerne med majoritetsbakgrunn. Dette skal vi komme tilbake til.

10.4.5 Alder

Blant dem som søkte læreplass høsten 2002, var det ikke lenger enn fordel å være ”eldre”. Ser vi på de enkelte aldersgrupper blant læreplassøkerne (som er registrert i VIGO Inntak) også dette året, slik vi foran gjorde for søkerne 2001, finner vi et nokså ulikt mønster i forhold til 2001-søkerne. I 2002 er det bare for aldersgruppene 23–24 år vi finner like høy andel med tilbud om læreplass som blant 18-åringene. Både aldersgruppene 19–22 år og aldersgruppene som var 25 år eller eldre, hadde lavere andel med tilbud om læreplass enn 18-åringene, slik at totalt var det 83 prosent av 18-åringene som fikk tilbud, mot bare 70 prosent av dem som var eldre enn 18 år.

Effekten av alder blir imidlertid borte etter kontroll for karakterer (jf. tabell V.6, modell 3).²⁴ Når effekten av alder endres etter kontroll for karakterer, kommer dette av at vi mister forholdsvis flere av eldre enn yngre søkere når vi utelater dem vi mangler karakteropplysninger for. Trolig hadde de svakere karakterer enn øvrige søkere. De eldre søkerne som vi har karakteropplysninger for, har noe svakere karaktersnitt enn de yngre. Kontrollert for karakterer har dermed de eldre søkerne ikke mindre sjanse til å få læreplass enn de yngre søkerne. Dette innebærer en viss forskjell fra resultatene for læreplassøkerne året før, det vil si for 1999-kullet som søkte læreplass 2001, på den måten at det i 2001 syntes å være en fordel å være eldre. I 2002 var det likevel ikke en ulempe å være eldre, gitt at karakternivået var det samme.

Ser vi resultatene for 2001 og 2002 under ett, tyder resultatene på en endring i forhold til resultatene for de første reformkullene, da det hadde vært en klar fordel å være blant de yngste, nemlig rettselev. I tiden *før* Reform 94 var gjennomsnittsalderen på lærlinger langt høyere enn hva vi så i årene etter reformen. Nå ser vi altså klare tendenser til at prioriteringen av de yngste læreplassøkerne ikke lenger er så fremtredende som den var de første årene etter innføringen av Reform 94.

En grunn kan muligens være at det i noen fag har vært få unge søkere og relativt mange "eldre" søkere. Disse kan ha fått tilbud om læreplass og trukket andelen med tilbud blant eldre søkere opp. Det kan også være andre årsaker, som bør studeres nærmere. Innenfor rammen av dette prosjektet har vi imidlertid ikke mulighet til å gå nærmere inn på dette.

²⁴ Effekten av alder er igjen tilbake når vi også inkluderer kontroll for fraværsdager i tillegg til karakterer, jf. tabell 10.2, men effekten av alder er liten og usikker, ved at den er statistisk signifikant bare på nivå $p < 0,1$.

Tabell 10.2 Faktorer som påvirker sannsynligheten for å få læreplass høsten 2002. Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	S. E.	B	S. E.	B	S. E.
Gutt	0,698	0,113	0,700	0,113	0,699	0,113
Gutt X ikke-vestlig bakgrunn			-0,166	0,410		
Vestlig bakgrunn	0,131	0,860	0,105	0,866	0,122	0,856
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,732	0,173	0,092	0,364	-2,968	0,834
Søkte i Oslo	-0,251	0,139	-0,047	0,162	-0,253	0,140
Søkte i Oslo X ikke-vestlig bakgrunn			-1,118	0,374		
Fødselsår ⁱⁱ	-0,035	0,020	-0,035	0,020	-0,036	0,020
Karaktersnitt VKI	0,695	0,047	0,693	0,047	0,674	0,048
Snitt VKI X ikke-vestlig bakgrunn					0,751	0,276
Allmenne, økon. Og admin. (salg og service)	0,687	0,199	0,670	0,199	0,676	0,199
Helse- og sosialfag	1,417	0,169	1,417	0,169	1,413	0,169
Medier og kommunikasjon	-1,127	0,294	-1,140	0,294	-1,113	0,294
Hotell- og næring	0,248	0,127	0,246	0,127	0,245	0,127
Naturbruk	0,371	0,230	0,387	0,230	0,366	0,230
Formgivningsfag	-0,049	0,165	-0,058	0,165	-0,056	0,164
Byggfag	0,568	0,118	0,573	0,118	0,567	0,118
Tekniske byggfag	1,074	0,210	1,085	0,211	1,080	0,210
Mekaniske fag	-0,032	0,103	0,005	0,105	-0,027	0,103
Mekaniske fag X ikke-vestlig bakgrunn			-0,760	0,413		
Kjemi- og prosessfag	1,580	0,382	1,549	0,380	1,604	0,387
Annet	5,672	3,319	5,662	3,327	5,703	3,315
Antall fraværsdager på VKI	-0,033	0,003	-0,033	0,003	-0,033	0,003
Konstant	68,400	40,060	68,832	40,187	70,515	40,232
-2 Log likelihood	6381,347		6367,948		6372,653	
Pseudo R ² ⁱⁱⁱ	0,100		0,101		0,101	
Tallet på observasjoner	8142		8142		8142	

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$). Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ Negativ verdi betyr at dess lavere alderen er (høyere tallverdi for fødselsår), jo mindre er sannsynligheten for å få læreplass. Positiv verdi betyr at jo lavere alderen er, jo høyere er sannsynligheten for å få læreplass.

ⁱⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

10.4.6 Å søke i Oslo gir spesielle utslag

Tidligere funn som gjaldt læreplassøkere 1997, viste at forskjellen i andelen som fikk tilbud om læreplass mellom minoritet og majoritet var størst i Oslo, men at forskjellen var avhengig av alder. Blant de yngste læreplassøkerne (rettssøkerne) var det stor forskjell mellom minoritet og majoritet i andel med tilbud både i Oslo og resten av landet, men

forskjellen var størst i Oslo. Blant de eldre søkerne var det bare i Oslo det var en forskjell mellom minoritet og majoritet, mens det i resten av landet ikke var noen forskjell (Støren 1998b). På bakgrunn av slike resultater, har vi lagt inn en kontroll for hvorvidt søkefylket var Oslo. Analysene av søkerne høsten 2001 (se omtale av tabell 10.1) viste at dette ikke hadde noen signifikant betydning dette året. Nå undersøker vi om det likevel kan ha betydning for søkerne 2002, og vi har også undersøkt om det er av spesiell betydning å være gutt med ikke-vestlig bakgrunn og å søke mekaniske fag og ha ikke-vestlig bakgrunn, i tillegg til at vi kontrollerer for alder og studieretning. For søkerne 2002 viser analysene i tabell 10.2, modell 3 følgende:

Det er en meget sterk negativ effekt av det å ha ikke-vestlig bakgrunn og å søke i Oslo i 2002. Interaksjonseffekten av det å søke mekaniske fag og ha ikke-vestlig bakgrunn viser også en tendens til at dette har en særegen negativ betydning for sjansene til å få læreplass. Fortegnet for koeffisienten for interaksjonseffekten av det å være gutt og ha ikke-vestlig bakgrunn viser at også det kan ha en negativ effekt, men denne interaksjonseffekten er ikke signifikant.

For å undersøke nærmere om det bare er i Oslo vi finne klare tendenser til sjanseulikhet mellom minoritet og majoritet når det gjelder tilgang på læreplasser, har vi også gjort separate analyser for dem som har søkt læreplass i Oslo og for dem som har søkt ellers i landet, se tabell 10.3. De separate analysene av Oslo-søkere og andre søkere bekrefter at *den negative effekten av det å ha ikke-vestlig bakgrunn er svært mye større i Oslo enn i resten av landet, selv om vi ser at den er sterk og signifikant også ellers i landet.*

Et annet spesielt funn er at i Oslo hadde det ingen betydning hvorvidt en var gutt eller jente. Ellers i landet hadde gutter best sjanse til å få læreplass. Det er viktig at vi her har kontrollert for studieretning, slik at det ikke er et eventuelt forskjellig søkemønster mellom Oslo-søkerne og søkere ellers i landet som forklarer forskjellen i resultater. I *den grad* det er (bevisst eller ubevisst) forskjellsbehandling som ligger bak de ulike sjansene til å få læreplass, kan en spissformulert si: I Oslo forskjellsbehandles ikke jenter i forhold til gutter, mens det synes å skje ellers i landet. Derimot kan resultatene tyde på at søkere med ikke-vestlig bakgrunn forskjellsbehandles i Oslo, mens denne tendensen er svakere i resten av landet enn i Oslo. Hva forklaringen bak disse resultatene kan være, bør studeres nærmere og er noe vi ønsker å komme tilbake til i senere studier.

Tabell 10.3 Faktorer som påvirker sannsynligheten for å få læreplass høsten 2002. Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Søkt læreplass i Oslo		Søkt læreplass ellers i landet	
	B	S.E.	B	S.E.
Gutt	-0,249	0,517	0,768	0,116
Vestlig bakgrunn	6,342	33,707	-0,139	0,911
Ikke-vestlig bakgrunn	-4,429	1,627	-2,348	1,056
Fødselsår	0,013	0,054	-0,039	0,022
Karaktersnitt VKI	0,335	0,229	0,700	0,049
Snitt VKI X ikke-vestlig bakgrunn	1,055	0,511	0,705	0,363
Allmenne, økonomiske og administrative fag	6,309	15,606	0,694	0,202
Helse- og sosialfag	-0,229	0,643	1,569	0,177
Medier og kommunikasjon	-2,225	0,848	-0,973	0,316
Hotell og næring	-0,315	0,571	0,298	0,131
Naturbruk			0,451	0,231
Formgivningsfag	-1,428	0,690	0,039	0,171
Byggfag	-1,254	0,479	0,701	0,123
Tekniske byggfag	0,745	0,829	1,130	0,219
Mekaniske fag	-1,170	0,474	0,048	0,106
Kjemi- og prosessfag	6,010	29,054	1,599	0,384
Annet			5,748	3,319
Antall fraværsdager på VKI	-0,045	0,015	-0,033	0,004
Konstant	-24,193	107,492	75,250	43,338
-2 Log likelihood		358,601		5966,965
Pseudo R ² ⁱⁱ		0,209		0,098
Tallet på observasjoner		408		7734

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$). Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

10.5 En særegen betydning av karakterer for minoritetslevne

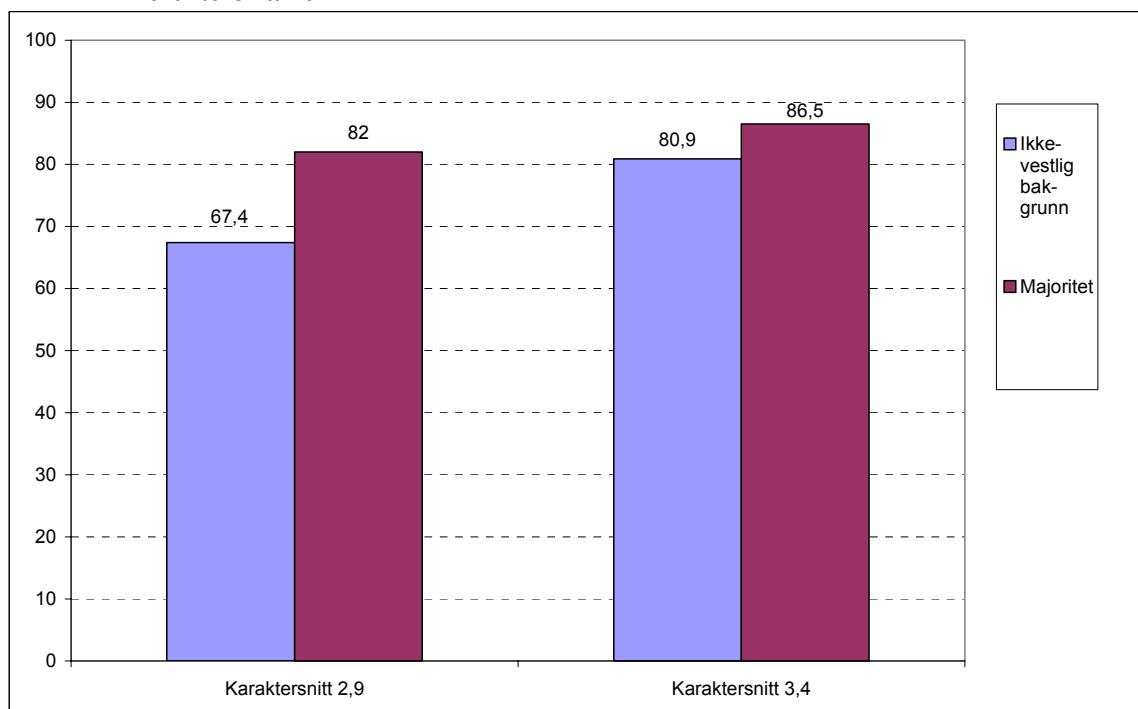
Analysene i tabellene 10.2 og 10.3 har også som formål å undersøke om det var en spesiell effekt av karakterer for læreplassøkere med minoritetsbakgrunn. I modell 4 i tabell 10.2 ser vi resultatet for landet som helhet, i tabell 10.3 for Oslo og resten av landet separat. Disse analysene er også utført for å undersøke nærmere funn fra undersøkelsene av de første reformkullene. Disse tydet på minoritetslevne måtte opp på et høyere karaktersnitt enn majoritetslevne for å få samme uttelling med hensyn til tilbud om læreplass, og at søkere fra minoritetsgruppen med dårlige karakterer kom dårligere ut enn søkere fra majoritetsgruppen med dårlige karakter. Videre tydet resultatene på at dette spesielt gjaldt søkere i Oslo (Lødding 1997, 1998) og endog spesielt for enkelte østlige bydeler i Oslo (Støren 1998b).

Resultatet for analysen av læreplassøkerne 2002 er klart. VKI-karakterene har stor betydning for begge grupper, men har nærmest "dobbel" så stor betydning for søkerne med ikke-vestlig bakgrunn som for majoritetsgruppen. Interaksjonseffekten av karakterer og det

å ha ikke-vestlig bakgrunn er mye større for søkerne 2002 enn det vi fant for søkerne 2001. Den er også spesielt stor i Oslo, jf. tabell 10.3.

Resultatene innebærer blant annet at innenfor minoritetsgruppen er forskjellen i sjansen til å få læreplass mye større mellom dem som får gode og dem som får dårlige karakterer, enn den tilsvarende forskjellen er for dem som tilhører majoritetsgruppen. Dette innebærer også at det er på de *laveste karaktersnittene det er minst sjanselikhhet mellom minoritet og majoritet* når det gjelder tilbud om læreplass. Dette illustreres i figur 10.3.

Figur 10.3 Estimert prosentandel med tilbud om læreplass blant majoritet og minoritet, etter karaktersnitt fra VKI.

Estimatene i figur 10.3 viser at forskjellen mellom en læreplassøker med etnisk norsk bakgrunn og en med ikke-vestlig bakgrunn der begge har karaktersnittet 2,9, er på nær 15 prosentpoeng for en person fra referansegruppen (82 mot vel 67 prosent), som her er en gutt som har søkt hotell- og næringsmiddelfag, utenfor Oslo, er 18 år og har hatt sju fraværsdager på VKI. Forskjellen mellom minoritet og majoritet hvis karaktersnittet er 3,4, er langt mindre, nemlig nær 6 prosentpoeng.

10.6 Læreplasser og progresjon

Nedenfor skal vi drøfte hvorvidt det er den reduserte sjansen blant læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn som forklarer at yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn har svakere progresjon enn etnisk norske yrkesfagelever. Resultatene for yrkesfagelever fra henholdsvis 1999- og 2000 kullet når det gjelder progresjon i (se kapittel 7 og kapittel 9)

og resultatene i dette kapitlet når det gjelder tilgangen til læreplasser for de samme kullene, er nemlig ikke umiddelbart entydige.

Når det gjelder progresjonen, fant vi at i 1999-kullet hadde yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn bedre progresjon enn majoriteten av yrkesfagelevne når det var kontrollert for karakterer (jf. tabell 9.2). I dette kapitlet har vi sett at det var minst sjanse til å få læreplass for de ikke-vestlige søkerne, men det var en liten og usikker forskjell mellom etnisk norske læreplassøkere og søkere med ikke-vestlig bakgrunn for dette kullet (1999-kullet, jf. tabell 10.1). Her var det også kontrollert for karakterer. Dette *kan* tyde på at spesielle problemer med læreplass ikke er grunnen til svak progresjon når vi ser på gjennomsnittstallet for yrkesfagelever med ikke-vestlige bakgrunn fra dette kullet. Der var forskjellen i andelen med optimal progresjon mellom de yngste elevene nær 44 prosent (ikke-vestlige elever) mot vel 56 prosent (etnisk norske elever, jf. figur 7. 6). Snarere kan resultatene tyde på at det var svake karakterer og eventuelle andre forhold som lå til grunn for den svake progresjonen, i og med at resultatene når det gjelder progresjonen endrer seg mye etter kontroll for karakterer, jf. tabell 9.2. Et spørsmål er imidlertid hvordan eventuelle forskjeller i progresjonen blant dem som *ikke* søkte læreplass, spiller inn. Dette skal vi komme nærmere inn på nedenfor. Først skal vi også se også på 2000-kullet; på forholdet mellom resultatene for analysene av progresjonen i kapittel 9 og analysene av tilgang til læreplass i dette kapitlet.

I 2000-kullet var det signifikant svakere progresjon blant yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn enn blant etnisk norske elever før det ble kontrollert for karakterer, men ikke etter at det ble kontrollert for karakterer (jf. tabell 9.4). Da var det ingen forskjell i progresjonen mellom etnisk norske yrkesfagelever og elever med ikke-vestlig bakgrunn. Samtidig har vi funnet at læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn fra dette kullet som søkte læreplass høsten 2002, hadde signifikant lavere sjanse til å få læreplass enn etnisk norske søkere. Dette har likevel ikke ført til at vi finner forskjell i progresjonen i dette kullet mellom etnisk norske elever og elever med ikke-vestlig bakgrunn, når vi kontrollerer for karakterer. Hvordan kan dette henge sammen?

Forklaringen henger dels sammen med at læreplassøkerne utgjør bare en del av yrkesfagelevne, og en mindre blant elever med ikke-vestlig bakgrunn enn blant etnisk norske elever. Deres innflytelse på totalandelen blant yrkesfagelever med optimal progresjon er derfor noe begrenset. Viktigere er det likevel at nettopp blant dem som *ikke* søkte læreplass, kan progresjonen blant elever med ikke-vestlig bakgrunn være bedre enn blant etnisk norske elever. Vi skal gi eksempler nedenfor, men vi må først gi litt bakgrunnsinformasjon om yrkesfagelever som ikke søkte læreplass versus de som søker læreplass.

De som søker læreplass tredje opplæringsåret, har generelt bedre progresjon enn de som ikke søker læreplass. Disse læreplassøkerne er nemlig ikke forsinket i opplæringsløpet, og de aller fleste av dem får også tilbud om læreplass (se figur 10.1).

Det er mange grunner til at en yrkesfagelev ikke søker læreplass tredje opplæringsåret, og de som ikke gjør det, er en svært heterogen gruppe som består både av svært skolemotiverte og til dels ikke skolemotiverte elever:

- Det kan være uaktuelt å søke læreplass fordi en har valgt en skolebasert yrkesutdanning (for eksempel hjelpepleier)
- Det kurset en søker på VKII-nivå, kan være et kurs som gir studiekompetanse (for eksempel innenfor formgivningsfag, medier og kommunikasjon eller naturbruk).
- En søker allmennfaglig påbygging
- En er forsinket i opplæringsløpet etter omvalg eller venteår, og søker derfor VKI i stedet for læreplass (evt. i stedet for VKII)
- En har valgt å ta et venteår, og vil for eksempel arbeide et år før en søker læreplass
- Opplæringsløpet er avbrutt.

Gitt at de har fulgt et rettlinjert opplæringsløp, vil de tre første gruppene som er nevnt over, medvirke til at de som ikke søker læreplass, har god progresjon. De tre siste gruppene vil medvirke til at de som ikke søker læreplass, har svak progresjon.

Tabell 10.4 viser hvordan de nevnte gruppene fordeler seg tredje opplæringsår. Vi ser her bare på elever som startet i yrkesfaglige grunnkurs, og som *ikke* søkte læreplass tredje opplæringsår.

Tabell 10.4 Elever som hadde startet i yrkesfaglig grunnkurs og som ikke søkte læreplass tredje opplæringsår, etter søkeaktivitet tredje opplæringsår. Prosent

	Var ikke registrert som søker i vgo (venteår eller avbrutt opplæringsløp)	Søkte grunnkurs (repetisjon eller hatt venteår)	Søkte VKI (repetisjon eller hatt venteår)	Søkte VKII ⁱ⁾	Søkte allmennfaglig påbygging ⁱ⁾	Søkte annet ⁱ⁾
1999-kullet						
Av alle (N=23242)	35,3	8,2	20,8	23,3	12,0	0,4
Av 18-åringer 2001 (N=14691)	20,7	8,4	24,5	29,6	16,4	0,4
2000-kullet						
Av alle (N=22100)	31,7	8,7	21,5	24,5	13,2	0,3
Av 18-åringer 2002 (N=14374)	19,0	8,2	24,7	30,7	17,2	0,2

i) Disse søkerne har optimal progresjon hvis de får tilbud om plass og tar i mot tilbudt plass, noe langt fra alle gjør.

Av 18 år gamle yrkesfagelever som ikke søker læreplass tredje opplæringsår, utgjør de som er forsinket, har et ventear eller eventuelt har avbrutt opplæringsløpet, samlet en noe større andel (53,6 og 51,9 prosent av henholdsvis 1999- og 2000-kullet) enn andelen som søker VKII/allmennfaglig påbygging. De sistnevnte utgjør dermed noe mindre enn halvparten. Mange av dem som er forsinket eller har et ventear, må vi regne med kommer tilbake som læreplassøkere (eventuelt som VKII-søkere) et senere skoleår.

Nedenfor presenterer vi noen beregninger når det gjelder andelen som hadde optimal progresjon *blant yrkesfagelever som ikke hadde søkt læreplass*. Dette kan sies å være en kunstig gruppe; når vi ser bort fra de som søker læreplass tredje opplæringsår, ser vi bort fra en elevgruppe som hadde god progresjon i disse kullene. Med disse forbeholdene har vi gjort beregninger basert på analyser som er gjengitt i vedleggstabell V.8 og V.9, og resultatet av beregningene er presentert i tabell 10.5.

Blant yrkesfagelever som ikke hadde søkt læreplass, hadde elever med ikke-vestlig bakgrunn langt bedre progresjon enn elever med etnisk norsk bakgrunn etter kontroll for karakterer (jf. tabell V.8 og 10.5). Det er dette som forklarer at blant yrkesfagelevne fra 1999-kullet var det elever med ikke-vestlig bakgrunn som hadde best progresjon når det var kontrollert for karakterer, og at de hadde det til tross for at de hadde enn svakt mindre sjanse enn etnisk norske til å få læreplass.

På liknende vis: Blant de av 2000-kullet som ikke søkte læreplass, var det også flere med god progresjon blant elever med ikke-vestlig bakgrunn (etter kontroll for karakterer) enn blant elever med etnisk norsk bakgrunn, selv om forskjellen her ikke var så stor som for 1999-kullet. Imidlertid var det, som vi har sett, svært mange læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn som ikke fikk læreplass i dette kullet, slik at når læreplassøkere ses sammen med dem som ikke søkte læreplass, får vi det resultatet som vi så i kapittel 9 (jf. tabell 9.4), om at det ikke er noen signifikant forskjell i progresjonen (etter kontroll for karakterer m.v.) mellom yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske yrkesfagelever.

Både resultatene for 1999-kullet og 2000-kullet tyder (igjen) på en spesielt sterk motivasjon blant elevene med ikke-vestlig bakgrunn. Hadde læreplassøkerne med ikke-vestlig bakgrunn fra 2000-kullet hatt samme sjanse til å få læreplass som etnisk norske søkere, ville elevene med ikke-vestlig bakgrunn kommet ut med best progresjon, også i dette kullet.

Dette innebærer også at problemet med å få læreplass *er* en viktig del av årsakene til svak progresjon yrkesfagelever med ikke-vestlige bakgrunn.

Tabell 10.5 Yrkesfagelever som ikke har søkt læreplass. Estimert prosentandel med optimal progresjon (N, se tabell V.8 og V.9)

	Majoritet	Ikke-vestlig bakgrunn
Hadde startet i grunnkurs i 1999	38,4	64,9
Hadde startet i grunnkurs i 2000	38,4	49,3

Tabell 10.5 er basert på beregninger ut fra separate analyser av majoritets elever²⁵ og elever med ikke-vestlig, jf. tabell V.8 og V.9, og viser estimert *prosentandel som hadde optimal progresjon blant yrkesfagelever som var gutter, som ikke hadde søkt læreplass tredje opplæringsår og som var 18 år dette året, med en gjennomsnittskarakter fra grunnkurs på 3,4, og som hadde fått innfridd førsteønsket ved start i grunnkurs*. Tabellen viser at *gitt slike forutsetninger*, er progresjonen blant ikke-vestlige elever bedre enn blant etnisk norske elever. Det er samtidig viktig å være oppmerksom på at forutsetningene for beregningene i tabell 10.5 gir en høyere andel for ikke-vestlige elever enn om vi hadde sett på gjennomsnittet for alle yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn, fordi deres karaktersnitt ligger lavere enn 3,4. Det er også slik at forutsetningen ”har fått førsteønsket innfridd” slår særlig positivt ut på progresjonen ut for elever med ikke-vestlig bakgrunn fra 1999-kullet, jf. tabell V.8. Det er spesielt stor forskjell i progresjonen mellom elever som ikke hadde fått førsteønsket sitt innfridd ved start i grunnkurs og dem som hadde fått det, blant yrkesfagelever med ikke-vestlig bakgrunn fra 1999-kullet. Det kan legges til at i elevgruppen som ikke hadde fått førsteønsket innfridd, er progresjonen spesielt svak, både i 1999- og 2000-kullet, og både blant etnisk norske yrkesfagelever og elever med ikke-vestlig bakgrunn, og altså særlig svak blant yrkesfagelever fra 1999-kullet med ikke-vestlig bakgrunn. Dermed blir estimert andel med optimal progresjon blant elever med ikke-vestlig bakgrunn fra 1999-kullet i tabell 10.5 spesielt høy (65 prosent), siden andelen er beregnet for dem som hadde fått førsteønsket innfridd (og med et karaktersnitt på 3,4).²⁶

10.7 Oppsummering

Søkere med ikke-vestlig bakgrunn har mindre sjanser når det gjelder å få tilbud om læreplass enn søkere fra majoritetsgruppen. Vi finner også klare forskjeller mellom gutter og jenter, i guttenes favør. Disse forskjellene er til stede etter kontroll for karakterer og fraværsdager.

Forskjellene mellom læreplassøkere med ikke-vestlig bakgrunn og etnisk norske søkere er størst i Oslo. I Oslo er det derimot ingen forskjeller mellom gutter og jenter, mens vi finner slike forskjeller ellers i landet.

²⁵ Her inngår elever med vestlig bakgrunn. Siden disse er så få, er det ikke gjort separate analyser for denne gruppen.

²⁶ Samtidig er andelen av disse yrkesfagelevne som ikke hadde fått førsteønsket innfridd like stor blant etniske norske elever og elever med ikke-vestlig bakgrunn, nemlig vel 13 prosent.

Karakterene har stor betydning for hvorvidt en får tilbud om læreplass, og de har en særlig stor betydning for læreplassøkere med minoritetsbakgrunn. Dette innebærer også at det er blant søkere med svakest karakterer at det er størst forskjell mellom søkere med minoritetsbakgrunn og etnisk norske læreplassøkere.

Problemer med å få læreplass forklarer en del av den svake progresjonen på yrkesfag blant elever med ikke-vestlig bakgrunn. De av elevene med ikke-vestlig bakgrunn som ikke søker læreplass, har bedre progresjon enn etnisk norske elever som ikke søker læreplass. Problemer med å få læreplass trekker dermed andelen med optimal progresjon ned.

Referanser

- Arnesen, C. Å. (2003): *Grunnskolekarakterer våren 2003*. NIFU skriftserie nr. 32/2003. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Bakken, A. (2003): *Minoritetsspråklig ungdom i skolen. Reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet?* Rapport 15/03. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Bourdieu, P. (1985): 'The forms of capital'. I Richardson, JG (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*.
- Børte, K. (2003): *Voksne søkere til videregående opplæring høsten 2002*. NIFU U-notat nr. 3/2003. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Coleman, JS (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, Supplement, (94): 95–121.
- Dryler, H. (1998): Parental role models, gender and educational choice. *British Journal of Sociology*, 49 (3): 375–398.
- Edwardsen, R., S. Skjersli, B. Szanday, L. A. Støren og P. O. Aamodt (1998): *På oppløpssida. Evaluering av Reform 94: Underveisrapport 1997*. Rapport 3/98. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Grøgaard, J. B., T. Midtsundstad & M. Egge (1999): *Følge opp eller forfølge? Evaluering av Oppfølgingstjenesten i Reform 94*. Fafo-rapport 263. Oslo: Fafo.
- Grøgaard, J. B., E. Markussen og N. Sandberg (2002): *Seks år etter. Om kompetanseoppnåelse fra videregående opplæring og overgang til arbeid og høyere utdanning for det første Reform 94-kullet*. Rapport 3/2002. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Hansen, M. N. (1993): Kjønnss segregering i høyere utdanning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 34: 3–29.
- Krange, O. & A. Bakken (1998): Innvandrerungdoms skoleprestasjoner – tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39:381–410.
- Lauglo, J. (2001): 'Social capital Trumping Class and Cultural capital? Engagement with school among immigrants youth.' In Baron, S., Field, J. & T. Schuller (red): *Social Capital: Critical Perspectives*. Oxford University Press.
- Lie, B. (2002): *Innvandring og innvandrere 2002*. Statistiske analyser nr. 50. Oslo–Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Læringscenteret (2003a): <http://www.ls.no/stati/Sok/sok.asp>.
- Læringscenteret (2003b): <http://www.ls.no/stati/inn1/Inn1.asp>.
- Lødding, B. (1997): "For ellers får jeg ikke jobb etterpå..." *Søking, opptak og progresjon i videregående opplæring blant tospråklig ungdommer og voksne etter Reform 94. Underveisrapport høsten 1996*. Rapport 2/97. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Lødding, B. (1998): *Gjennom videregående opplæring? Evaluering av Reform 94: Sluttrapport fra prosjektet Etniske minoriteter*. Rapport 19/98. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Lødding, B. (2001): "Norske får liksom førsterett". *Om tilgang til opplæring i bedrift for ungdom med innvandrerbakgrunn i Oslo og Akershus*. Rapport 1/2001. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).

- Lødding, B. (2003a): *Ut fra videregående. Integrasjon i arbeid og utdanning blant minoritetsungdom i det første Reform 94-kullet*. Rapport 1/2003. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Lødding, B. (2003b): *Frafall og norsk som andrespråk blant minoritets elever i overgangen fra 10. klasse til videregående skoleopplæring*. NIFU skriftserie nr. 29/03. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Löfgren, H. (1991): *Elever med annet hemspråk än svenska*. Pedagogisk orientering och debatt. Malmö: Lärarahögskolan i Malmö – Lunds universitet.
- Markussen, E. (2000): *Særskilt tilrettelagt opplæring i videregående – hjelper det? Om segregering, inkludering og kompetanseoppnåelse i det første Reform 94-kullet*. Fafo-rapport 341. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Markussen, E. (2003): *Valg og bortvalg. Om valg av studieretning i og bortvalg av videregående opplæring blant 16-åringer i 2002. Første delrapport i prosjektet Bortvalg og kompetanse*. NIFU skriftserie nr. 5/2003. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Michelsen, S., H. Høst & J- P. Gitlesen (1999): 'Opplæring i bedrift etter Reform 94 – nye krav og utfordringer for fagopplæringen.' I Kvalsund, R., T. Deichman-Sørensen & P. O. Aamodt (red.): *Videregående opplæring – ved en skilleveg?* Tano–Achehoug.
- Nielsen, J. C. (1997): *Tosprogede elevers dansk-kunnskaber på folkeskolens ældste klassetrinn*. Danmarks Pedagogiske Institut.
- OECD (2001): *The Well-being of Nations. The role of human and social capital*. OECD: Centre for Educational Research and Innovation.
- Olsen, O. J., E. C. Arnesen, L. O. Seljestad & O. Skarpenes (1998): *Fagopplæring i omforming. Evaluering av Reform 94. Sluttrapport*. AHS serie B 1998-4. Bergen: Gruppe for flerfaglig arbeidslivsforskning, Universitet i Bergen
- Olsen, O. E. & L- O- Seljestad (1999): 'Opplæring i bedrift etter Reform 94 – nye krav og utfordringer for fagopplæringen'. I Kvalsund, R., T. Deichman-Sørensen & P. O. Aamodt (red.): *Videregående opplæring – ved en skilleveg?* Tano–Achehoug.
- Opheim, V. & L. A. Støren (2001): *Innvandrerungdom og majoritetsungdom gjennom videregående til høyere utdanning. Utdanningsforløp, utdanningsaspirasjoner og realiserte utdanningsvalg*, Rapport 7/2001. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Portes, A. (1998): Social Capital: Its Origin and Applications in Modern Sociology. *Annual Reviews Sociology*, (24):1–24.
- Roscigno, V. J. & J.W. Ainsworth-Darnell (1999): Race, Cultural Capital, and Educational Inequalities and Achievement Returns. *Sociology of Education*, (72):158–178.
- Sandberg, N. & N. Vibe (1995): *Alle kan ikke bli frisører. Søkning og opptak til videregående opplæring. Evaluering av Reform '94: Underveissrapport våren 1995*. Oslo: Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning.
- Skjersli, S. & P. O. Aamodt (1997): 'Effekter av Reform 94 på sosiale skjevheter i valg mellom allmennfag og yrkesfag'. I B. Lødding & K. Tornes (red.): *Idealer og paradokser – aspekter ved gjennomføringen av Reform 94*. Oslo: Tano–Aschehoug.
- Skjersli, S. (2002): *Voksne i videregående opplæring*. Et forprosjektnotat fra NIFU november 2002. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Statistisk sentralbyrå (2000): *Barn og unge – med innvandrerbakgrunn*. Aktuell statistikk, mars 2000. Oslo–Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå

- Statistisk sentralbyrå (2002): *Videregående opplæring. Nøkkeltall 2001. Aktuell utdanningsstatistikk 9/2001* (utgitt 1. mars 2002). Oslo–Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå
- Statistisk sentralbyrå (2003a): <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef>.
- Statistisk sentralbyrå (2003b): <http://www.ssb.no/aku/arkiv>.
- St. meld. nr. 22 (1996–97): *Om lærlings situasjonen*.
- St. meld. nr. 32 (1998–99): *Videregående opplæring*.
- Støren, L. A. (1998a): *Elever på ulike typer økonomisk/administrative kurs etter Reform 94*. Notat til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 29.09.1998.
- Støren, L. A. (1998b): *Lærlings situasjonen i Oslo. Kartlegging av behov for lærlinger i Oslo kommunes bydeler, etater og virksomheter*. Rapport 8/98. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Støren, L. A. (2000): *Yrkesfag eller allmennfag? Om stabilitet og endring i de unges valg, og bakgrunner for utdanningsvalg*. NIFU skriftserie 8/2001. Oslo: Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Støren, L. A. (2002): Minoritetselever i videregående opplæring: En økende andel fullfører, men utfordringene er fortsatt store. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 2 (2):109–117.
- Støren, L. A. & C. Å. Arnesen (2003): 'Et kjønnsdelt utdanningsystem.' I Raabe, M. (red.) *Utdanning 2003 - ressurser, rekruttering og resultater*. Statistiske analyser nr. 60. Oslo–Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Støren, L. A. & N. Sandberg (2001): *Gjennomstrømning i videregående opplæring 1994–1999. Videreføring av evalueringen av Reform 94*. NIFU skriftserie nr. 8/2001. Oslo: Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Støren, L. A., S. Skjersli og P. O. Aamodt (1998): *I mål? Evaluering av Reform 94: Sluttrapport fra NIFUs hovedprosjekt*. Rapport 18/98. Oslo: Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Støren, L. A. og S. Skjersli (1999): 'Gjennomføring av videregående opplæring – sett i lys av retten til opplæring.' I Kvalsund, R., T. Deichman-Sørensen & P. O. Aamodt (red.): *Videregående opplæring – ved en skilleveg?* Tano–Achehoug.
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2003): <http://balder.dep.no/ufd/norsk/satsingsomraade/kompetansereform/045031-990023/index-dok000-b-n-a.html>.
- Vibe, N. (1996): *Status for inntaket 1995–96*. Notat til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 19. august 1996. Upublisert notat, Oslo: Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).
- Vibe, N., R. Edvardsen & N. Sandberg (1997): *Etter halvgått løp. Rekruttering og gjennomstrømning i videregående opplæring etter Reform 94. Evaluering av Reform 94: Underveistrapport høsten 1996*. Rapport 1/97. Oslo: Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU).

Vedlegg

Tabellene V.1, V.2, V.3a og V.3.b er basert på en analyse av data fra en spørreskjemaundersøkelse NIFU gjennomførte høsten 2000. Undersøkelsen er nærmere beskrevet i Grøgard mfl. (2002), og i Støren og Arnesen (2003). Tabellene gjelder som referanse til Støren og Arnesen (2003) og kapittel 5, avsnitt 5.4 i foreliggende publikasjon.

Tabell V.1 *Kvinner. Sannsynlighet for å velge manns- eller kvinnedominert eller nøytral utdanning. Videregående eller høyere utdanning. Multinomisk logistisk regresjonⁱ*

	Valg av videregående opplæring. (Er ikke i høyere utdanning.)				Valg av høyere utdanning			
	Nøytral utdanning		Mannsdominert utdann.		Nøytral utdanning		Mannsdominert utdann.	
	vs. Kvinnedominert utdanning		vs. Kvinnedominert utdanning		vs. Kvinnedominert utdanning		vs. Kvinnedominert utdanning	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Modell 1								
Konstant	-5,031	36,585	34,454	59,666	370,277	143,420	-157,874	248,569
Fødselsår	0,002	0,019	-0,019	0,030	-0,188	0,073	0,080	0,126
Sørlandet og Telemark	-0,193	0,285	0,977	0,515	-0,020	0,394	-1,100	0,808
Vestlandet	0,165	0,185	0,624	0,390	-0,102	0,266	0,361	0,388
Trøndelag	0,292	0,249	0,920	0,472	-0,431	0,353	-1,435	0,766
Nord-Norge	0,049	0,229	0,062	0,560	-0,943	0,393	-0,347	0,535
Mor har høy utdanning	1,030	0,246	0,246	0,656	-0,338	0,263	0,926	0,405
Far har høy utdanning	0,369	0,221	-0,490	0,587	1,085	0,274	-0,140	0,405
Mor har teknisk yrke	-1,137	0,750	0,939	0,747	0,180	0,621	-1,725	1,471
Far har teknisk yrke	-0,297	0,179	-0,049	0,346	-0,297	0,324	-0,372	0,432
Mor har 'mykt' yrke	0,108	0,172	-0,426	0,385	0,358	0,264	-0,842	0,443
Far har 'mykt yrke'	-0,363	0,331	0,036	0,701	-0,347	0,418	-0,663	0,579
Mor samf./øk-adm./juss	0,631	0,417	-0,516	1,256	1,283	0,547	2,067	0,651
Far samf./øk-adm./juss	0,066	0,352	0,170	0,727	0,00	0,416	-1,128	0,641
Mor ledende jobb (ell.)	0,119	0,401	-1,200	1,433	0,212	0,493	0,199	0,670
Far ledende jobb (ellers)	-0,368	0,269	-0,851	0,774	-0,519	0,372	-1,604	0,623
Mor var yrkesaktiv (respondenten 15 år)	0,223	0,183	0,243	0,364	0,290	0,346	0,792	0,551
Norsk karakterer					0,096	0,166	0,221	0,243
Engelsk karakterer					-0,172	0,155	-0,152	0,237
Matte-karakterer					0,221	0,113	0,269	0,182
Samfunnslærekarakterer					0,239	0,174	-0,743	0,255
-2 log likelihood		974,446				844,061		
Pseudo R ² ⁱⁱ		7,9%				21,8%		
Modell 2								
Alle uavhengige variable unntatt karakterer						Inkludert		
Relative fortrinn i matematikk		Ikke relevant			0,700	0,477	1,164	0,734
-2 log likelihood						859,335		
Pseudo R ²						18,6%		
N ⁱⁱⁱ		859				390		

ⁱ Når koeffisienten er uthevet og ikke i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p < 0,05$. Når koeffisienter er uthevet og i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p > 0,05$ og $< 0,1$.

ⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

ⁱⁱⁱ Tallet på observasjoner (N) er uveid. Resultatene er ellers basert på et veid materiale, siden utvalget var stratifisert.

Tabell V.2 *Menn. Sannsynlighet for å velge manns- eller kvinnedominert eller nøytral utdanning. Videregående eller høyere utdanning. Multinomisk logistisk regresjon*

	Valg av videregående opplæring. (Er ikke i høyere utdanning.)				Valg av høyere utdanning			
	Nøytral utdanning vs. Kvinnedominert utdanning		Mannsdominert utdann. vs. Kvinnedominert utdanning		Nøytral utdanning vs. Kvinnedominert utdanning		Mannsdominert utdann. vs. Kvinnedominert utdanning	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Modell 1								
Konstant	145,586	100,722	13,942	102,012	-764,138	354,827	-264,982	218,509
Fødselsår	-0,073	0,051	-0,006	0,052	0,387	0,179	0,135	0,111
Sørlandet og Telemark	0,460	0,758	1,515	0,730	-0,217	0,621	-0,572	0,658
Vestlandet	0,288	0,393	0,675	0,385	1,542	0,678	1,406	0,679
Trøndelag	-0,208	0,462	-0,321	0,454	2,938	1,637	2,803	1,654
Nord-Norge	-0,115	0,482	0,179	0,468	0,308	1,050	0,421	1,023
Mor har høy utdanning	-0,089	0,454	-0,261	0,451	0,306	0,667	0,737	0,675
Far har høy utdanning	0,336	0,402	-0,536	0,400	-1,191	0,576	-1,643	0,583
Mor har teknisk yrke	0,155	1,503	0,642	1,446	2,777	1,702	1,908	1,728
Far har teknisk yrke	-0,340	0,380	-0,398	0,367	-1,644	0,835	-1,673	0,824
Mor har 'mykt' yrke	0,033	0,387	-0,202	0,377	2,387	0,705	1,692	0,708
Far har 'mykt yrke'	-0,713	0,557	-1,249	0,560	-3,188	0,983	-3,538	0,984
Mor samf./øk-adm./juss	-0,695	0,546	-1,166	0,529	4,532	2,368	4,247	2,353
Far samf./øk-adm./juss	1,144	1,198	1,137	1,191	-1,428	0,924	-2,442	0,957
Mor ledende jobb (ell.)	0,303	0,721	-0,234	0,725	-0,830	0,967	0,660	0,887
Far ledende jobb (ellers)	-0,632	0,490	-0,824	0,479	-0,149	0,869	-0,605	0,860
Mor var yrkesaktiv (respondenten 15 år)	1,083	0,356	0,954	0,340	-1,431	0,675	-0,490	0,698
Norsk karakterer					-0,072	0,320	-0,212	0,319
Engelsk karakterer					-0,575	0,346	-0,707	0,352
Matte-karakterer					0,338	0,237	0,841	0,245
Samfunnslærekarakterer					0,922	0,361	0,222	0,353
-2 log likelihood		985,962				599,034		
Pseudo R ² ⁱ		11,3%				0,331		
Modell 2								
Alle uavhengige variable unntatt karakterer						Inkludert		
Relative fortrinn i matematikk		Ikke relevant			1,707	0,964	3,620	0,999
-2 log likelihood						612,342		
Pseudo R ² ⁱ						29,9%		
N		1169				296		

Når koeffisienten er uthevet og ikke i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p < 0,05$. Når koeffisienter er uthevet og i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p > 0,05$ og $< 0,1$. Tallet på observasjoner (N) er uveid. Resultatene er ellers basert på et veid materiale, siden utvalget var stratifisert.

ⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

Tabell V.3.a Sannsynlighet for å velge manns- eller kvinnedominert eller nøytral utdanning. Videregående eller høyere utdanning. Menn og kvinner. Multinomisk logistisk regresjon

	Valg av videregående opplæring. (Er ikke i høyere utdanning.)				Valg av høyere utdanning			
	Nøytral utdanning vs. Kvinnedominert utdanning		Mansdominert utdann. vs. Kvinnedominert utdanning		Nøytral utdanning vs. Kvinnedominert utdanning		Mansdominert utdann. vs. Kvinnedominert utdanning	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Konstant	34,412	31,246	-51,773	42,313	-66,390	77,745	-98,729	85,163
Kvinne	-1,890	0,169	-4,644	0,213	-1,544	0,206	-2,848	0,239
Fødselsår	-0,017	0,016	0,027	0,021	0,034	0,039	0,051	0,043
Sørlandet og Telemark	-0,135	0,256	1,011	0,305	-0,512	0,301	-0,914	0,394
Vestlandet	0,142	0,163	0,577	0,203	-0,059	0,217	0,137	0,260
Trøndelag	0,245	0,216	0,273	0,273	-0,255	0,300	-0,767	0,410
Nord-Norge	0,019	0,203	0,267	0,256	-0,896	0,309	-0,514	0,367
Begge foreldre har høy utdanning	1,117	0,275	-0,190	0,344	0,440	0,257	0,297	0,320
Bare mor har høy utdanning	0,757	0,287	0,745	0,356	-0,041	0,391	0,903	0,423
Bare far har høy utdanning	0,349	0,219	-0,358	0,271	0,645	0,244	0,128	0,309
Mor har teknisk yrke	-0,662	0,550	0,374	0,606	0,725	0,517	-0,249	0,698
Far har teknisk yrke	-0,268	0,158	-0,275	0,193	-0,624	0,261	-0,554	0,301
Mor har 'mykt' yrke	0,101	0,153	-0,194	0,193	0,514	0,215	-0,255	0,274
Far har 'mykt yrke'	-0,348	0,284	-0,739	0,362	-0,731	0,338	-1,048	0,414
Mor samf./øk-adm./juss	0,131	0,340	-0,551	0,411	1,805	0,485	2,122	0,523
Far samf./øk-adm./juss	0,210	0,320	0,273	0,398	-0,672	0,333	-1,489	0,435
Mor ledende jobb (ell.)	0,091	0,343	-0,484	0,425	0,214	0,403	0,858	0,436
Far ledende jobb (ellers)	-0,456	0,232	-0,666	0,292	-0,563	0,296	-0,964	0,354
Mor var yrkesaktiv da respondenten var 15 år	0,381	0,161	0,336	0,200	-0,089	0,252	0,515	0,310
-2 log likelihood	1994,42				1297,56			
Pseudo R ² ⁱ	0,491				0,279			
N	2028				718			

Når koeffisienten er uthevet og ikke i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p < 0,05$. Når koeffisienter er uthevet og i kursiv, er variabelen signifikant på nivå $p > 0,05$ og $< 0,1$. Tallet på observasjoner (N) er uveid. Resultatene er ellers basert på et veid materiale, siden utvalget var stratifisert.

ⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

Tabell V.3.b Effekt av kjønn i ulike modeller som kontrollerer for foreldres yrke, utdanning og karakterer. Raden med uthevet skrift, gjelder en analyse etter den modellen som er gjengitt i tabell V.3.a.

Ulike modeller, variable som er kontrollert for	Videregående opplæring		Høyere utdanning	
	Nøytral versus kvinnedom	Mannsdominert versus kvinnedom.	Nøytral versus kvinnedom	Mannsdominert versus kvinnedom.
Kjønn og fødselsår	-1,869	-4,406	-1,551	-2,727
Pluss geografi	-1,873	-4,427	-1,557	-2,761
Pluss foreldres utdanning	-1,812	-4,478	-1,559	-2,802
Pluss foreldres yrke, + mor yrkesaktiv da respondenten var 15 år	-1,921	-4,612	-1,537	-2,806
Pluss foreldres utdanningsnivå og yrke + mor yrkesakt., respondenten 15 år	-1,890	-4,644	-1,544	-2,848
Pluss karakterer i fire fag	i)		-1,602	-2,764
Pluss gjennomsnittskarakterer	i)		-1,582	-2,753
Pluss relative fortrinn i matematikk	i)		-1,562	-2,697
Alle variable, med karakterer i fire fag	i)		-1,612	-2,875
Alle variable, med relative fortrinn i matematikk i stedet for karakterer	i)		-1,572	-2,812

¹⁾ Det er ikke kontrollert for karakterer når det gjelder valg av utdanning blant dem som ikke har begynt i høyere utdanning. Grunnen er at karakterene gjelder avsluttende karakterer i videregående opplæring. Disse kan derfor ikke influere på valg av videregående opplæring, siden dette valget er gjort før i tid.

Tabell V.4 Tallet på observasjoner etter ikke-vestlig, vestlig og majoritetsbakgrunn. 16 år ved start i grunnkurs og alle, uansett alder, som startet i grunnkurs de ulike årene.

	16 år ved start i grunnkurs			Alle som startet i grunnkurs		
	Ikke-vestlig	Vestlig	Majoritet	Ikke-vestlig	Vestlig	Majoritet
1994						
Alle	725	70	46957	2115	135	63171
Startet i allmennfag	473	35	26303	1164	62	31258
Startet i yrkesfag	228	34	20031	877	72	30454
1999						
Alle	1303	84	46235	2563	146	61495
Startet i allmennfag	757	56	24459	1198	86	28629
Startet i yrkesfag	472	25	21099	1196	54	30711
2000						
Alle	1369	117	44150	2678	192	58324
Startet i allmennfag	852	79	23413	1343	112	26954
Startet i yrkesfag	517	38	20737	1227	74	29577

Tabellen gir grunnlagsdata for tabeller i kapittel 7–9, spesielt når det gjelder prosentueringsgrunnlag for figurene i kapittel 7. Sistnevnte gjelder personer som var 16 år ved start i grunnkurs. Radene for ”alle” omfatter også personer der vi mangler opplysninger om studieretning, og omfatter derfor flere personer enn summen av yrkesfag- og allmennfagelever.

Merk at forskjellen mellom antallet 16-åringer (de tre første kolonnene) og tallene for alle grunnkurselever (de tre siste kolonnene) er større for 1994-kullet enn for 1999- og 2000-kullet, siden det var flere personer uten rett til opplæring som begynte i grunnkurs det første året av Reform 94, enn det var senere år. Se også tabell 3.3 for grunnlagstall for elever uten ungdomsrett i årene 1994–1995 til 2002–2003.

Tabellen viser for øvrig at i våre data utgjør grunnkurselever med ikke-vestlig bakgrunn følgende prosentandeler av de ulike kullene: 1994: 3,2 prosent, 1999: 4,0 prosent, 2000: 4,4 prosent. Siden mange av elevene med ikke-vestlig bakgrunn starter i grunnkurs i en høyere alder enn 16 år, utgjør deres andel av 16-åringene en langt lavere andel: Av 16-åringer i 1994-kullet: 1,5 prosent, i 1999-kullet: 2,7 prosent, i 2000: 3,0 prosent. Økningen er dels en følge av bedre morsmålsregistrering, dels en følge av at en økt andel av innvandrerungdom deltar i videregående opplæring etter 1994, og dels en følge av at innvandrerbefolkningen har økt. Dataene dekker ikke alle med minoritetsbakgrunn.

Tabell V.5 Faktorer som påvirker sannsynligheten for å få læreplass høsten 2001. Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Gutt	0,415	0,086	0,378	0,089	0,547	0,093	0,324	0,090
Vestlig bakgrunn	-0,087	0,833	-0,368	0,851	-0,402	0,988	-0,240	0,895
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,631	0,173	-0,677	0,177	-0,283	0,185	-0,715	0,180
Søkte i Oslo	-0,286	0,132	-0,275	0,137	-0,329	0,142	-0,253	0,139
Fødselsår ⁱⁱ	-0,066	0,016	-0,081	0,019	-0,063	0,021	-0,106	0,021
Snitt VKI					0,844	0,040		
Allm. øk. admin. (salg og service)	0,499	0,128	0,513	0,132	0,503	0,137	0,560	0,135
Helse- og sosialfag	0,685	0,121	0,656	0,126	0,912	0,131	0,768	0,128
Medier og kommunikasjon	-0,377	0,179	-0,453	0,192	-0,259	0,201	-0,422	0,194
Hotell- og næring	-0,074	0,121	-0,042	0,127	-0,178	0,132	0,076	0,129
Naturbruk	-0,369	0,226	-0,391	0,247	-0,619	0,257	-0,350	0,252
Formgivningsfag	0,558	0,108	0,605	0,113	0,724	0,117	0,680	0,115
Byggfag	0,712	0,204	0,654	0,205	0,804	0,210	0,730	0,207
Tekniske byggfag	-0,575	0,079	-0,567	0,081	-0,421	0,084	-0,532	0,082
Mekaniske fag	0,917	0,235	0,892	0,241	0,609	0,245	0,810	0,242
Kjemi- og prosess	-0,313	0,207	-0,296	0,216	-0,211	0,225	-0,210	0,219
Annet	4,663	2,582	4,641	2,600	4,463	2,557	4,619	2,587
Antall fraværsdager på VKI							-0,042	0,003
Konstant	132,21	32,542	161,11	37,357	122,18	41,586	211,78	42,378
-2 Log likelihood	8004,407		7494,432		7010,809		7311,013	
Pseudo R ² ⁱⁱⁱ	0,037		0,037		0,091		0,058	
Tallet på observasjoner	8764		8366		8366		8366	

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$).

Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ Negativ verdi betyr at dess lavere alderen er (høyere tallverdi for fødselsår), jo mindre er sannsynligheten for å få læreplass.

ⁱⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

Tabell V.6 Faktorer som påvirker sannsynligheten for å få læreplass høsten 2002. Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4	
	B	S. E.	B	S. E.	B	S. E.	B	S. E.
Gutt	0,455	0,096	0,519	0,107	0,765	0,111	0,494	0,110
Vestlig bakgrunn	0,230	0,813	-0,222	0,808	-0,045	0,821	0,112	0,825
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,823	0,153	-0,956	0,163	-0,665	0,171	-0,971	0,168
Søkte i Oslo	-0,106	0,128	-0,272	0,132	-0,319	0,137	-0,191	0,136
Fødselsår ⁱⁱ	0,069	0,009	-0,024	0,017	-0,020	0,019	-0,052	0,020
Snitt VKI					0,880	0,043		
Allm. øk. admin. (salg og service)	0,595	0,176	0,607	0,190	0,618	0,198	0,722	0,194
Helse- og sosialfag	0,617	0,138	0,874	0,159	1,327	0,166	1,188	0,165
Medier og kommunikasjon	-0,834	0,259	-0,916	0,283	-1,161	0,294	-0,952	0,288
Hotell- og næring	-0,154	0,111	-0,113	0,121	0,168	0,125	0,120	0,125
Naturbruk	0,148	0,209	0,019	0,220	0,326	0,230	0,199	0,224
Formgivningsfag	-0,213	0,144	-0,187	0,158	-0,160	0,163	0,016	0,163
Byggfag	0,312	0,103	0,327	0,113	0,491	0,117	0,503	0,116
Tekniske byggfag	0,757	0,192	0,646	0,201	0,972	0,207	0,926	0,207
Mekaniske fag	-0,449	0,089	-0,363	0,098	-0,048	0,102	-0,231	0,100
Kjemi- og prosess	1,316	0,292	1,606	0,373	1,565	0,379	1,633	0,381
Annet	5,746	3,387	5,613	3,386	5,638	3,313	5,699	3,355
Antall fraværsdager på VKI							-0,056	0,003
Konstant	-134,9	18,753	49,666	34,687	36,951	37,749	104,0	39,673
-2 Log likelihood	8221,434		6926,781		6573,909		6605,890	
Pseudo R ² ⁱⁱⁱ	0,043		0,037		0,089		0,075	
Tallet på observasjoner	8717		8142		8142		8142	

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$). Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ Negativ verdi betyr at dess lavere alderen er (høyere tallverdi for fødselsår), jo mindre er sannsynligheten for å få læreplass. Positiv verdi betyr at jo lavere alderen er, jo høyere er sannsynligheten for å få læreplass.

ⁱⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

Tabell V.7 Gutter og jenter. Faktorer som påvirker sannsynligheten for å få læreplass høsten 2002. Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Gutter		Jenter	
	B	S. E.	B	S. E.
Vestlig bakgrunn	-0,267	0,996	4,280	10,327
Ikke-vestlig bakgrunn	-0,758	0,214	-0,571	0,309
Søkte i Oslo	-0,511	0,175	0,057	0,230
Fødselsår	-0,074	0,036	-0,021	0,024
Snitt VKI	0,808	0,060	0,491	0,079
Allm. øk. admin.	1,343	0,339	0,361	0,402
Helse- og sosialfag	1,028	0,377	1,472	0,356
Medier og kommunikasjon	-0,470	0,473	-1,273	0,496
Hotell- og næring	0,169	0,147	0,409	0,351
Naturbruk	0,231	0,264	0,868	0,539
Formgivningsfag	-0,266	0,852	0,099	0,351
Byggfag	0,582	0,121	0,715	0,850
Tekniske byggfag	1,085	0,217	1,844	1,103
Mekaniske fag	-0,003	0,107	0,007	0,527
Kjemi- og prosess	1,618	0,536	1,667	0,619
Annet	5,562	3,702	5,153	4,522
Antall fraværsdager fra VKI	-0,033	0,004	-0,033	0,006
Konstant	146,422	72,075	40,273	47,427
-2 Log likelihood	4188,891		2143,794	
Pseudo R ² ii	0,104		0,094	
Tallet på observasjoner	5735		2407	

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$). Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.

Tabell V.8 Sannsynligheten for å ha optimal progresjon blant dem som startet i yrkesfaglige grunnkurs høsten 1999, og som ikke søkte læreplass tredje opplæringsår (2001). Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Ikke-vestlig bakgrunn		Majoritets- eller vestlig bakgrunn		Alle som ikke søkte læreplass	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Vestlig bakgrunn					0,614	0,414
Ikke-vestlig bakgrunn		0,193		0,038	0,911	0,097
Gutt	-0,477	0,028	-0,679	0,007	-0,672	0,037
Fødselsår	0,120	0,122	0,124	0,024	0,124	0,007
Karaktersnitt fra grunnkurs	1,265	0,333	1,261	0,060	1,261	0,024
Førsteønsket innfridd på grunnkurs	0,922	56,064	0,198	13,932	0,223	0,059
Konstant	-241,428	0,193	-249,898	0,038	-250,020	13,517
-2 log likelihood	668,104		17361,03		18032,62	
Pseudo R ²	0,287		0,274		0,275	
Tallet på observasjoner	640		16627		17267	

Tabell V.9 Sannsynligheten for å ha optimal progresjon blant dem som startet i yrkesfaglige grunnkurs høsten 2000, og som ikke søkte læreplass tredje opplæringsår (2002). Binomisk logistisk regresjonⁱ

	Ikke-vestlig bakgrunn		Majoritets- eller vestlig bakgrunn		Alle som ikke søkte læreplass	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Vestlig bakgrunn					0,908	0,343
Ikke-vestlig bakgrunn					0,374	0,089
Gutt	-0,325	0,172	-0,696	0,037	-0,680	0,037
Fødselsår	0,043	0,026	0,076	0,007	0,075	0,007
Karaktersnitt fra grunnkurs	1,102	0,105	1,240	0,024	1,235	0,023
Førsteønsket innfridd på grunnkurs	0,169	0,242	0,310	0,061	0,299	0,060
Konstant	-89,340	51,193	-155,599	13,803	-152,466	13,318
-2 log likelihood	843,77		17460,91		18305,68	
Pseudo R ² ⁱⁱ	0,208		0,271		0,268	
Tallet på observasjoner	763		16522		17285	

ⁱ Koeffisienter i uthevet skrift (ikke i kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$ (de fleste på nivå $p < 0,001$). Koeffisienter i uthevet skrift og i kursiv er signifikante på nivå $p < 0,1$.

ⁱⁱ For pseudo R² har vi benyttet 'Cox & Snell' fra SPSS' beregninger.